

A VÁMSZÖVETSÉG ÉS BANKKÖZÖSSÉG PROBLÉMÁJA

IRTA

CSETÉNYI JÓZSEF

BUDAPEST, 1908

ELŐSZÓ.

A magyar nemzet mindig ragaszkodott alkotmányához és „törvényes önállásához“. Ez a ragaszkodás tette képessé, hogy bármely nagy kérdésben esalhatatlanul eligazodott s határozottan állást foglalhatott minden ellen, ami veszélyeztette önállóságát.

Amikor az önálló nemzetek a XVIII. és XIX. században a fejlődésnek nagyobb fokára jutottak, az egész nemzetet átfogó, olyan gazdasági intézményeket fejlesztettek ki magukból, amelyek által az addig széjelszaggatott és lazán összefüggő, majdnem egymástól külön életet élő részek szerves egésszé forrhattak össze s szilárd *nemzeti állammá* alakulhattak. A magyar nemzetet azonban, még mielőtt ki tudta volna küzdeni önállóságát, idegen gazdasági hatalomhoz kapcsolták hozzá s az öncélu, intézményeket saját maguktól teremtvő és egységgé alakuló nemzetek sorából kitorölteek. Az öncélu gazdasági *alany*, más hatalom gazdasági *objektumává* sülyedt. Így a magyar nemzet önállóságának és fejlődésének azokat a föltételeit, amelyeket csak a nagyobb fejlődési fokon szerezhethett volna meg, sohasem

birta, hiányukat sem érezhette. Önállósági vágyába tehát sohasem voltak belekapcsolva, sohasem éltek eleve-nen, konkrét célok formájában a nemzeti létnek nagyobb fejlődési fokán jelentkező föltételei. Életösztone, a magyar politikai életnek ez a gazdag és pótolhatatlan forrása, amely minden sekélyes okoskodásnál és tudománynál biztosabb útmutató, mert évezredes tapasztalat van benn fölhalmozva, a nemzeti önállóság legnagyobb kérdéseiben, az *önálló vámterület és önálló bank* kérdésében nem lehetett oly biztos és parancsoló vezető, mint azelőtt a veszélyeztetett alkotmány védelmében. S ami fokozta a bajt, a vezetésre hivatott értelmiség sem ismerte föl bennük az *önállósági* problémát és még akik az önálló vámterület, az önálló bank híveiül vallják magukat, azok is gazdasági érvekkel *védik* álláspontjukat, tehát ráhelyezkednek arra az alapra, amelyen a közösség hívei is megállhatnak valahogy. Hangoztatják ugyan már imitt-amott az önállósági szempontot is, de nagyon gyöngén s inkább utolsó útőrvnek tartogatják, amikor már a közösség harcosaival szemben gazdasági érvekkel nem győzik. De vita még mindeddig közösen elfogadott gazdasági alapról folyt, az önállósági szempont mellékes emlegetésével. Ha mégis homloktérbe tolják, rögtön hozzátésszik, hogy az önállóság megteremtése áldozatot követel ugyan a *nemzettől*, de a magyar nemzet áldozatkész volt mindig, amikor önállóságáról volt szó. Mintha az önállóság afféle fényűzési kel-léke volna a nemzetnek, amely nagyon sokba kerül, szere-nykedve nélküle is meg lehetne élni s csak akkor van

jogcíme rá, hogy megszerezze, ha *előbb* meggazdagszik és megengedheti magának az önállóság terhes luxusát is. Ilyen fölfogással sohasem lehet belekapcsolni a vámszövetség és jegybank kérdését, mint az önállóság követelményeit a nemzet önállóság törekvéseibe s szó sem lehet megteremtésükről.

E sorok írója vállalkozott először ennek a helytelen és rendkívül káros fölfogásnak megdöntésére a Budapesti Hirlapban 1906-ban megjelent tíz vezércikkben, amelyekben többek között megmutatta, hogy a nemzeti önállóságnak nélkülözhetetlen alkotó eleme a gazdasági önállóság, hogy a *nemzeti önállóság* a legnagyobb, a legdúsabb és semmiképpen sem pótolható forrása a gazdagságnak és kulturának, tehát nincsen olyan *gazdasági* szempont, nincsen olyan gazdasági érv, amely az önállósággal szemben megállhatna. Azért helytelen az olyan beszéd is, hogy az önállóság bármely föltételéért, a magyar jegybank megteremtéséért a *nemzetnek áldozatot* lehet hozni. Áldozatot hozhat a nemzeti önállóságért egy töredék, egy osztály, amely a függési állapotból hasznot huz, kell is áldozatot hozni, de a nemzet most hozza a legsúlyosabb áldozatokat, amikor a közösségben önállóságától meg van fosztva. Ebből a cikksorozatból hetet majdnem változatlanul átvettünk s ez alkotja némi kiegészítéssel e munka első részét. A második részben először mutatjuk meg, hogy az önálló jegybank a gazdasági illetve nemzeti önállóság követelményei közül való. S ha tulajdonképpen most ennek van csak aktualitása, mégis a vámszövetség problémáját

mint önállósági problémát bocsátottuk előre nemcsak azért, mert a kettő szorosan összefügg egymással, de azért is, mert a feladat éppen az, hogy még a vámközösség tartama alatt kell a magyar jegybankot megteremteni.

Ebben a részben is kimutatjuk, hogy *nincsen* olyan közös alap, amelyen mind a két álláspontot (a közösségét és önállóságát) megvédelmezni lehet. A közösség lényege éppen az önállóság *tagadása*, annak az önállóságnak, amelyet a legnagyobb és nélkülözhetetlen *gazdasági* forrásnak ismertünk meg. Ami *gazdasági* szempont az *önállósággal* szemben megállhat és érvényesülhet, nem a *magyar nemzet* gazdasági szempontja. S az önállóság ügye — de vele a nemzeté is — el van veszve, ha hivei gazdasági értékben, tőkében vagy kamatlábban tudják csak kifejezni az önállóság értékét, szemben a közösséggel. S nem látják világosan, hogy a két állapot között az ellentét kiegyenlíthetetlen s a közösség az önállóság, vagy mondjuk az önállóságra való képesség folytonos pusztításával maradhat csak meg, amint az önállóságot is a közösség kiméretlen szétrombolásával lehet megteremteni. A jegybank kérdésében tehát szemben van egymással az *önállóságra* való törekvés, amely a nemzet *gazdasági* érdekeit is tartalmazza és a közösség megtartásának törekvése *gazdasági* alapon, amely önállóságunkkal szemben, a *nemzet* gazdasági érdekét nem szolgálhatja, csakis az ideegn gazdasági hatalomét. A nemzeti önállósággal szemben nincs a nemzet érdekeit szolgáló gazdasági politika.

Munkánkban ezeket a gondolatokat fejtjük ki s világossá tesszük, hogy a gazdasági közösségnek és az önállóságnak ez a ki nem egyenlíthető ellentéte rejt magában a nemzet jövő sorsát. Vagy a gazdasági közösség győzi le végleg a gazdasági önállóságra való törekvést és a magyar mint *nemzet* is végleg elpusztul, vagy pedig kiszabadítván magát, a virágzásnak és nagyszerű fejlődésnek új korszakába lép.

Hogy a birodalmi problémának sorsa is itt dől el, Friedjung osztrák történetíró látja világosan, aki a Vossische Zeitungban a koalíció kormányvállalása után így elmélkedik:

„A Habsburgok birodalmát nem könnyű kettészakítani... A két kormány tárgyalása csak addig volt általános európai érdekű, amíg hinni lehetett, hogy a magyar függetlenségi pártnak van elég ereje Magyarországot a gazdasági közösségből kiszakítani s önálló gazdasági területté alakítva, saját szakállára köt egyességet a külső hatalmakkal és ezzel *Közép-Európa gazdasági és politikai térképét egyszerre megváltoztatja.*“

Hogy lesz-e még általános európai érdekű a gazdasági önállóságért való harcunk vagy sem, ki tudta-e szakítani magát a közösség kötelékéből a magyar nemzet, vagy komolyan meg sem kísérli többé: a közel jövő meg fogja mutatni. Mi azt mutatjuk meg, hogy ebben az esetben a magyar, mint *nemzet* el van veszve.

1908 május havában.

A szerző.

A vámszövetség problémája

A közös vámterület és a régi rendszer.

Ha a nemzeti élet valamely korszakának megítélésére biztos alapot akarunk, kutatnunk kell: milyen fölfogásra tudott emelkedni fölmerülő problémáinak vizsgálatainál és megoldásánál. Sülyedő korszaknak nincsenek nagy nemzeti szempontjai; a maga színvonalára rántva le a nagy föladatokat is, kiesinnyé, jelentéktelenné teszi, alacsony egyéni érdekekben gyökredző pártpolitikai fölfogásnak megfelelővé, amilyen a sülyedés természetes velejárója.

Van a magyar nemzetnek a vámterület kérdésében hatalmas problémája. Olyan, amelyhez fogható egy nemzetnek sincs. Volt már neki efféle a dieső korszakban. 1842-ben Akkor azt akarta Metternich, hogy hazánk Ausztriával együtt, Poroszországgal és a német fejedelemségekkel vámunióba lépjen, Kossuth Lajos is írt a kérdés fontosságához s a korszak diesőségéhez méltó cikksorozatot a nagy tervről.

„Amin az anyagi érdekek — írja — a szellemi-ekkel elválaszthatatlan kapcsolatban vannak, épp úgy a kereskedelmi szerződések is mélyen belenyúlnak a né-

pek politikai életébe s hosszú időre eldöntik *nemzeti függetlenségi* és kulturális fejlődésüket.“

Tehát nemcsak a bevitel-kivitel viszonyáról, nemcsak búzáról, mezőgazdaságról, iparról, egyik vagy másik osztály pillanatnyi anyagi érdekeiről beszél Kossuth Lajos, amikor a vámszövetség hatásait vizsgálja, hanem elsősorban nemzeti függetlenségi és kulturális fejlődésről.

„Ha nem akarunk a következő generáció előtt szégyenkezni, — írta akkoriban a német Liszt Frigyes, aki a közgazdaság tudományát nemzetivé tette s akinek munkái Kossuth Lajosra is hatással voltak, — a lehető legmagasabb szempontot kell elfoglalni.“ S Kossuth fölveti a kérdést: minő hatása lenne a vámszövetségnek *nemzeti* szempontból? Megállapítja, hogy *elnémésíteni* bennünket.

A haremincéves párturalom korszaka a vámszövetség nagy problémáját teljesen homályban hagyta; jelentőségét a nemzet életével, tehát közéletünk kérdéseivel való benső kapcsolatát fölismerni nem tudta.

A hatalmas nemzeti áramlat elsöpörvén a mindent lenyűgöző párturalmat, a vámterület kérdését is egyszerre a nemzeti eszme régióba emelte. Azzal a dogmával, amelynek egyik miniszterelnök így adott kifejezést: „a 67-es kiegyezés koncepciójába jobban beleillik a közös vámterület, mint az önálló“, szembe szegte azt a másikat, — ha nem is így kifejezetten, — hogy a nemzeti önállóság koncepciójába jobban beleillik a gazdasági önállóság, mint a közösség.

Dogma ugyan ez is, de a nemzet életösztönéből fakadó. A másiknak Bécsben, a birodalmi eszmében van a gyökere. Beust följegyzései szerint, amikor (a kiegyezés előtt) arról volt szó Bécsben, mit lehet megadni a birodalmi eszme sértetlen megóvása mellett a magyaroknak, azt határozták, hogy a hadügy, pénzügy, külügy s a vámterület közösségét mindenáron fenn kell tartani.

A közös vámterület dogmájának ez az eredete, amelyet egy másik, a nemzet életösztönéből való, a nemzet önállósági vágyaival összhangzó dogma győzhet le csupán. Mert legyünk tisztában azzal, hogy e nagy probléma megoldásánál a *legyőzésnek* és nem a *meggyőzésnek* van döntő szerepe.

Az erőtenyezőknek, a nemzet akaraterejének a küzdelemben való állhatatosságnak fontosságát hangoztatjuk itt is, ahol e problémát a nemzeti étellel való benső összefüggéseiből nagy, szinte megdöbbentően nagy méretűnek fogjuk megismerni.

Az utókor, ha majd eltűnődik azon: a magyar nemzetnek ez a korszaka miért nem tudta fölismerni problémájának, a vámterület problémájának is a jelentőségét, óriás fontosságát; a társadalmi tudományokban (a nemzet sorsával foglalkozó tudományokban) — ilyen a nemzetgazdaság is — miért volt oly meddő, csupán a külföldi tudományosságból táplálkozó: figyelmét a harmincéves párturalom el nem kerülheti.

Egy nemzet életében, minden megismerésnek, minden tudásnak, az *akarat*, a nemzet életecéljaiért való

kérlelhetetlen küzdelem lévén a hajtóereje, csakhamar fölismeri az összefüggést, a gerinctelen, akarat nélkül való, idegen célok eszközéül szolgáló szabadelvű párt uralma s a vámterület kérdésének is úgy tudományos, mint gyakorlati kérdésnek homályban maradása között.

Önálló akarat és önálló gondolkodás elválaszthatatlanul együtt jár. Csak a tetté vált akaratot kíséri nyomon újabb megismerés, csak a végrehajtott akarat ösztönöz új tudásra, amely az akaratnak irányt mutat.

Semmit sem akarni, mint a szabadelvűpárt, mindig más akaratának végrehajtó eszközéül szolgálni és önálló gondolkodás nem bírni: szintén elválaszthatatlanul együtt jár.

Érdekes volna ugyan részletesen foglalkozni az-
zal, hogy a nemzeti tudományosság fejlődésére, az akarat nélkül való, sőt a nemzeti akarat elnyomására alapított államvezetés kedvező nem lehet. Hogy minden tudománynak, amely a nemzet sorsával foglalkozik, a folyton érvényesülő, mindig új célok felé törő akaratban van a gyökere. Hogy ahol az államvezetésben idegen akarat az uralkodó, ahol az uralkodó párt idegen akaratnak az eszköze: *ott idegennnek, kölcsönzöttnek kell lenni a nemzet sorsával foglalkozó tudományoknak is.*

Általánosságban azonban nem foglalkozunk itt a kérdéssel. Csak a vámterület problémáját tartva szem előtt, azt a kérdést vetjük föl: fejlődhetett-e termékeny, a nemzet igazságait megvilágító, parlamenti vita ott, ahol előre elfoglalt álláspontból, Bécsből való kész meg-

oldásból kellett a tanácskozásnak kiindulnia? Hiszen harmincéves párturalom alatt odáig sem tudtunk eljutni, hogy csak föl is tehessük a kérdést: jó-e a közös vámterület a nemzet érdeke szempontjából, vagy vészthozó?

El volt döntve e kérdés, el volt döntve utóbb már a kormánypárt pusztá létezésével, hogy nem is mi oldjuk meg e problémát. Addig volt közvetítője ez a párt Bécs akaratának, amíg végre a magáénak tartotta, amíg végre ebbe teljesen beleolvadt. A konfliktusnak éppen azért kellett kitörnie, mert a nemzeti akaratot a szabadelvű párt akaratával együtt, a császári akaratba beleolvasztani nem lehetett.

A közös és önálló vámterület, nem mint két ellentétes gazdasági elv, hanem mint két ellentétes *akarat*, a császári és nemzeti akarat áll egymással szemben. Ki hiszi azt, hogy ebben, amint mondani szokták, tisztán gazdasági kérdésben, *egy meggyőződésre* éppen az a háromszáz ember jutott, aki a szabadelvű pártnak támogatása idején híve volt?

Szabadelvű párt és közös vámterület azért tartoznak együvé, azért összetartozó két fogalom, mert a szabadelvű párt a császári akarat eszköze, végrehajtó szerve, a közös vámterület pedig egyike amaz érdekeknek, amelyekért erre a szerve a császári akaratnak szüksége van.

Volt a szabadelvű pártnak még egyéb funkciója is, mert szüksége volt még a birodalomnak például „közös” hadseregre is. S ha mindezt a funkciót nem vé-

gezheti, ha gazdaságilag önállóvá lesz a nemzet, a hadserege pedig magyarrá: a párt élettartalmát veszítvén, szükségképpen elpusztul.

A nemzet is azt érezte meg elsősorban, hogy az önálló vámterület tettleges életbeléptetéséhez a nemzeti akarat győznehne fűződik. Ezért állott az önálló vámterület mellé s nem azért, mert okoskodás útján belátta, hogy anyagi boldogulását attól várhatja. De ez az érzés, hogy a gazdasági önállósággal a nemzeti akarat érvényesül, e probléma megoldásánál sokkal hatalmasabb tényező leszen minden okoskodásnál, amelyet az iparfejlesztésről, a bevétel-kivitel viszonyáról elmondottak vagy megírtak. Nemcsak azért, mert ezek az okoskodások mindaddig hiábavalók, amíg a nemzeti akarat a császári akaráttal diadalmasan meg nem küzdött, amíg tehát csakugyan nem *cselekedhetik* úgy a nemzet, ahogy okoskodás útján jónak látja; amíg csakugyan nem intézheti saját akarata szerint a maga sorsát, ami lényegileg azzal egyértelmű, hogy problémáit maga oldhatja meg a *maga* érdekei szempontjából. Hanem azért is, mert az az akarat, amely uralkodik, amely a nemzet sorsát intézi, *irányt szab az okoskodásnak*. Olyan teóriákat keres, amelyek uralmát igazolják, amelyek továbbbi fönmaradásának kedveznek. Úgy, hogy a látszat az, mintha az okoskodás, csupán a nemzet érdekeit szemmel tartó higgadt mérlegelés volna a nemzet ügyeinek intézéseinél az irányadó; mintha a nemzet saját belátása, önálló elhatározása, önálló *akarata* szerint intézné sorsát, (hiszen a tanácskozás mindig megelőzte

a határozást, az akaratnyilvánítást), voltaképpen pedig az uralkodó idegen akarat adott irányt, adott tartalmat a tanácskozásnak, az uralkodó idegen akarat határozta meg az okoskodást s nem az okoskodás az akarat nyilvánítását.

Amíg a császári akarat uralkodik: addig a császár igazságai is uralkodnak. Amíg vitás: vajjon a nemzeti akarat érvényesül-e, vagy a császári, addig vitások, homályosak a nemzet igazságai is. A nemzeti akarat győzelmével derül föl a nemzet igazságainak napja is.

Vámegység, politikai egység.

A nemzet a gazdasági önállóság kérdését nagyon helyesen azonosítja a nemzeti akarat érvényesülésének kérdésével. Nem akar közös vámterületet, vele, szabadelvű pártot sem, mert más akarata szerint élni többé nem óhajt. Más akarata szerint élni annyi, mint más életet élni. Előbb-utóbb annak, aki más akarata szerint él, el kell pusztulnia, vagy egyéniségéből kivetkőzve, át kell alakulnia. Lassan-lassan, aki idegen akarat szerint él, amaz idegen akarat, idegen élet anyagául formálódik, mint a szabadelvű párttal történt.

A nemzet nem formálódott, nem akart idegen élet anyagául formálódni. Ez az igazi és mélyebb oka az elmúlt súlyos válságnak, amely semmi esetre sem tört ki, ha a nemzet önállóságáról lemond s az egész or-

szág szabadelvű párttá alakul. Akkor esőndesen, békésen, zavartalanul „fejlődött“ volna tovább. Az a rendkívül fontos kérdés merül most már föl: a vámterület problémája miért tartalmazza a nemzeti akarat érvényesülésének problémáját is? Miért állíthatjuk azt, hogy az önálló vámterület fölállításával a nemzeti akarat jut diadalra? Hiszen van akárhány olyan ügye a nemzetnek, amelyet valóban tetszése szerint oldhat meg s abban a megoldásban még sem ünnepeljük a nemzeti akarat diadalát, jogosan még sem állíthatjuk, hogy önállóak vagyunk. Például a választási jognak tetszésünk szerint való kiterjeszkedésében miért nem látjuk a nemzeti akarat érvényesülését, önállóságunk bizonyosságát?

Bécsben is szokás különbséget tenni olyan ügyek között, amelyekben nekünk szabad kezét engedhetnek s olyanok között, amelyeknek megbolygatását tűrni nem akarják, amelyekhez nyúlunk felsőbb tekintetből tilos.

Micsoda határozott ismertető jelek alapján lehet megkülönböztetni az ügyek egyik csoportját a másiktól? Nagyfontosságú elvi kérdés ez, amelynek tisztázása sok zavar eloszlatására leszen alkalmas.

A katonai kérdésekre vonatkoztatni ezt a kérdést teljesen fölösleges. Mert a mostani elosztrákosított hadseregben könnyű fölismerni a császári akarat eszközét s a nemzeti akarat gátját; a magyarrá lett hadseregben pedig a nemzet akaratának eszközét s a császári akarat gátját.

De nem ily világos a nemzet akaratának viszonya a vámszövetség problémájához. Nem is lehetett ez a viszony világos, mert magát a vámszövetség problémáját is teljes homály takarja. Még csak föl se volt téve helyesen a kérdés: miről is van tulajdonképpen szó?

Mihelyt a vámterület problémája tisztázódik, tisztázódni fog a nemzeti akarathoz való viszonya is.

A közös vámterületet rendesen a szabad kereskedelemmel, az önállót pedig a védővamos politikával szokás azonosítani. A 67-es kiegyezés megalkotója is, az akkor uralkodó szabadkereskedelmi irányzat hatása alatt vallotta magát a közös vámterület hívéül. Kautz Gyula pályakoszoruzott művében — első terjedelmes munka, amely a közös vámterület hatásait vizsgálja — a szabadkereskedelem jó oldalait bizonyítgatva, tör a vámközösség mellett lándzsát.

Az azóta megjelent sok tanulmány s az azóta elhangzott sok szónoklat Kautz álláspontján nem igen emelkedik fölül. Jelentek meg az övénél értékesebb dolgozatok, olyanok, amelyek ha csakugyan akörül forogna a vámszövetség problémája: szabadkereskedelmi vagy védővamos politikát folytassunk-e, az ipar fejlődését melyik irányzattól várhatjuk inkább: akkor kétségtelen haladást mutatnának Kautz munkálatához képest.

Csakhogy a közös vámterület nem szabadkereskedelem s az önálló nem védővamos politika.

A közös vámterület szabadkereskedelem *is*. De

annak, hogy mi köröskörül, az összes szomszédállamokkal a közös vámterületen szabadkereskedelmet *nem* folytathatunk, határaink csak Ausztria felől szabadok: különös jelentősége van. Különös jelentősége van annak, hogy hazánk és Ausztria területe eggyé van forrasztva, hogy a magyar-osztrák monarchia *egy* gazdasági szervezet, amelynek részei külön-külön sem szabadkereskedelmet, sem védővamos politikát nem folytathatnak. A két állam együtt alkot *egy* gazdasági testet, csak *együtt* van módjukban akármilyen kereskedelmi politikát folytatni. Hazánknak tehát, mint *fél-gazdasági szervezetnek* vámpolitikai kérdése nincs, amint hogy nincs külön vámpolitikai kérdése Franciaország keleti részének s külön a nyugotinak. Sőt éppen az a nagy probléma: mit jelent az, ha egy nemzet kereskedelmi politikát maga nem, csak egy más állammal együttesen folytathat.

Ne beszéljünk hát arról, melyik kereskedelmi irányzat jobb, melyik felel meg a mi érdekeinknek. Erről beszélnünk csak akkor lehet, ha majd gazdasági önállóságunkat kivívtuk. Amint a vámközösség nem szabadkereskedelem, úgy gazdasági önállóság sem védővamos politika, hanem önrendelkezési jog, amelynél fogva bármilyen kereskedelmi politikát folytathatunk. Szabad kereskedelmet vagy védővamosat, vagy a kettő kombinációját. Ezzel ellentétesen a közös vámterületnek éppen az a jellemző vonása, hogy azon egyiket sem folytathatjuk.

A vámközösség tehát fölemésztí a nemzet ama jo-

gát, hogy akárminő gazdaságpolitikát is folytathasson. A gazdasági önállósággal nyeri csak azt vissza, amikor csakugyan aktuálissá válik: a szabadkereskedelmi vagy védővamos politika-e a nemzet érdekében való?

Aki pedig mindjárt erről beszél, amikor a vámszövetség problémáját meg akarja oldani, az a problémát egyszerűen megkerüli.

Magyarország egy más állammal *egy* gazdasági testté egyesült. Hazánknak külön kereskedelmi politikája, amely az így előálló szervezetnek csak alkotó része, természetes, hogy nem lehet. Már magában az a tény is, hogy ez az egy gazdasági szervezetté való alakulás nemzetünknek *kereskedelmi politikáját abszorbeálja, rendkívül-figyelemre méltó, ha meggondoljuk, hogy külpolitika korunkban jobbra kereskedelmi politika.*

De mi most nem közvetetlenül arról az oldalról világítjuk meg a vámszövetség problémáját, hogy a nemzetnek külföldhöz való viszonyában miесoda változás állapítható meg, ha a vámközösségről a gazdasági önállóságra tér át. Mi magában a nemzetben végbe-menő (a vámszövetség előidézte változással), a nemzetnek Ausztriához, a gazdasági szervezet másik feléhez való viszonyában beálló változásról adunk számot. *Ez a lényeges, a fontos,* amellet a külföldhöz való viszonyunkat is meghatározó.

Elsősorban a gazdasági egyesülés természetével kell tisztába lenni. Egy nemzetnél a *valóságban* a gazdasági jelenségek a többi társadalmi jelenségtől külön

nem választhatók. A tapasztalati valóság nem ismer különálló, gazdasági, társadalmi, erkölcsi és más jelenségeket. Csak az abstrakció választotta el ezeket egymástól, mert a tudományokban munkafelosztásra van szükség. De a modern kutatás ezt mindig szem előtt tartva, az izolált abstrakcióból nyert eredményeket az összefüggő egész részének tekinti csak.

Amiből rögtön következik: a két résznek, Magyarországnak és Ausztriának gazdasági egyesülése pusztán *csak* gazdasági nem lehet. Nem lehet egy nemzetet a valóságban két részre osztani: gazdaságra és még egy másik részre, amely a gazdaságin kívül megmarad, azután amazt egy másik állam különválasztott gazdasági részével egyesíteni.

A vámszövetség nem olyan egyesülés tehát, amelynek csak a gazdasági élet ad tartalmat és minden más élet kívül esik rajla. A nemzet életét a maga egységességében, külön gazdasági életre, amelyet egy más állammal együttesen folytat s külön jogi, morális, politikai életre, amelyet maga önállóan folytat: fölösztva képzelní is képtelenség.

Nekünk úgy látszik, Bécsben sokkal inkább tisztában voltak a vámközösség jelentőségével. Nem sorozták a közönséges kereskedelmi szerződések kategóriájába. Úgy képzelték, hogy a vámközösség valami belső egyesülést jelent Ausztria és Magyarország között, amely a nagy „egész“, a nagy birodalom megalakulásának leszen az alapja. Ratzenhofer kiváló osztrák származásu tudós, *Wesen und Zweck der Politik* című nagy

munkájában (II. kötet 30.) írja: „vámcsövetség, mint amilyen Ausztria és Magyarország között van, a kereskedelmi politika körül kívül esik, létrehozásával nem a kereskedelmi haszon, hanem *politikai egyesítés* a cél, úgy, mint a német vámmunióval, Poroszország vezérlete alatt a német fejedelemségek egyesítése.“

A vámcsövetségnek ezt a célját és hatását, a mi nagyjaink közül Kossuth Lajos ismerte föl, akinek nagy szelleme néhány sorban odavetett lapszéli jegyzettel jobban bevilágított e kérdés mélyébe, mint tudósaink statisztikával terhes kötetei. A szövegben a német vámegységről, mint a politikai egység alapjáról esik szó, amiről észébe jut hazája és ezt jegyzi meg: „Vámegység előbb-utóbb politikai egységre vezet. A bécsi udvar háromszázéves unitárius törekvései összesen nem tettek annyit Magyarország politikai önállóságának fölolvastására, mint az 1867-ben elfogadott osztrák-magyar Zollverein.“ (Iratai I., 76.)

Kossuth Lajos eme megjegyzését részletesen nem fejtette ki. Foglalkozik ugyan irataiban több helyen e kérdéssel, de schol sem rendszeresen. Meggyőződését, amely a német tudományos fölfogással is egyező, a német Zollverein hatása érlelte meg.

Mindamellet azonban, hogy a német tudományosság a Zollvereinnak döntő szerepet tulajdonít a német egység létrehozásában, általános törvényt, úgy mint Kossuth Lajos, „hogyan vámegység előbb-utóbb politikai egységre vezet“, még sem formulázott. Ha formulázott volna ilyen törvényt s német alapossággal s

rendszeresen kidolgozza és megbizonyítja, mi is többet tudnánk a vámszövetség lényegéről és jelentőségéről.

De Kossuth törvénye csak bizonyos föltételek teljesülése esetén látszik igaznak. Politikai egységre vezetett a vámegység például Németországban, ahol egy-nyelvű fejedelemségek forrtak egy gazdasági szervezetté. De a magyar-oszták vámszövetségben, a vámszövetség egységesítő, birodalomalkotó hatása, a magyar nemzet önállósági törekvésével találja magát szemközt, amelyet legyőzni eddig nem tudott. Ez az önállósági törekvés oly erős, oly mélyen gyökeredző, hogy hosszú ideig tökéletesen elegendő a vámszövetség hatását paralizálni, az egységes birodalom megalakulását lehetetlenné tenni. Amint hogy a vámszövetség is az önálló nemzeti állam kiépítésének éppen elegendő akadálya.

A magyar-osztrák vámszövetség tehát éppenséggel nem teremt egységet. Ami alkotó erő van benne, másik alkotó erő, a magyar nemzet erejének rombolásában emésztődik föl, ami csak egy harmadik, a vámszövetségen kívül álló hatalom szempontjából kívánatos.

Azért ha vámegység politikai egységet nem is hozhat létre mindig, Kossuth törvénye értékéből mit sem veszít. A vámegység igenis mindig politikai egység létrehozására törekvő hatalmas erő, csak hogy más erőkkel kombinálva, más hatásokban kell megnyilatkoznia.

Szabadkereskedelem és védővám.

Megmutattuk már, hogy a vámszövetség problémája nem kereskedelmi szerződések problémája. A vám-közösséget alkotó részeknek, Magyarországnak és Ausztriának, sem egymással szemben, a vám-külfölddel szemben sincs kereskedelmi politikájuk. Gazdasági *egyesülésről*, *egy* gazdasági szervezetté alakulásról van itten szó, amely egyesülés azonban, amint már szintén rámutattunk, *csak* gazdasági nem lehet. A nemzet életétől külön választható gazdasági élet nincs a valóságban, nem képzelhető tehát olyan egyesülés sem, amelyben két állam különválasztott gazdasági élete vehetne részt, e nemzeti élet egyébként az egyesülésen kívül *független* maradhatna.

Ebből az alapvető fontosságu tényből, hogy a vámszövetség nem kereskedelempolitikai irányzat, hanem e nemzet *összes* életnyilvánulásaira, tehát a gazdasági életre is, kiható *egyesülés*: kell a vizsgálódásnak kiindulnia.

Természetes, hogy itt egy kis statisztikával, a bevitel és kivitel viszonyát föltüntető számcsoportokkal boldogulni nem lehet. Nem lehet csupán ilyen számcsoporttal boldogulni akkor sem, ha csak kereskedelmi szerződések problémájáról van szó. Mert bizonyos imponderabiliákat, amelyeket ama számokkal sehogy, vagy csak nagyon gyarló módon fejezhetnénk ki, akkor nem szabad tekinteten kívül hagyni.

Gazdasági íróink, ha kereskedelmi szerződések

problémájának tekintik is a vámszövetség problémáját, amikor e vizsgálathoz hozzáfognak, de a védővamos politikáról s a szabadkereskedelemről helyesen gondolkodnak, amaz imponderabiliákat, amelyekről a statisztikai számesoportok függnék, megismerni képesek: hamarosan meggyőződtek volna arról, hogy vámszövetséget tartva, sem szabadkereskedelmet, sem védővamos politikát, tehát semmiféle kereskedelmi politikát folytatni nem lehet. Hogy itt egy speciális, a szokásos gazdasági fogalmakkal meg sem közelíthető nagy problémáról van szó, amelynek a nemzet szempontjából egyetlen megoldása: az önálló vámterület kiküzdése.

Egy pillanatra tehát fogadjuk el a szokásos álláspontot s induljunk ki mi is abból, hogy a vámközösség szabadkereskedelemmel, az önálló vámterület, védővamos politikával azonos. Ezt az „azonosságot“ világosan nem mondjuk ugyan ki, érvelésük, okoskodásuk mégis erre van alapítva.

Ha a szabadkereskedelem és védővamos politika lényegével tisztában vagyunk, akkor is meg kell győződnünk arról, hogy ezekkel a fogalmakkal a vámszövetség problémájának mélyére hatolni nem lehet. Mikközben pedig erről meggyőződünk, a probléma megoldásához vezető utat egyengetjük. Azért beszélünk a szabadkereskedelemről és védővamos politikáról.

Csodálkozással telik el az ember, amikor azt tapasztalja, hogy gazdasági íróink legtöbbször még most is *elvi* kérdést lát a különböző kereskedeleppolitikai irányzatokban. A nemzet életétől, fejlődésétől, a többi

nemzetekhez való viszonyától, függetlenül akarják csak úgy általánosságban eldönteni, vajjon a szabadkereskedelem vagy a védővamos politika-e a jobb?

Mintha fogalmuk sem lenne arról, hogy a szociális tudományoknak, a nemzetgazdaságtannak is, a matematikával, a mechanikával szemben éppen az a jellemző vonása, hogy formulákat vagy törvényeket, amelyeket bárhol, bármely nemzetenél, a fejlődésnek akár milyen fokán alkalmazni lehet — nem ösmer. Hogy tehát a kérdés föltevése is: a szabadkereskedelem-e a jobb vagy a védővamos politika helytelen, ha nem valamely konkrét esetre vonatkoztatják. Sem a szabadkereskedelemről, sem a védővamos politikáról nem mondhatom a priori, általánosságban, minden lehető állapotra vonatkoztatva, hogy jó. Azt sem, hogy rossz. Csak azt mutathatom ki, hogy *most*, például *Magyarország* érdekeinek ez, vagy amaz az irány, vagy a kombinációjából előálló valamely közbeeső irány felel meg leginkább.

Minden önálló nemzet külön a maga számára termi meg a maga igazságait, amelyeket más fejlődési fokon álló egészen más körülmények között élő nemzetekre alkalmazni nagy hiba. Úgy látszik azonban, hogy alárendeltségi viszonyban élő, elmaradott nemzetek számára, nemesak nyersterményeket dolgoznak föl, nemesak ipareikket szállítanak, hanem igazságokat is. Anglia például hosszú ideig ellátta a többi nemzeteket a szabadkereskedelem „igazságaival“.

Nagyon természetes, hogy amikor akadt egy hatalom — Anglia, — amelynek gazdasági ereje az ösz-

szes többi hatalmakét túlszárnyalta, az a szabadkereskedelem hívének vallotta magát. Versenyt akart a gyöngébbel (jól el akarta helyezni iparcikkeit, olesón akarta beszerezni a nyersterményeket, a szükséges élelmet): hirdette hát a szabadkereskedelem hasznát. Minden erőt és gazdaságot abból vezetett le. A maga szempontjából igaza is volt. Ha az erős kiáll a világversenybe, még erősebbé válik.

Az elnyomott és fejletlen nemzetek pedig, amelyek az elnyomó hatalom, az uralkodó nemzetek igazságai szerint kénytelenek élni mindaddig, amíg öntudatra nem ébredtek: a dolog természete szerint szinte a szabadkereskedelmet dicsőítették.

Mihelyt azonban öntudatra ébrednek s függetleníteni akarják magukat az erősebbtől, az első, amit észrevesznek, hogy a szabadkereskedelem elve nem az ő igazságuk. Az csak erős nemzetek igazsága lehet. Amíg gyöngye létükre magukénak vallották: az erősebbhez való alárendeltségbeli viszonyukat fejezték ki vele. Addig maga a nemzet szunnyadott, öntudat nélkül élt, a vezető politikai köröket pedig idegen érdekek, idegen elvek, szempontok irányították. Egy nemzetnek, más hatalomhoz való függési viszonya mindig a vezető politikai köröknek, az idegen hatalomhoz alkalmazkodott érzés és gondolat világában tükröződik vissza híven. Ha már nemcsak a hatalom élvezőinek változott meg így az érzés és a gondolat világa, de az egész nemzeté, akkor ez azt jelenti, hogy többé nem nemzet, azzá nem is lehet soha.

Elmaradott, gazdaságilag gyöngé, más hatalomtól függő nemzet szabadkereskedelmi politikát nem is folytathat. Csak független, erős nemzetek, amelyek soruknak teljesen urai, sőt más nemzetek sorsába is beavatkozni képesek: csak azok folytathatnak egymással szabadkereskedelmi politikát. Ha a gazdasági és politikai erő nincs meg *egyformán* a kereskedelmi viszonyba lépő feleknél: akkor szabadkereskedelmet csak az egyik, az erősebb űz. A másik, a gyöngébb, vagy az egészen gyöngé, nem öntudatosan, vagy nem a maga jószántából állt ki az erőssel szabad versenyre. Az olyan kereskedelem pedig, amelyet egyik részről a túlerő, másik részről a gyengeség, az önálló elhatározáshoz szükséges tényezők hiánya tartanak fenn: minden lehet, csak éppen *szabad*-kereskedelem nem. Hogy egy nemzet szabadkereskedelmet folytathasson, ahhoz nem elég a közlekedés szabadsága, az áruknak vámmentes ki- és bevitele.

Érdekes, amint Ratzel kiváló geográfus, *Völkerkunde* című munkájában leírja azt a szabadkereskedelmet, amelyet kultur nemzetek primitív népekkel folytatnak, s amely szabadkereskedelem terjeszkedésük leg-hatalmasabb eszköze volt mindig. Elmondja, hogy pusztát s más fegyvert szállítanak nekik (persze drága pénzben), de azért ezeknek még csak eszükágában sincs, hogy maguk is készíteni próbáljanak. A tökéletes fegyver, s minden más bevitt áru, amiket fejlett nemzetek kulturszükséglete teremtet meg, ott a primitív népeknél egy gondolatot sem ébresztenek, műveltségi állapo-

tukat egy lépéssel sem viszik előbbre. „Minthogy — így írja Ratzel — *új szükségletek támadnak, amelyeknek kielégítésére saját életföltételeik nem nyújtanak lehetőséget*, beáll a nép gazdasági berendezkedésének dezorganizációja, ami valóságos társadalmi betegség, de nem az idegen javak kikiűszöbölésére vezetnek, azt *megakadályozza a nép akarata, amely fogva tartja*; lassankint úgy átalakítják őket, hogy a szabad népből rabszolgák lesznek. Mindenféle escesebecsét csinálnak, hogy nekik értékes holmiért szállítsák s sűrűn érintkezhesenek velök.“

Ime egy fajtája a *szabad*-kereskedelemnek, amelyet kulturailag, *gazdaságilag erősebb nemzet* érdekében és akaratából kénytelen folytatni egy *másik* fejletlen nép, amely a szabad kereskedelemért életével fizet.

Hogy az efajta szabadkereskedelemmel rokonságban van az a kereskedelem, amelyet mi a vámközösségen folytatunk: tagadni nem lehet. Minket ugyan nemcsak Ausztria gazdasági túlereje tart fogva, hanem az összbírodalom megalkotására törekvő császári hatalom is. A kettő: *császári hatalom és gazdasági túlerő, kölcsönhatásban, összeforrottságban jelentkezik mindig, valahányszor a nemzet önállóságát, vele gazdasági jólétét kívívni akarja*. A császári hatalom segítségével ülhett Ausztria nyakunkra, erősödhetett meg a mi rovásunkra, szipolyozhatta ezt a nemzetet, viszont a szorongatott császári önkény a rajtunk megzsírosodott osztrák gazdasági túlerőben keresi és találja meg támasztékát.

Tisztában kell lennünk tehát azzal, hogy a császári önkény, amely boldogulásunk akadályá most, nem olyan fajtájú, nem olyan erőkből összetett, mint amely a nemzet életét a mult századokba akarta kioltani. Ez a császári önkény, amely mi ránk nehezedik, a legmodernebb érdekeknek: Ausztria hatalmas gazdasági érdekeinek megtestesítője. A császári önkénybe burkolt osztrák gazdasági érdekek azok, amelyekkel nekünk meg kell küzdenünk, hogy azután a nemzet és uralkodó jogairól való középkori fölfogás, amely ma már *magában* nem lehetne hatalom: magától összeomoljék.

Hogy is ne táplálta volna, hogy is ne tartotta volna fenn azt a középkori fölfogást, az osztrák gazdasági élet, amikor oly sokat, talán mindent annak a császári önkénynek köszönhet, amely a nemzeti akarat érvényesítését eddig megakadályozni képes volt. Jól sejtik a Lajtán túl, hogy mihelyt a nemzet akarata érvényesül, — akár katonai téren, akár más téren, az nem oly lényeges — a fő az, hogy egyszer érvényesülni tudjon: Ausztriának nem leszünk többé leigázott gyarmata.

Ezért ellensége Ausztria a magyar önállósági törekvéseknek általában. Ezért oly császárhűek akkor, amikor jogainkat követeljük. Tudják, hogy ha azokat kivívtuk, akkor érdekeinket is megvédelmezhetjük.

A nagy hiba az: amíg az osztrákok jól tudják, hogy a magyar nemzet ellen forduló császári önkényt támogatva, gazdasági érdekeiket védik, addig mi nem láttuk még be, hogy akkor is a császári önkény ellen

küzdünk, sőt akkor küzdünk ellene leghatályosabban, ha gazdasági fölszabadításunkra fordítjuk minden erőnket, ha fölállítjuk az önálló vámterületet. Mihelyt az osztrák gazdasági érdek nem veheti többé hasznát a császári önkénynek, általa a magyar nemzet erejét nem szívhatja többé: a kapcsolat megszűnik közöttük, mindketten befejezték azt a csúfos szerepüket, hogy egy nemzetet, közös érdekből, közös erővel, igában tartassanak. De nem is volnának képesek bennünket, mint gazdaságilag önálló nemzetet igában tartani.

Ebben az összefüggésben azonban nem annyira politikusaink nagy hibájára akartunk rámutatni, hogy a közös vámterületnek a nemzet önállósági küzdelmeihez való ezt a viszonyát fölismerni nem tudták. Hogy nem látták be: amikor a vámszövetség módot nyújt Ausztriának, hogy bennünket gazdaságilag fogva tartasson, amikor módot nyújt, hogy a magyar nemzetet öncéluságától megfosztva, az osztrák gazdasági élet alapjává tehesse, eszközévé alacsonyíthassa, egyúttal megteremti a császári önkénynek azt a nélkülözhetetlen alapot, amelyen az alkotmányos magyar nemzettel szemben még a huszadik században is, erőt kifejteni képes.

Csak jellemezni akartuk azt a *szabad*-kereskedelmet, amelyet a vámközösségben folytatni *kénytelenek* vagyunk. Csak meg akartuk mutatni, hogy itt olyan tényezőknek van döntő szerepe, amelyeknek a szabadkereskedelem fogalmához nemesak hogy semmi közük nincsen, de határozott ellentétben állanak vele.

Amíg egy nemzet úgy áll szabadkereskedelmi viszonyban egy másik hatalommal, hogy tetszése szerint, a maga akaratából, a védővamos politikára át nem térhet, amíg tehát más akaratából kénytelen szabadkereskedelmet folytatni, addig *semmiféle* kereskedelmi politikát nem folytathat. Védővamosat sem, szabadkereskedelmet sem.

Ha valaki bármily szépen érvel is a szabadkereskedelem mellett, hogy így a vámközösség mellett döntson, föl kell világosítanunk, hogy okoskodása mirák nem illik, mi *nem* folytathatunk szabadkereskedelmi politikát. Lesznek ugyan, akik bizonyítani fogják, hogy mi és Ausztria mégis csak szabadkereskedelmi viszonyt tartunk fönn, hiszen ők maguk is önként jószántukból állottak a vámközösség mellé. Ezeknek azt mondjuk: igenis lehetnek, akik hiszik, hogy érdekeiknek a vámközösség felel meg. Jogosan hiszik-e, vagy sem, nem is olyan fontos. Mert nem az egyik vagy másik osztály érdeke, hanem az egész nemzeté az irányadó.

Azután meg: ahol bölesesség számba ment, ama jogainkról, amelyeket a császár megvalósítani nem engedett, azt mondani, hogy *mi* nem akarjuk megvalósítani: ott nem esoda, sőt természetes, ha vannak olyanok, akik azt mondják, hogy *mi* akarunk Ausztriával szabad kereskedelmet.

Szabadkereskedelem és védővamos politika.

Önálló nemzet vámpolitikájában a nemzet fejlettségi foka, más nemzetek fejlettségi állapotához való viszonya jut kifejezésre. Amint maga folyton fejlődik, amint a többi nemzet fejlettségi fokához való viszonya folytonosan változik, kell változnia, kell alkalmazkodnia vámpolitikájának is.

Hogy tehát egy nemzet milyen vámpolitikát folytasson apriorisztikus *elvekből*, a szabad kereskedelemről vagy a védővamos politikáról vallott *elvekből*, levezetni nem lehet. Adva van az a nemzet fejlettségi fokában, a többi nemzet fejlettségi fokához való viszonyában.

Csak nálunk vannak még most is a nemzetgazdaságnak olyan tudósai, akik *elvből* hívei a szabadkereskedelemnek, akik *elvből* ellenzői a védővamos politikának, akik azt hiszik, hogy időtől, adott viszonyoktól, minden lehető állapottól független *elv* a szabadkereskedelem, a melyhez csak ragaszkodni kell a nemzetnek, hogy a jólét legnagyobb fokára jusson.

Külföldön nincs számottevő tudós egy sem, aki a vámpolitikai irányzatok egyikét *elvből* vallaná jónak, a másikat ugyancsak *elvből* rossznak. „Szabadkereskedelem és védővamos politika — mint Schmoller mondja — nem *elvi* ellentétek, hanem a nemzetek fejlődésének eszközei, melyek közül hol az egyikre, hol a másikra van nélkülözhetetlen szükség.“ *De mind a kettőre szükség van.* Mikor, melyikre van szükség, azt a nem-

zet életviszonyai szabják meg s nem az élettől független örökérvényű elvek. Ott lovagolnak elveken mégis, ott igazolják elvekkel a nemzet vámpolitikáját, ahol a *nemzet életviszonyai s érdekei nem lehetnek* irányadók; ahol idegen akarat az úr.

Ha egy nemzet, a többi, különösen a környező nemzetekhez képest, erős, a fejlődés magas fokán áll: tovább fejlődésének alapjait mintegy kiterjeszteni igyekezőn, szabad versenyt akar a gyöngökkel. Akaratát a szabadkereskedelem *elvébe* burkolva leplezi. Ahol így boldogulni képes, ott más eszközök igénybevételére szüksége nincs. De igénybe vesz más eszközöket is, ha kell; nem riad vissza még véres háborútól sem, ha csak ezzel juthat céljához.

Bennünket nem elvekkel hódított meg Ausztria. Nem volt neki akkora gazdasági felsősége, amely szükséges az ilyen *elvvel* való hódítás sikeréhez. Ott volt a császári hatalom, amely összbírodalmi szempontból előbb vámszövetséggé egyesített, megkötött bennünket. Az elvek hódítása csak *ezután* következhetett.

Mihelyt a vámszövetséget megesínálták, mihelyt élő valósággá lett, mint bizonyos érdekek megtestesítője hatalmat képviselt, eszmét juttatott diadalra. Diadalra juttatta — nem mint ahogy hitték — a szabadkereskedelmet s a nemzet érdekét, hanem az osztrák érdekeket s közülünk is egyeseket a nemzet érdekeinek rovására. Elvégre nincs oly rossz intézmény, oly silány politika, amely ha a nemzetnek vesztét okozza is, *nemelyeknek* hasznára ne volna. *Ezeknél* a szabadkereskedele-

lem *elve* az egyéni érdek és hatalom takarója éppen úgy, mint erősebb nemzeteknél a hódítás, a terjeszkedés, a gyöngébb kizsákmányolásáé. A vámszövetség életbeléptetésével az osztrák gazdasági túlerőhöz csatlakoztak ezek is s a szabadkereskedelem közös elvébe burkolódva közös erővel szívták a nemzet erejét. Nem is volna igazságos dolog, ha az osztrák csak maga zsákmányolhatna ki bennünket s a közülünk valóknak nem jutna semmi sem!

A vámszövetség tehát nemcsak az osztrákot tette úrrá rajtunk, hanem a nemzet egy kis részét is az egészen. Nem is kellett az osztráknak magának hirdetni a szabadkereskedelem áldásait, hirdették itthon is elegenden. Hogy ezek, akik a szabadkereskedelem *elvét* hirdették itthon, akik alkalmazkodtak az osztrák gazdasági túlerőhöz, ahelyett, hogy a magyar gazdasági érdekek védelmében harcot állottak volna vele, egyúttal ama nemzetromboló párturalom megtestesítői is, amelynek az összbíródomi eszméhez való alkalmazkodás volt az élet-eleme: éppen nem véletlenség. Tisztán abból a nagyszerű *elvből*, hogy a nemzet jogaiért küzdeni *nem* kell, nem élhetett volna meg a szabadelvű párt oly soká, ha egy másik nagyszerű *elv*, a szabadkereskedelem *elve* segítségével (a vámszövetségben diadalra jutó osztrák gazdasági túlerő segítségével), rá nem ülhet a nemzet nyakára s a nemzet erejének rovására meg nem zsírosodhatik, különös fajtájú gazdasági tevékenységet ki nem fejthet. „Előbb gazdaságilag erősödjünk meg, azután jogaink majd maguktól ölünkbe hullanak“, — ez a hit-

vány frázis hű kifejezője annak a harminchét esztendőös párturalomnak, amely annál jobban erősödhetett, minél kevesebbet törődött a nemzet jogaival.

A szabadelvű párturalom, a császári önkény, amely általa „alkotmányosan“ uralkodhatott: a hatvanhetes kiegyezésnek és a vámszövetségnek közös terméke; nemcsak közjogi, de közgazdasági függésünknek is megtestesítője. Azért esett meg az a csoda, hogy a 67-es kiegyezés pártjának háromszáz tagja a vámterület kérdésében, ebben, amint mindig hangoztatták, tisztán gazdasági kérdésben, amelynek a pártokhoz semmi köze, amelyet pártszempontból vizsgálni nem szabad: véletlenül mind egy meggyőződésre jutott.

Látnivaló: a szabadkereskedelem *elvé*, mint másutt is rendszeren, nálunk is hatalmi érdekeket takar. Csakhogy nálunk nem magában, hanem más erőkkal összeolvadva jelentkezik s így hatása sokkal nagyobb, sokkal veszedelmesebb, mint oly nemzetnél, amely gyöngye létére szabadkereskedelmi politikát folytat ugyan, de *több* nemzettel, erősebbekkel, gyöngébbekkel is s nincs vámszövetségben hozzákötve *egy* olyan hatalomhoz, amelyhez számtalan egyéb kötelék is fűzi. Az ilyen nemzet, ha még van benne életerő, öntudatra ébred és védővámokkal egyensúlyozza gyöngeségét. Nekünk pedig, minthogy a szabadkereskedelem *elve* mögött meghúzódó hatalmi érdek egy irányba működik azokkal a nemzetellenes törekvésekkel, amelyekkel négyszáz év óta harcban állunk s az összbirodalmi eszme, amely 1866 után már halványulóban volt, új életre kelt:

kizsákmányoltatásunkat, eszközzé való lealacsonyításunkat túrnünk kellett tovább.

Most is, ha veszedelmet érezünk, a régen ismert erőknek tulajdonítunk minden bajt. Az elnyomó hatalom gazdasági alapjait, a mi nyomorúságunk, a mi elnyomatásunk gazdasági okait nem ismertük föl, megszabadulni sem igyekeztünk tőlük. Általános fogalom alá foglaltunk minden bajt, amely önállóságunkra tör: az összbirodalmi törekvések fogalma alá. De hogy ennek tartalma a korhoz képest hogyan változott, azzal nem igen törődtünk. Az összbirodalmi törekvések, amelyekről joggal beszélhetünk mindig, a *cél állandóságát* jelzik csak, de a korral változó eszközöket, amellyel elérni akarják, abból a fogalomból megismernünk nem lehet. Nem ismerhetjük meg tehát azokat az eszközöket sem, amelyeket nekünk kell igénybe venni, ha győzni akarunk.

Ez a nagyfontosságu tény azonban, hogy a szabadkereskedelem *elvével* takaródzó osztrák gazdasági hatalom régibb, de vele egyirányu más erőkkel — amelyek valamennyien az összbirodalmi törekvéseket szolgálták — a vámszövetségben *összeolvadhatott* s mintegy állandó jellegüvé válva, oly összehatás előidézőjévé lehetett, amilyenre az alkotó erők külön-külön nem lettek volna képesek többé soha Magyarországgal szemben: 1866 után olyan folyamat megindítójává válhatott, amely lassan-lassan a nemzet összes életjelenségeire kiterjedve, akkora rombolást idézett elő a nemzet szervezetében, aminőt Kossuth Lajos szavai szerint „a

Habsburgok háromszázéves egységesítő törekvései összesen sem idéztek elő“, ez a tény világosan mutatja, hogy a vámszövetség még olyan *szabad*-kereskedelemmel sem azonos, amelyet valamely gyöngye nemzet erősebbekkel folytat ugyan, de *vámszövetségben* nem kötötte magát *egy* erősebbhez: *önálló gazdasági szervezet maradt*.

Bizonyos eredmények elérése, az élet valamilyen elváltozása, ama hatás időtartamától függ, amelyet elszenvedni kénytelenek vagyunk. Könnyű hát átlátni, ha a vámszövetségben megkötött magyar nemzet bizonyos határidőn *túl* is ki volt téve az idegen erők hatásának: soha föl nem szabadulhat többé. Az idegen erők folytonos és hosszantartó nyomása alatt a magyar érzés, a gondolatvilág lassan-lassan átalakul, az idegen uralom, érzés és gondolat világával leszen azonos: *magyar* nemzet, amely fölszabadulni, önállóvá lenni akarna, nincs is többé!

Idáig ugyan mi még nem jutottunk. A nemzet önállósági vágyai hatalmasan előtörték a két utolsó képviselőválasztáson is. De éppen azért *törték* elő, mert odáig igenis eljutottunk, hogy az eddig uralkodó szabadelvű párt érzésben és gondolkodásban folyton alkalmazkodva az idegen hatalomhoz: a nemzetet fölszabadítani sem közjogilag, sem közgazdaságilag *nem akarta* többé. Sőt azt akarta végül, — ez volt Tisza István politikájának a lényege, — hogy a nemzet maga is alkalmazkodjék; a nemzetnek se legyen más érzés- és gondolatvilága, más vágya és törekvése, mint a császári hatalomnak, mint az abba beleolvadt szabadelvű pártnak.

S hogy idáig eljutottunk, abban a vámszövetségnek hatalmas a szerepe.

A szabadkereskedelemről és védővamos politikáról való fejtegetéseinket be is fejezhetjük. Megvilághatnánk ugyan még jobban is, hogy a vámszövetség és szabadkereskedelem éppenséggel nem azonos forgalmak; idézhetnők például Iheringet, a kiváló jogtudóst, aki így jellemezte a szabadkereskedelmet: „azt, hogy a farkasok szabadságért kiabálnak: értem, de hogy ugyanezt tegyék a birkák, csak azt mutatja, hogy csakugyan birkák“, vagy megmutathatnánk, hogy a védővám *a létért való küzdelem nélkülözhetetlen eszköze*, (ettől foszt meg bennünket a vámszövetség éppen amaz Ausztriával szemben, amellyel bennünket birodalomná akarnak egyesíteni), de nem tesszük azért, mert mindezzel csak az a negatívum állana előttünk: mi *nem* a vámszövetség. Eddig már eljutottunk így is. Hogy nem kereskedelompolitikai irányzat, hogy nem szabadkereskedelem: világossá tettük mindenki előtt. A vámszövetség fogalmából indulva ki, csak azt kellett meggondolnunk, hogy hazánk Ausztriával *egy* gazdasági szervezetté alakult s át kellett látnunk, hogy külön az egyik alkotó résznek, Magyarországnak vámpolitikája nem lehet. A szabadkereskedelem fogalmából ugyanerre az eredményre jutottunk. A vámszövetség ránk nézve nem lehet szabadkereskedelem, mert gyöngye erősebbel *nem* folytathat szabadkereskedelmi politikát. De a vámszövetség gyöngye nemzet *szabad*-kereskedelmével sem azonos. Mert a gyöngye nemzet *sincs egy* erősebbhez hozzá-

kötve, nem *egyesült* vámszövetségben: önálló gazdasági szervezet maradt.

Ez vagy fölszabadult már, vagy elpusztult, tehát mindenesetre megszűnt már a problémája ott, ahol a miénk, a vámszövetségben egy erősebbhez kötött nemzeté kezdődik. Még nem szabadultunk föl, még el sem pusztultunk. Megoldja-e a nemzet idejében problémáját vagy sem: sorsa ettől függ.

A vámszövetség és a történelmi materiálizmus.

Általánosságban volt csak eddig különböző fejtegetésünk során arról szó, hogy a nemzet élete a maga egységességében külön gazdasági életre, külön jogi, morális, politikai életre a *valóságban* föl nem osztható. Ebből vezettük le azután, hogy a vámszövetség, amely Ausztria és Magyarország gazdasági egyesülését jelenti, nem lehet csupán a gazdasági életet magában foglaló.

Arról azonban, hogy egy nemzet gazdasági élete *hogyan* függ össze más társadalmi jelenségekkel, még nem esett szó. Pedig amíg erről tisztában nem vagyunk, addig a vámszövetségről is csak általánosságban beszélhetünk, csak annyit mondhatunk róla, hogy a nemzet összes életjelenségeire kiható egyesülés.

A materialista történelmi fölfogás magyarázza legegyszerűbben: hogyan függ össze a gazdasági élet

a többi társadalmi jelenséggel. Ha tanításait elfogadhatnók, hamarosan végezhetnénk a vámszövetség problémájával. S hozzátehetjük: ez az eredmény, amelyhez a materialista történelmi fölfogás alapján juthatunk, nagyon megközelíti az igazságot. Részint azért, mert van abban a fölfogásban igazság, részint pedig azért, mert más tényezők is ugyanamaz eredmény létrehozására működnek közre.

A lehető legrövidebben a materialista történelmi fölfogásnak ez a lényege:

Az emberek *egyenként* nem birkózhattak volna meg a természettel, gyöngék lettek volna a létért való küzdelemre, azért *társadalommá* egyesültek. Így most már együttesen tesznek meg mindent, ami az élet fentartását biztosítja, együttesen termelik a javakat, mindama hasznos dolgot, amire az embernek szüksége van. Az együttműködés módjától, amellyel a legkülönbözőbb javakat előállítják, a *termelés módjától* függ a társadalmi rend.

Amint társadalommá gazdasági okokból egyesültek az emberek, úgy a társadalmi élet lényege igazi realitása, szubstanciája: a gazdasági élet, a javak előállítása. Minden más ettől függ. A mi gondolkozásunk, a mi céljaink, amiket magunk elé tűzünk, mind csak reflexe az uralkodó gazdasági állapotoknak. A jogrendszer is a gazdasági rendszertől függ, ennek változásával változnia *kell* amannak is.

Egy nemzet egész szellemi világa semmi egyéb, mint e nemzet gazdasági életének visszatükrözése. Úgy,

amint a materialista szerint csak az anyag a valóság, a realitás, a lélek attól függő látszat, a lelki élet jelenségei is az anyag mozgásából vezethetők le, úgy Marxék szerint is, akik e tanítást a társadalomra alkalmazták, csak a gazdasági élet, csak az élet föntartásához szükséges javak előállítására irányuló együttműködés az, ami a társadalom életében valóság, ami szubstanciája a társadalom életének. Az ideák világa csak belőle származó reflexjelenség. Amit egy korszak fölfogásának, kulturájának szoktunk mondani, az egy korszak gazdasági viszonyainak kifejezője. A gazdasági viszonyok változásával kell a fölfogásoknak, a jognak, az erkölcsnek, a művészetnek is változnia. Tehát: a materialista történelmi fölfogás szerint minden szociális fejlődésnek *végző oka* nem bennünk, nem a mi céljainkban, nem a mi akaratunkban, szóval nem az emberi lélekben, hanem rajtunk kívül a gazdasági viszonyokban keresendő.

Ha e fölfogás alapján azt a nagy kérdést vetjük föl: hogyan lehet két nemzetet vagy két állam népeit legkönnyebben egyesíteni, összeolvasztani, feleletül csak azt adhatjuk: ha gazdaságilag egyesítettük, ha vámközösségben egy gazdasági szervezetté alkíttottuk őket. Nem is bír egy hatalom egy másik hatalmat magába olvasztani másképp, mint gazdaságilag. A fegyverrel való leigázás is csak eszköz a gazdasági leigázásra.

A materialista történelmi fölfogás szerint, a magyar nemzet, amikor gazdasági önállóságát föladta, azt adta föl éppen, ami az életben reális: megszűnt önálló

nemzetnek lenni, bármit mondjanak is a törvények. Hatvanhétben jogilag, úgy, ahogy megőrizték a nemzet önállóságát, de ugyanekkor megkötötték a vámszövetséget is s megcsinálták a birodalmi egység alapját sokkal jobban, mint bármilyen törvénnyel megcsinálni lehetett volna. Az egységes birodalom készen lesz abban a pillanatban, amelyben Ausztria és Magyarország gazdasági szervezete annyira összeforr, hogy mi fölszabadulni többé sem nem bírunk, sem nem akarunk. Az egységes gazdasági szervezettel szükségképp egységes jogrendszer is alakul: jogilag is megszűntünk önállóak lenni.

Ez az egyenes, ez a föltartóztathatatlan útja a magyar nemzetnek a vámközösségbe, a — materialista történelmi fölfogás szerint. Csakhogy ez az út annyira nem egyenes, annyira nem föltartóztathatatlan, amennyire nem tartalmazza a teljes igazságot a materialista történelmi fölfogás sem. Nem lehet elfogadni sem Marx, sem a másik szélsőség képviselőjének, Kiddnek tanításait, aki ismét minden szociális fejlődésnek *végső okát* a vallásban, az altruisztikus érzésekben keresi. Nem lehet egyik apriorisztikus történelmi fölfogást sem elfogadni, mert mindegyik egyoldalú s csak részét tartalmazza az igazságnak.

A most elmúlt válság is annak bizonyossága, hogy *nem* egyenesen, föltartóztathatatlanul haladunk az összbirodalom felé, sőt, hogy vissza *akarunk* fordulni ellenkező irányba: nemzeti ideáljaink felé. Tehát, hogy *vannak* a gazdasági erőkön kívül még más ténye-

zói is a fejlődésnek, noha ezeknek a gazdasági föltételek határt szabnak. De hogy eddig, a szabadelvű párturalom alatt, ha nem is egyenletesen, nyílegyenes irányban, hanem cikk-cakkos úton, amelyet az obstrukcióban föl-föllobbanó nemzeti lélek világított meg mindig sűrűbben, az összbírodalom felé haladtunk: az kétségtelennek látszik előttünk, noha a történeti materializmust a társadalom *összes* életjelenségeinek megmagyarázására alkalmasnak nem tartjuk.

A szokásos fölfogás szerint persze mi folyton-folyvást fejlődtünk, amíg végre annyira megerősödünk, hogy a bécsi érdekek szolgálatában álló párturalmat le tudtuk rázni nyakunkról. Észre sem vesszük, hogy ezzel a fölfogással igazolják a régi rendszert. Mert hisz mit kívánhatunk még egyebet, minthogy folyton-folyvást erősödjünk és fejlődjünk?

Nem azért számolt le oly bámulatos határozottsággal a nemzet a szabadelvű párttal, mert mindabban, ami *nemzetté* teszi, erősödött a hosszú harminchét esztendő alatt. Hanem, mert a folyton előrenyomuló idegen akarat rászorította ama nagy kérdés eldöntésére: megadja-e magát teljesen vagy obstrukcióval védekezik tovább? A dölyfös hatalom már azt hitte, hogy odakiálthatja a nemzetnek: „Legyen vége a komédiának!” S a nemzet megdöbbentő hangon zúgta vissza: nincs meg vége a komédiának. Élek s élni *akarok*!

Ha e materialista fölfogást a maga teljességében, szélsőségeivel elfogadnunk nem is lehet, annyit el kell ismernünk, hogy a nemzetek fejlődését, történelmi sor-

sát, a gazdasági faktorok figyelmen kívül hagyásával megérteni nem lehet; hogy fontolóra kell venni mindig, mily nagy mértékben függ gondolkozásmódunk, érzelmvilágunk, akaratunk gazdasági föltételektől.

Érdekes, a mi problémánkra is rávilágító néhány sorát írjuk ide Lazarusnak, a *Zeitschrift für Völkernpsychologie* kiváló alapítójának, annak bizonyoságképp, hogy még az is, aki a *népélékből* akarta a történelem folyását megmagyarázni, vizsgálódásaiban a gazdasági momentumokat figyelmen kívül nem hagyhatta. A nemzetek bukásainak okaival foglalkozva írja:

„ vagy ha a szellemi élet idegen elemei egyre erősebb áramlással hatolnak be s túlsúlyra jutnak a nemzettel szemben; ha idegen népekkel való *sokszoros érintkezés* (akár a rajtuk aratott győzelmes háború, akár a fölük elszenvedett vereség, akár *hosszantartó sokoldalu, békés kereskedelmi érintkezés folytán*), amely az idegen ideálokat egyenlővé, sőt nagyobb rangúvá teszi előttünk; hogy ezáltal az ideális mozzanat s ennek szükségessége iránt való érzék általában, saját átöröklött, individuális formájával tönkre jut . . . Így tűntek el a föld színéről a föníciaiak, a görögök, a rómaiak.“ (*Das Leben der Seele*. I. 407.)

Kigondolni sem lehetne jobb módot, minél bensőbbé, minél sokoldalubbá tenni valamely nemzet kereskedelmi életét egy másik hatalommal, minthogy ezzel vámunióban egyesítjük. Ha tehát, idegen népekkel való szokszoros érintkezés, az idegen ideálokat egyenlővé, sőt nagyobbbrangúvá teheti előttünk s a nemzeti

kulturának, ezzel a nemzet bukásának válhatik okozójává, akkor a vámszövetségnek, amely az idegen népek sokszoros érintkezésénél sokkal többet: gazdasági *egyjesülést* jelent, a nemzeti kulturát föltétlenül el kell pusztítania.

Csakugyan: azoktól, akik a nemzeti kulturának nagy kérdéseivel foglalkoznak, az idegen szellem romboló hatásáról hallhatunk eleget, akár nyelvünk tisztaságáról, akár művészetünk, tudományos életünk eredetiségéről, nemzeti jellegéről van szó.

Ez az eredmény, hogy tudniillik a vámszövetségben a nemzeti kultúra, maga a nemzet is elpusztul, nincs ellenmondásban azzal az előbbieken levezetett eredménnyel, hogy a vámközösség politikai egységet, egységes összbirodalmat hoz létre. Mert hogy ez az egység, a birodalom valóvá válhassék, előbb a nemzet individualitását, a nemzet individualitásában kifejezésre jutó egységes nemzeti kulturát el *kell* pusztítani. Míg ezt el nem pusztítja, addig tökéletes egységről szó sem lehet.

A gazdasági közösség azonban még nem peccélt meg a nemzet sorsát, amint a történelmi materializmus elveiből le lehetne vezetni. Maguk a szociális materializmus hívei is ellenkezésbe jutottak fölfogásukkal, mihelyt ennek alapján akartak munkálkodni. *Célul tűzték* ki, hogy az úgy is mindenáron, a természet törvényeinek szükségszerűségével elkövetkezendőt megvalósítják. Mealapították a szociáldemokrata pártot, amely folyton *akar* valamit megvalósítani, folyton

agitál valamiért. Pedig ha teóriájuk mindenképpen helyes, oly különös ez az agitáció, mintha valaki azért akarna küzdeni, hogy a nap fölkeljen, hogy a víz a zéruson megfagyjon.

Ha a szociális materializmussal ellenkezésbe jutottak hívei is, mihelyt módszerüket alkalmazták (a német szociáldemokrácia egyik alkalmazása a materialista történelmi fölfogásnak), akkor mi, akik ennek a fölfogásnak túlzásait is látjuk, alkalmazásától még kevésbé várhattuk a vámszövetség problémájának megoldását. Mi csak megvilágítani akartuk, mi csak meg akartuk mutatni, hogy egy kétségtelenül jelentős történelmi fölfogásból micsoda eredmények vezethetők le könnyen. Amely eredmények — mint mondtunk — nagyon közel esnek az igazsághoz, amelynek létrehozásában azonban a vámszövetségen kívül, más tényezők is közreműködnek. Azután meg: a történelmi materializmus a társadalmi tudományok fejlődésére nagy hatással volt általában; amaz igazság megállapítására pedig, amellyel majd mi is foglalkozunk, hogy a vámszövetség problémáját megoldhassuk, csak a történelmi materializmus vezethetett. Stammlernek *Wirtschaft und Recht* című nagyszabású munkájában Kant ismeretelméleti módszerét a szociális tudományokra is alkalmazva, a történelmi materializmussal kellett leszámolnia, erről kellett kimutatnia, hogy nincs igaza, amikor ezt állítja: egy társadalomban érvényes jog csak produktuma gazdasági viszonyainknak; alapul a technikai produkció szolgál, a gazdaság, mint az anyagi javak, egy bizonyos

módon való előállítás és kicserélése s ezek határozzák meg a társadalom jogi alakulását. A társadalmi gazdaság — mutatja ki Stammler — a jogot *nem* hozhatja létre, mert ennek kell *alapul* szolgálni, hogy társadalmi gazdaságról szó lehessen egyáltalán. Természet-szerűleg nem úgy kell ezt érteni, hogy a *jog* előbb megvolt önmagában, aztán pedig utána a gazdaság, a javak előállítása. A valóságban a produkció és jog *együtt és egyszerre* található csak. A produkciót, az embereknek javak előállítására irányuló együttműködését, éppen a jog szabályozza. Tehát: *ami* az emberek együttműködését szabályozza, az a *jog*; *maga* az *együttműködés*, a szükséges javak előállítására irányuló együttműködés: *a gazdaság*.

Azonban hogy a jognak a gazdasághoz való viszonyát megérthessük, hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy minden szociális, tehát minden nemzetgazdasági vizsgálódásnál is, nem az egyénből kiindulva kell a társadalomra, hanem megfordítva, a társadalomból kiindulva kell az egyénre következtetnünk. Ha másra nem, erre már megtanított bennünket a szociológia.

Ennek a mi egyedül helyes álláspontunknak, hogy minden társadalmi, tehát gazdasági kérdésben is, a társadalom, a nemzet, lehet csak vizsgálódás tárgya, mert ettől függ az egyén mindenben, gazdasági tevékenységben is: semmi köze ahhoz a Spencer nevéhez fűződő szélső állásponthoz, hogy a társadalom organizmus, amely az egyének törekvéseitől teljesen függetlenül fejlődik s amelyben az egyes szerepe csak olyan,

mint a sejté a biológiai organizmusban. Ez a fölfogás, ha teljesen tarthatatlan is, aminthogy mi is annak tartjuk: álláspontunk azért szilárdan megáll.

Ha nem is passzív az egyén szerepe a társadalomban, mint a sejté az organizmusban, ahogy a spenceristák hiszik s van az egyesnek önállósága, bizonyos mértékű aktív szerepe: ez az önállóság, ez az aktivitás csak bizonyos határokon belül képes érvényesülni, amely határokat a társadalom életének, fennmaradásának törvényei alkotják! Amikor az egyén világra jő: a nemzet nyelve, jogi intézményei, erkölcsi normái, hagyományai, szokásai, kulturális állapota, formálják lelkét és öntudatát s csak olyan eszméi, olyan tervei vannak, amelyek végrehajthatók, anélkül, hogy a felsorolt objektívvé, a nemzeti szellem részévé vált bármelyik tényezővel ellenkezésbe jutna. (Természetesen, mindig föl kell tennünk, hogy önálló és független nemzetről van szó.)

Tehát az egyénben is, az egyén által is, a *nemzet* életét alkotó erők működnek és jutnak kifejezésre, néha teljes öntudattal, máskor inkább csak ösztönszerűleg. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az egyén akaratától teljesen függetlenül él és fejlődik a nemzet. Hanem csak azt, hogy az egyén boldogulásának ugyanazok lévén a föltételei, mint a nemzetének: célja, vágya, akaratja, a nemzet fejlődésével egy irányba esik.

Kisebb-e, vagy nagyobb az egyén önállósága: kisebb vagy nagyobb sikerrel fejthet-e ki az egyén gazdasági tevékenységet; kibontakozhatik-e minél több és

minél nagyobb tehetség az élet legkülönbözőbb terein, gazdasági téren is: végeredményben, mind csak a *nemzettől* függ, attól, hogy megvannak-e a *nemzet* életének és fejlődésének föltételei?

Könnyű belátni: ha a *nemzet* fejlődésének föltételei nincsenek meg, nem lehetnek meg a *gazdasági* fejlődés föltételei sem. Vagy ha ez utóbbiak hiányoznak, akkor nem mondhatom, hogy a nemzet fejlődési föltételei megvannak. Mert, amint már láttuk, nincs különálló, a nemzet életétől izolálható gazdasági élet a valóságban, nincsenek hát különálló *okai* a gazdasági élet és külön a nemzet fejlődésének. A gazdasági életnek, a gazdasági föllendülésnek ugyanazon *egységes* okokban van gyökere, mint a *nemzet* életének és fejlődésének általában. A nemzet egységes egész, — amely egység létrehozásában a gazdasági élet is alkotó — fejlődése is egységes okokra vezethető vissza.

Helytelen tehát, ha azt hiszi valaki, hogy egy nemzetnél a fejlődés összes föltételei meglehetnek, *kivéven* a gazdasági fejlődés föltételeit. Vagy hogy: meglehetnek az utóbbiak magukban, ha többiek nincsenek is meg. Úgy, hogy: lehet a nemzetnek *előbb* gazdaságilag fejlődni, aztán más téren, amíg végre olyan erős lesz, hogy önállóságát játszva kiküzdheti.

Vagy megvannak, vagy nincsenek meg a *nemzet* életének és fejlődésének föltételei: csak ez a két eset lehetséges. Azért nincs semmi értelme annak az állításnak, hogy mi csak *gazdaságilag* vagyunk elmaradottak. Még kevésbbé van értelme annak a magyarázatnak,

amellyel ezt érthetővé akarjuk tenni: hogy nincs a magyar nemzetnek fogékonysága gazdasági ügyek iránt.

Azt mondhatom, hogy nemzetünk fejletlen, nemzetünk nem fejlődhetett, ami kifejezésre jut abban is, hogy nincs gazdag ipara és kereskedelme s kutatnom azt kell: miért nem fejlődhetett. S amikor ezt kutatom, lehetetlen meg nem látni, hogy: *a nemzet nagy gazdasági problémája és a több százados önállósági kérdés legszorosabban összefügg.*

Amikor a nemzet *önállóságáért* állt négyszáz éves harcot, *fejlődésének összes föltételeiért*, tehát a fejlődés gazdasági föltételeiért is, folyt a küzdelem. Mert az, hogy a nemzet *önálló*, jelenti, hogy a nemzet életének és fejlődésének *megvannak* a föltételei. Hogy egy nemzet *nem* önálló, jelenti, hogy szabadon saját élettörvényei szerint nem fejlődhetik, idegen hatalom érdekeihez alkalmazkodni kénytelen.

Ki mondja hát a magyar nemzetről, amely oly hosszú időn át, oly hatalmas ellenséggel küzdött szakadatlanul önállóságáért, tehát a szabad, saját élettörvényei szerint való fejlődésért, amely szükségképpen *a gazdasági fejlődést* is tartalmazza, ki állíthatja joggal a magyar nemzetről, hogy fejlődésre képtelen? Mert, ha van valami értelme annak a tudományos megállapításnak, hogy a magyar nemzetnek gazdasági ügyek iránt fogékonysága nincs: akkor csak ez lehet.

Egyik *ember* gazdasági tevékenységét összehasonlítván a másikéval, mondhatom, hogy ez fogékonyabb

gazdasági ügyek iránt, mint amaz. De *nemzetek* gazdasági életének összehasonlításánál ilyen magyarázatot elfogadni nem lehet.

A gazdaságilag elmaradott nemzet nem akként különbözik a gazdasági hatalomtól, mint a szegény ember a gazdag embertől: ennek nagy a vagyona, annak kicsiny. Hanem olyanformán, mint ahogy a kisebb rangu organizmus különbözik a nagyobb rangu, több, jobb és tökéletesebb életre képes organizmustól.

Hogy ilyen nagyobb rangu organizmussá fejlődhetik-e vagy sem: ez a fontos kérdés. A gazdasági politika eszközei is, amelyekkel, mint láttuk, csak gazdaságilag önálló nemzet rendelkezhetik: a védővám és a szabad kereskedelem, nem az ipar fejlődését teszi lehetővé *köszönetlenül*, hanem a nemzetnek nagyobb rangu organizmussá való fejlődését, s csak ez által az ipar és kereskedelem föllendülését is.

Akik ezt belátni nem képesek, a gazdasági írók legnagyobb része: a lehető legellentétesebb véleményt alkotják a védővamos politikáról és szabadkereskedelemről. Egyik esetet mond, amelyben a védővámoknak sem volt iparfejlesztő hatása, a másik a szabadkereskedelemnek egész más hatásait állapítja meg, mint amaz.

Természetes, ha a botukodók földjét vámokkal védem, még ipar nem fejlődik. Szabadkereskedelemnek sem lehet ott iparfejlesztő hatása.

Nem a vámokban, hanem a *nemzetben*, abban, hogy a *nemzet* szabadon fejlődhetik: vannak a *gazda-*

sági fejlődés föltételei is. A vámpolitika eszközeivel is, a *nemzetben* meglévő erők szabad érvényre jutását, amelyek a felsőbb rangu gazdasági életet is megteremtik, segíthetjük elő.

Közjogi és közgazdasági függetlenség.

Amint a nemzetgazdaság szó is helyesen kifejezi, a *nemzetnek* van gazdasági élete s csak ezen belül az egyénnek. Az egyénnek a *nemzetgazdasági* élet folyamatában van több-kevesebb szerepe. Amikor saját szükségleteink kielégítésére fejt ki gazdasági tevékenységet: a nemzet gazdasági életének fenntartásához is hozzájárul. Nem végezhet olyan gazdasági funkciót megélhetésért, nem vállalhat oly alkalmazást, amely a nemzet gazdasági életével összefüggésben nem volna, ennek részét nem alkotná. Úgy, hogy egy nemzet tagjai valamennyien *együttműködnek*, összeműködnek szükségleteik kielégítésére s alkotják a nemzet gazdasági életét.

Ha az egyén gazdasági élete nem a *nemzet* gazdasági életének volna része, ha az egyén nem a nemzet gazdasági életéből rá eső funkciót végezné, hanem amint a liberális iskola hívei hiszik, független, önmagában álló tényező volna, akinek csak az ügyességétől, vállalkozási kedvétől, szóval egyéni tulajdonságaitól függ, milyen sikerű gazdasági tevékenységet fejthet ki; ha nem az összeség, nem a nemzet érdekei lennének mindenkire nézve irányadók, hanem az egyén egoizmusa

az egyetlen, a döntő tényező, amely a megélhetésért való harcban szerepelhet; ha mindenkinek szemben kellene állania mindenkivel, hogy előteremthesse, megvédelmezhesse a szükséges javakat: nemcsak *nemzetről*, tehát *nemzetgazdaságról* sem lehetne beszélni, de még legprimitívebb társadalomról sem. Csak *egyének* gazdasági életéről lehetne szó, amilyen az ősemberé volt, amikor még magában folytonos élet-halál harcok közepette tengette életét.

Világos mindenki előtt, hogy a világversenyben nem az *egyének* állanak egymással szemben: az *egyének* társadalmat, nemzetet alkotva, *együttesen* küzdenek meg a természettel s más nemzetekkel. Azért mondja Stammner joggal: a nemzetgazdaság a szükségletek előállítására *együhtműködés*. A *jog* pedig: ami az együhtműködést szabályozza.

Jog és gazdaság nem különálló, külön existenciával bíró objektumok, amelyek, mint a történelmi materialisták hiszik, olyan *oki* összefüggésben vannak, hogy a gazdasági élet változásával változnia kell e jognak is. Nincs ezek között *oki* összefüggés, mert hiszen itt egy dolgról van szó. A gazdasági élettől különálló jogrendszer nincs a *valóságban*, amint hogy nincs a jogrendszertől különválasztható gazdasági rendszer. Stammner szavai szerint: „az emberi társadalomnak nincs külön *gazdasági* élete s ettől elválasztott *jogi élete*: jogrendszer és gazdasági rendszer egy és ugyanaz a dolog . . .” Egy nemzet tagjainak a szükségletek előállítására irányuló *együhtműködését*, ha magát az

együttműködést veszem szemügyre: gazdasági szempontból vettem szemügyre, s ha az együttműködés *módját, formáját*, az együttműködőknek egymáshoz való viszonyát, szóval a szabályt, amely az egyéneket együttműködésre összekapcsolja, teszem vizsgálat tárgyává, jogi szempontból vizsgálóltam. Kifejezhetem magam így is: a nemzetgazdasági vizsgálódás, egyes jogrendszerek vizsgálata, konkrét keresztülvitelük szempontjából. Mert az életbe átvitt jogrendszer: nemzetgazdaság.

Ha most már elfogadjuk azt a kétségtelen igazságot, hogy egy nemzetnek nincs a gazdasági élettől különválasztható jogi élete, sőt, hogy a kettő: jogrendszer és gazdasági rendszer egy és ugyanaz a dolog (csak ugyanazt a dolgot különböző szempontból vizsgálhatom), akkor tisztában vagyunk azzal is, hogy: *jogrendszerünk önállósága, vagyis közjogi önállóságunk és önálló vámterületet, vagyis gazdasági önállóságunk egy és ugyanaz a dolog.*

Tehát *közjogi egység és közgazdasági egység*: ugyanaz. Nem lehet a magyar nemzet *közjogilag* önálló és független, ha *gazdaságilag* nem önálló szervezet. Vagy önállóak vagyunk teljesen, *közjogilag és gazdaságilag* is, vagy *nem* vagyunk önállóak, s ekkor sem *közjogi*, sem *közgazdasági önállóságról* nem lehet szó.

Az önálló és független Magyarország a *jogilag önálló Magyarország, gazdasági önállóság nélkül, önálló vámterület nélkül*, teljes képtelenség. Mert értsük meg jól: csakis az abstrakció számára lehet külön jogi

és közgazdasági önállóság. A valóságban olyan e viszony a kettő között, mint az *anyag* és *formája* között. *Anyag* és *forma* együtt és egyszerre van s lehet csak meg, külön valamelyik nem fordulhat elő. Amint nincs anyag, amelynek formája nem volna, úgy nincs önálló gazdasági élet, szükségletek előállítására irányuló együttműködés, amelyet nem önálló jogi normák szabályoznának.

A közgazdasági önállóság, csakis a közjogi önállóság *formájában* jelentkezhetik. Ami azt jelenti: nem lehetünk *gazdaságilag* önállóak (ha van is önálló vámterület), ha *jogilag* nem vagyunk azok. A közjogi önállóság *anyaga*, tartalma pedig: *gazdasági* önállóság, semmi egyéb. Vagyis: ha nem vagyunk *gazdaságilag* önállóak, ha a magyar nemzet nem önálló gazdasági szervezet, *közjogi* önállóságról sem lehet szó.

Az önálló gazdasági szervezet az, amelyben a *jogilag* önálló és független Magyarország testet ölthet. Az a valóságban meglévő realitás, amelyet önálló és független Magyarországnak nevezhetünk: önálló gazdasági szervezet, saját *törvényei* szerint élő organizmus.

A vámszövetség között tehát, amely Ausztriából és Magyarországból egy gazdasági szervezetet csinált (vagy legalább akar csinálni) s az önálló független Magyarország között kiengesztelhetetlen az ellentét. A vámszövetség természetesen nem jelenthette mindjárt megkötése után Ausztria és Magyarország teljes gazdasági összeforradását, csak ama folyamat megindulá-

sát, amelynek összeforradás a vége. De a magyar nemzet, amely alkotmányával annyira eggyé forrt, amely *jegilag*, úgy ahogy, biztosította önállóságát, szívósan ellenállt: gazdasági szervezetét túlságosan megbontani nem engedte. Folyt az élet-halálharc *anyag* és *forma* között: a magyar nemzet bámulatos jogi érzéke nem engedte az anyagot diadalmaskodni.

Minden lépés, amelyet a nemzet a modern gazdasági állammá való fejlődésben megtesz a *vámszövetségben*: közeledés az összbirodalom felé. Minden lépéssel gyöngülni kell a magyar alkotmánynak, bomlani kell az alkotmányon nyugvó társadalmi rendnek, pusztulnia kell a magyar kulturának, át kell alakulniok a magyar erkölcsöknek és szokásoknak, amíg végre egészen új világ alakul e helyen. Csakhogy ez már nem lesz a magyar nemzet világa. Nem lesz a magyar nemzet világa, mert mind e *változás, átalakulás oka, nem a nemzetben magában van meg, hanem az osztrák gazdasági tálerőben, a vele eggyé forrt császári hatalomban.*

Bármily paradoxonnak is látszik a dolog: *a magyar nemzet hatalmas életösztönéből, az alkotmánnyal való egybeforrottságából fakadt az a gazdasági elmaradottság, amely annyi bajnak okozója, a legnagyobb, a kivándorlásnak is.*

Egyetlen szerencséje a nemzetnek, hogy az a gazdasági hatalom, amely a vámszövetségben mindaddig fogva tudta tartani, *nem nemzet.* Ha az volna: Magyarországra nézve már nem volna föltámadás. A birodalmi probléma már meg lenne oldva. De meg lenne

már oldva akkor is, ha 1867-ben Ausztriával vámszövetséget nem kötünk. Az örökös küzdelmeknek véget vetett volna: a hatalmas, a nagy Magyarország.

A birodalmi problémát nem oldhatja más meg, csak a magyar nemzet. Ausztria nemzetet alkotni, önmagában megélni teljesen képtelen, még inkább képtelen egységes birodalom megalkotására. Vagy föloszlik s más nemzetekbe olvad, vagy *még* nem oszlik föl s más nemzetet élőködik. Ezt az utóbbi lehetőséget biztosította neki a vámszövetség. De a rombolás principiumára az élőködésre birodalmat alapítani nem lehet. Ha a magyar nemzet ki nem szabadítja magát s *öncéllá* nem lesz, hogy ezután a birodalom sorsát is kezébe vegye: kívül eső harmadik hatalom oldja meg a maga javára a mi birodalmi problémánkat, s a nemzetek történetében a magyar nem tényező többé!

A vámszövetség és a nemzet hanyatlása.

Azok közül is, akik a megbukott politikai rendszernek mindig ellenségei voltak, kevesen vannak olyanok, akik azt a meggyőződést nem vallanák, hogy nemzetünk a kiegyezés óta rohamosan fejlődött. Oly sokat állították írásban és szóban, hogy igaznak hitte, maga is állította mindenki. Miért hírték igaznak, miért állította mindenki maga is, hogy az utóbbi évtizedek alatt nagyot fejlődött nemzetünk: számot adni róla nem igen tudtak.

Nem igen tudtak számot adni arról sem: mire való a függetlenségi küzdelem, mire való a „meddő közjogi szőrszálhasogatás“. Hiszen ha rohamosan fejlődünk, akkor helyes a szabadelvűpárti okoskodás, hogy a közjogi harc csak üres időfeecserlés, csak akadály a békés, zavartalan haladásnak.

Bizonyos: vgy fejlődhetünk szabadon s ekkor csakugyan meddő a közjogi harc; vagy pedig *nem* fejlődhetünk szabadon s a közjogi harc éppen *ezért* folyt.

Ám aki a nemzet életének, fejlődésének *organikus* fölfogására fölemelkedni képes, aki tisztában van az-
zal, hogy az egyesek, bármily nagy hatalom birtokosai is, csak *eszközök* lehetnek ama históriai erők szolgál-
tában, amelyek a nemzet fejlődését meghatározzák: az előtt világos, hogy közjogi harcaink is egyesek szeszé-
lyétől, önkényes elhatározásától függetlenül, históriai
erőkből szükségképpen támadtak. Ha pedig szükség-
képpen támadtak, akkor meddőnek mondani nem lehet.
Legfeljebb olyan értelemben mondhatná meddőnek
valaki, hogy azt a célt, amelyért szükségképpen előtör-
tek, *még* elérni nem sikerült. A következtetés ebben az
esetben természetesen nem az, hogy hagyjuk abba a
közjogi harcot, hanem hogy *ne* hagyjuk abba mindad-
dig, amíg célunkat elérni nem sikerült.

Ha tehát az a szabadelvűpárti fölfogás, amely
szerint a közjogi harcokat néhány ember kénye-kedve
idézte föl, ugyancsak néhány ember akaratából meg-
szüntetni is lehet és kell is, mert céltalanok, hiábava-
lók, fölöslegesek, egyszóval meddők, hiszen nélkülök is

fejlődhetünk, sőt éppen azok okozzák, hogy nem fejlődhetünk zavartalanul: merőben tarthatatlan, úgy csak a második föltevésünk állhat meg, hogy tudniillik: nem azért nem fejlődhetünk, mert közjogi harcok vannak, *hanem azért vannak közjogi harcok, mert nem fejlődhetünk.*

Természetesen a súlyedéssel vele járó szabadelvüipárti fölfogás, hogy némelyek megakadályozhatják a fejlődést időfecsérlő közjogi harcokkal, ismét mások, a bölesek közül, az időfecsérlésnek állhatják útját s ezzel, akár megvannak a nemzet fejlődésének föltételei, akár nincsenek meg, föllendíthetik a nemzetet s amely fölfogás szülte meg azt a szöveget: *hagyjuk* abba a közjogi harcokat, *csináljunk* gazdasági politikát: nagyon megszese esik a *nemzet* fejlődésének fogalmától.

Úgy, amint az egyeseket a nemzettől független, önmagukban álló tényezőknek képzelték, úgy a feltűnő beteges jelenségeket is, amelyeket meg nem látni lehetetlen volt: külön-külön, mint önmagukban állókat, mint egymástól függetleneket vették szemügyre s külön-külön is akarták orvosolni. Hiányzott az az összefoglaló erő, amellyel a legkülönbözőbb jelenségeket egységbe összeolvasztani, amellyel a legkülönbözőbb bajoknak egységes okait fölismerni képesek: az *egészről*, a nemzetről, fejlődéséről fogalmat alkotni nem tudtak.

Látták, mert látniuk kellett, az ijesztő mértékben növekedő kivándorlást, tudták, hogy ilyen ritka lakosságú nemzetről nagy betegség ez: egyebet nem

tettek, mint nyíltan elismerték, hogy csakugyan betegek vagyunk s tovább beszéltek nemzetünk nagyszerű fejlődéséről. Észrevették, mert észre kellett vennünk, a nemzetiségi fészkelődést, a különös fajtájú szocializmust, amely szintén a nemzet ellen tör, megállapítván, hogy ez is betegség, tovább esodálkoztak a magyar nemzet rohamos fejlődésén. Önrendelkezési jogunk, a császári önkénnyel szemben egyre összébb zsugorodott. A hatalmi eszközökkel, amelyek nélkül *nemzet* nem képzelhető, mert akaratát érvényesíteni, érdekeit (gazdaságiakat is) megvédelmezni nélkülök nem képes, mindinkább kevésbé rendelkezünk mi és annál inkább rendelkezik az a hatalom, amely folyton életünkre tör. De azért egyre azt hirdetjük, hogy milyen gyönyörűen fejlődött nemzetünk.

Ha ilyen a fejlődés, kérnünk kell a magyarok Istent, hogy ne fejlődjünk tovább, mert belepusztulunk. S ez a folytonos fejlődés, egyre erősebb közjogi harcokat idézve föl, végre csakugyan talpra állította a nemzetet, amely élni és *fejlődni* akart. Aki azokat a beteges jelenségeket, amelyeket előbb fölsoroltunk, egységes képpé összefoglalni képes, tisztában van azzal, hogy azok a *hanyaglásnak* egymással összefüggő jelenségei, amelyek a nemzet *fejlődésével* tűnnek csak el. A virágzó gazdasági élet sem más, mint a *nemzet* nagyobb fejlettségi foka, amelyre vagy el kell jutnunk úgy, hogy előbb önállókká lettünk, vagy pedig idegen alakulásoknak kell tért engednünk! Azt már eléggé bizonyítottuk, hogy önállókká csak úgy lehetünk, ha közjogi

és közgazdasági önállóságunkat, az önálló vámterületet kivívniunk sikerült, hogy nincs jogi önállóság gazdasági önállóság nélkül és nincs gazdasági önállóság jogi önállóság nélkül.

Meg akarjuk most mutatni, mi a *fejlődés* lényege; világossá akarjuk tenni, hogyan kell a jogilag és gazdaságilag független magyar nemzetnek szükségképp gazdasági hatalommá alakulnia, egyúttal pedig a legnagyobb bajunknak, a kivándorlásnak is megszűnnie. A többi nagy bajunkat is, a nemzetiségi veszedelmet is, csak a nemzet fejlődése szüntetheti meg. De itt e szűk keretben nincs módunkban rendre kimutatni, hogy amint a *nemzet fejlődése* bizonyos fokon csakis virágzó gazdasági élet lehet, úgy ha a fejlődés föltételei *nincsenek* meg, ha e nemzet nem is önálló szervezet: nemcsak elmaradtság a szükséges következmény, ami maga is társadalmi betegség, hanem a nemzet *dezorganizációja* általában, melynek a nemzetiségi veszedelem is egyik jelensége csak.

Mindenek előtt hangoztatjuk, hogy a nemzet szervezetét nem azonosítjuk a biológiai organizmussal. Nem helyeseljük ama tudósok eljárását, akik a telegráfot a társadalom idegrendszerének, a pénzforgalmat a társadalom vérkeringésének mondják, hogy így tökéletes organizmust kaphassanak s a biológia törvényeit alkalmazhassák. Mi csak hasonlóságot ismerünk el a biológia és a nemzet organizmusa között. Kétségtelen, hogy mind a kettő *nő, fejlődik*, s mind a kettő fejlődésén azonos törvények is uralkodnak.

Az organizmus a fejlődés legalacsonyabb fokán sok egyforma egymás mellett lévő sejtekből áll. Amint lassan-lassan szaporodik ez a *kevésbé organizált*, lazán összefüggő sejthalmaz mindinkább felsőbb rendű, tökéletesebb életre képes organizmussá fejlődik, két fontos törvényt lehet megállapítani:

Az egynemű sejthalmaz részei különmeműekké válnak s e különmeművé vált (differenciálódott) részek, különböző funkciót végeznek. Ez a *fiziológiai munkamegosztás törvénye*. Csakhogy a sejthalmaznak különmemű részekké válásával (amelyek új és különböző funkciókat végeznek) párhuzamosan egy másik processzus is végbemegy, amely a különmeművé vált részeket elválaszthatatlan *egységbe*, tökéletesebb életegységbe foglalja össze s ezt a folyamatot *fiziológiai integráció* törvényének nevezik.

Úgy a differenciálódás a munkamegosztás törvénye, mint az integrációé, az egységesítésé, a nemzetek fejlődésén is uralkodnak. A fejlődés legalacsonyabb fokán, az emberek között különbség nem volt, nem volt különbség funkciójukban sem. Mindenki minden szükségletét maga állította elő. Egymástól nem függtek, egyiket a másikhoz semmi sem kötötte: *egységgé organizálva* nagyon kevésbé voltak. A differenciálódás folyamata azonban megindul, az emberek között különbségek támadnak: funkciójuk sem egyenlő többé. Csakhogy ez a mindig több és többféle funkció oly viszonyban van egymással, *hogy egyik a másikat lehetővé teszi s így kölcsönösen függenek egymástól*. Az egymás által

és egymásnak élő részei, a társadalomnak a *fiziológiai integráció* törvénye alapján szerves *egységgé* alakulnak.

Ez az egységgé alakulás természetesen egyszerre végbe nem mehet. Az egyre terjedő munkafelosztás lassan-lassan áttöri a városokat, falvakat, községeket elválasztó közbeeső vámvonalakat, amíg végre az egész nemzet alkot vámegységet, *gazdasági egységet*. Ez a gazdasági egység, megmutattuk már, közjogi egységgel azonos, amely most már még tovább fejlődik, vagyis *struktúrájában differenciálódik*, egyúttal még szilárdabb, részeiben szorosabban összefüggő *egységgé* alakul. Most nemcsak a közös világfölfogás, a közös mult tartja össze a nemzetet, hanem az is, hogy az egyesek életszükségletei kiegészítik egymást, az egyes boldogulása az összeség, az egész boldogulásához van kötve.

A *jobban* differenciálódott nemzet a nemzet tagjainak *felsőbb rangú organizációja*, amelyet csak a technika vívmányai *tettek lehetővé*, s amely nemcsak egységesebb, szilárdabb gazdaságu szervezet, de sokkal több egyént foglal össze, *sokkal több egyénnek is biztosit megélhetést*. Amint Darwin mondja: több életre, intenzívebb életre, a *jobban* differenciálódott struktúra képes.

Hogy egy bizonyos területen több vagy kevesebb ember élhet-e meg, hogy egy nemzet szervezetén belül több vagy kevesebb egyén számára van-e boldogulás: a *nemzet organizációjának kérdése* csupán. Úgy hogy a kivándorlás, nemcsak emberben és tőkében beálló óriási veszteség, hanem elsősorban a *nemzet hiányos organi-*

zúciója. S a nemzet e hiányos organizációjának, fejletlenségének nem a kivándorlás az egyetlen jelensége.

A kivándorlásról teljesen azonos fölfogást olvasok Goldscheid Rudolf *Kritik der Willenskraft* című munkájában, aki egészen más irányból kiindulva, a következő eredményre jut:

„Bárhol munkaerő van fölöslegben, *hiányos szociális organizáció eredménye* lehet csak, vagy a természet mostohaságáé.“

Belgium lakossága például azért lehet körülbelül négyszer olyan sűrű, mint a termékenyebb Magyarországé, azért élhetnek meg ott ugyanazon a területen négyszer annyian, mert a társadalom struktúrája jobban differenciálódott, mert Belgium fejlettségi foka nagyobb.

A magyar nemzetnél a munkafelosztás folyamata valamint az egységesítés *a népség szaporodásával* szükségképpen tovább halad, ha nem Ausztriával együtt, hanem *magában* alkot vámegységet. Így azonban a vámszövetségen belül meginduló differenciálódás s a párhuzamosan működő egységesítés, a vámuniót alkotó, mindkét hatalomra kiterjed: a *kettőből* törekszik gazdasági *egységet* létrehozni. Úgy, hogy a vámszövetség az elé az alternatíva elé állította a magyar nemzetet: vagy odaadja magát *idegen* alakulás *anyagául* és föladván önállóságát teljesen, mint *része* valaminek *fejlődik*; vagy *nemzet* akar maradni továbbra is, de akkor *nem* fejlődhetik s így pusztul el.

A nemzet jövőjét csak úgy biztosíthatja és biztosította is, hogy a vámszövetségben fejletlen, agrár nemzet maradt, hogy a hiányos (bár még mindig nemzeti) organizáció következtében, emberben és tőkében töménytelen sokat veszített a nemzeti kultúra is, mert csak akkor, ha a nemzet tagjai a fiziológiai munkafelosztás törvénye szerint, a legkülönbözőbb funkciókat végezhetik, fejthet ki mindenki tehetségének megfelelő tevékenységet, csak akkor bontakozhatnak ki azok a nagy képességek, amelyek a nemzeti kultúrát megteremthetik s amelyek most ki nem fejlődve fölhasználatlanul kárba vesznek.

A nemzet önállóságát és szabadságát is csak az ilyen, az államhatalom kegye nélkül boldoguló egzisztenciák tarthatják és védelmezhetik meg minden támadástól, amilyenek nélkül mi fejletlen állapotunkban oly nagyon szűkölködünk.

Akik nincsenek tisztában azzal, hogy minden gazdasági kérdés társadalmi probléma és nem technikai, azok úgy képzelik, hogy egy esomó gépet kell beszerezni, gyárakat építeni valami úton-módon s meg van oldva minden. Azok nem tudják, hogy a gépek, a technika vívmányai, csak *lehetőségessé* teszik a munkafelosztással, az integrációval járó azt a *fejlődést*, amelyet már jellemeztünk. Csak *lehetőségessé* teszik a társadalomnak olyan gazdagabb tagozódását, azt a felsőbb-rangu *organizációját*, amelyben a fejlett gazdasági élet kifejezésre jut. De a fejlődés *közvetetlen oka* nem a gépekben, nem a technológiában van. Ha abban volna,

nem lehetne megérteni, miért nem tudja minden nemzet egyformán kihasználni a technika vívmányait, miért tarthatja velük egyik nemzet szolgátságban a másikat.

A *nemzetnek* kell fejlődnie, a nemzet fejlődésének *feltételeit* kell megszerezniünk. Ez az első, s a legnagyobb fontosságú feladatunk: a technológia problémák csak azután következhetnek. *Önálló magyar nemzet, jogilag és gazdaságilag önálló magyar nemzet*: ebben van benne *fejlődésünknek* minden feltétele, *gazdasági boldogulásunknak* is, tehát a technikai problémák megoldásának is.

S csak *ezért* az önállóságért folyik minden küzdelemünk. Közjogi harcainknak, akár katonai téren mozognak, akár más téren, igazi célja és tartalma: a *nemzet önállósága*. A magyar vezényszó is a nemzet önállósági törekvéseinek volt *szimbóluma*. Nem éppen magáért a vezényszóért volt a nagy válság, hanem az *önállóságért*, amelyet jelképezett. Szűk látókörű politikusok azok, akik a vezényszó értékét mint végcélt elemezték s lekicsinyelték a nemzeti küzdelmet, mert hiszen hetven magyar szó mit ér?

Nagy korszakot jellemző, olyan küzdelemben vehet részt ez a nemzedék, amelynek sikeres befejezése után bámulva látja majd, *hogy az elért eredmény sokkal, de sokkal nagyobb, mint a mekkorát célul magunk elé tűztünk*, egyúttal pedig megdöbbenve gondol arra, hogy küzdelemünk lanyhasága nemcsak visszaesést, de *örök bukást* jelenthetett volna. Vezéreinket pedig, akik küzdelemre vezetnek bennünket, akiket most sárraí-

dobálnak meg azok, akik egyéni érdekeikért a nemzet jelenét és jövőjét is föláldoznák, kápráztató fénnnyel veszi körül a hálásabb és boldogabb jövő.

A nemzet küzdelme.

A politikai életet mozgató erők nagy ismerője, *Ratzenhofer*, szociológiai törvényül állította föl, hogy: *egy társadalom belső szilárdsága nagyobbodik, ha harcot folytat külső ellenséggel; lazulnak az összekötő kapcsolatok, ha elmúlt a veszedelem.*

Ennek a törvénynek az igazolására, ha valaki a történelem tanítását segítségül hívná, a leggazdagabb anyagot a magyar históriából lehetne összegyűjteni. Sokan szűrték le már ebből azt az igazságot, hogy a magyar csak addig tart össze, amíg külső veszedelem fenyegeti; belső torzalkodás emészti erejét, mihelyt békén hagyják. Kiváló államférfiakat ismer a történelem, akik a belső tűrhetetlen ellentéteket oly módon akarták elsimítani, hogy a régi ellenséggel való leszámolásokért haragra vezették nemzetüket. Csak Bismarckra emlékeztetünk, aki előtt világos volt mindig, hogy vérrel, erős politikai és gazdasági küzdelemmel forraszthatja össze a német fejedelemségeket. Bámulatos tervszerűséggel kereste az Ausztriával való összeütközést. Vele szemben az összes fejedelemségeket ellenálásra kényszerítette, hogy kivethesse a nyeregből és az összeforradást porosz vezérlet alatt lehetővé tegye. Ami-

kor pedig a megalázott Ausztria újra közeledett legyőzőjéhez s a vámunióba, amelyet a német fejedelemségek alkottak, be akart lépni, Bismarck ismét nem tűrte meg, hogy Ausztriát a még össze nem forrt fejedelemségekkel közös érdek kapcsa fogja össze. Látszólag nem ellenkezett, de ügyes taktikával lehetetlenné tette a belépést. A lángeszű államférfi elérte azt a célját, hogy ellentétes érdekek válasszák el s tartsák távol Ausztriát azoktól a hatalmaktól, amelyeket ő közös érdekekben akart összeforrasztani. Azután újra harcra vezette a németséget s meggyőzván a hatalmas nyugati szomszédot, 1871-ben sikerült a nagy terv: az egységes német birodalom porosz vezérlet alatt megalakult.

De ha egyes nagy államférfiak tudatosan idézték föl a harcot, követelték az ellenséggel való leszámolást, mert világos volt előttük, hogy céljukat: nemzetük megmentését vagy naggyá tételét csak így érhetik el, azért életre való nemzetek a fejlődés legkisebb fokán is öntudatlanul és ösztönszerűleg, vagy pedig kényszerűségből, idegenekkel való folytonos hadakozással tették szilárdná szervezetüket. Akkor, amikor még kisebb-nagyobb törzseket alkotva, gyéren, egymástól messze elszórva éltek e földön az emberek, szükségképpen romád életet kellett folytatni, egy másik törzsszel való szembekerülés és az összeütközés ébresztette föl bennük a törzsi öntudatot, az együvé tartozás érzését s csak azok maradhattak meg, csak azok alkothattak nemzetet, amelyek a küzdelmek szakadatlan láncolatában megtudták állani helyüket, mert öntudatuk így erősödött,

szervezetük így vált egyre szilárdabbá. A nemzetek is, amelyek szorosan egymás mellett foglalnak helyet, ha nem is mindig véres háborúval, de kulturális és gazdasági küzdelemmel fejlesztik folytonosan egyéniségüket. Életre való nemzeteknél egy percig sem szünetelhet ez a küzdelem. Ahol szünetel, ahol békét és megadást hirdetnek folytonosan, ott a visszafejlődés, a bomlás tünetei jelentkeznek csakhamar. Előttünk pedig úgy látszik, hogy korunkban az a nemzet, amely a bukás szélére jut, amely a szomszédos hatalom térfoglalásának ellenállni már nem képes: a béke, a nemzetközi szolidaritás, a humanizmus bölcs igéinek hangoztatásával hajtja nyakát idegen hatalom jármába s vesztí el öncélúságát a nemzetek versenyében. Mert jól esik az, ha a tehetetlenség, az enerváltság ilyen szép igékbe burkolózva engedi át a tért az élet kérlelhetetlen küzdelmeiben, amely úgy sem kegyelmez semminek, ami nem életre való.

Ha pedig tisztában vagyunk azzal, hogy minden nemzetnek, ha önálló is, állandóan küzdelmet kell folytatnia egyéniségének megmaradásáért és továbbfejlesztéseért, (a külpolitika mindig ennek a célnak szolgálatában áll), akkor lehetetlen meg nem értenünk azt is, hogy a magyar nemzetre nézve, amelynek nincsenek is birtokában a létért való küzdelemnek fegyverei: a folytonos béke, a meghúnyászkodás politikája üdvös nem lehet, de el kell pusztulnia föltétlenül, ha önállósága kiküzdésére minden alkalmat megragadni nem akar. *Mert szomszédos, egymással függési viszonyban álló*

két hatalomnak békében és egyetértésben élni, anélkül, hogy az egyik egyéniségét föláldozni kénytelen ne volna: teljes képtelenség. Ha nem volna képtelenség, csodálnunk kellene, hogy a kisebb nemzetek önállóak akarnak lenni, noha folytonos küzdelemmel jár és nem csatlakoznak a szomszéd nagyobb hatalomhoz, amely a küzdelmekről is megkímélné őket, egyéniségüktől sem fosztaná meg. Csodálnunk kellene, mert a leggyöngébb, az erősebbtől leginkább függő nemzeteknek volna ekkor legjobb, szinte kiváltságos helyzetük.

Az olyan nemzet, mint a magyar, amely egy másik hatalommal semmiféle küzdelmet nem folytathat, sem hadsereggel, sem gazdasági politikával: kizsákmányolt rabszolgája annak a másik hatalomnak. Vele szemben nem rendelkezik a létért való küzdelem eszközeivel: hadsereggel és gazdasági politikával. Az ellenfél kezébe tette le azokat, amikor a közös hadsereg és a közös vámterület megcsinálásához és föntartásához járult hozzá. Ha ezeket visszaszerezni nem tudja, elpusztul menthetetlenül. S mert ez a nemzet élni akar, azért követeli az önálló hadsereget és a gazdasági önállóságot. Silány politikusok azok, akik csak azt számítják: az önálló vagy a közös hadsereg-e az olcsóbb. Vagy akik egy csapat millióban látják a vámszövetség és gazdasági önállóság között való különbséget. S silányak azok a szociológusok, akik az ellenfél mellé állva, akkor követelik a népjogokat, amikor a létben megtámadott, hatalmi eszközök nélkül szűkölködő nemzet életét védelmezi.

Amit Ratzenhofer a küzdelemről mond, érvényes a gazdasági élet harcaira is. Schmoller írja: „Históriai processzus, amely érzésben és visszaemlékezésekben erősít, amely a társadalom *gazdasági erőit egy területre vonja össze*, amely jelentékeny jogi és gazdasági instituciókat teremt, amely szolidárisan összekötött erőket és organumokat egy versenyharcra visz, a másik *territoriummal*, amelynek számos hajó- és árukonfiskálások, territorális kereskedelmi zárlatok, ki- és beviteli tilalmak a következményei, mialatt *az ország belsőjében a régi ellentétek enyhülnek* . . .“

S csodálatosnak látszhatik, de úgy van, az összes népeknek *nemzeti* államháttá váló kialakulása, *a védővámok politikája korszakával esik össze*, ama gazdasági politikának korszakával, amely lehetővé teszi a gyöngének is, hogy léteért az erősebbel küzdelmet folytasson és amelytől a közös vámterület Ausztria javára megfoszt bennünket. Amíg tehát más nemzetek külső hatalmakkal való heves gazdasági harcokban egységgé alakultak, addig mi a küzdelmi eszközök híján föl sem vehettük komolyan a harcot. Uralkodó vonása lett a gazdasági életünkkel politikai életünknek is: *a passzivitás*. Nem éreztehetők soha e nemzet összes lakóival, magyarokkal és nem magyarokkal, hogy *egy* érdek minden más nemzettől, Ausztriától is elütő, sőt vele ellentétes érdek, a *magyar érdek* fűzi őket össze, úgy, amint Amerika tisztán gazdasági érdekek kapcsán egységbe tudja olvasztani azokat is (franciákat és németeket is), akik Európában egymásnak legkérlelhetetlenebb ellenségei

voltak. Ellenben a mindenhol tehetetlen Ausztriával, passzív, eltűrő magunktartásával igenis tudtuk éreztetni, hogy ők együvé tartoznak. Azzal, hogy közös zsákmány voltunk, igenis fejlesztettük a minden szerves összefüggés nélkül való osztrák népségben bizonyos fajtájú közszellemet, amely gyönyörűen sorakoztatja őket, ha mi szabadulni akarunk. Hogy pedig idebent a kizsákmányoltatásban való közös sors összefogó kapocs nem lehet: az csak természetes. Nincs mit csodálkozni azon, ha a nemzet részekre szakadozik; ha akadnak élelmesek szabadelvű, haladó, szociálista vagy más elnevezés alatt, akik a nemzetnek *ezt* a sorsát hasznukra fordítják. Hozzá csatlakoznak a kizsákmányoltakhoz s ők is élőlködnek rajtunk. Akkor látszott ez világosan, amikor a nemzet fölszabadításáért folyt a harc. *A békés fejlődés, a bölcs politika* hívei az önkény mellett sorakoztak. Melléjük állottak a nemzetiségek és szociálisták is. Együtt voltak valamennyien, akik a nemzet szabadsági törekvéseit nem helyeselték és *belső* reformokkal akartak gyógyítani mindent.

Mintha érezték volna valamennyien, hogy mihelyt a magyar nemzet diadalmas harcot állt legnagyobb és legártalmasabb ellenségeivel s kezébe kerítette a létért való küzdelem hatalmas fegyvereit, (a gazdasági önállóságot és a hadsereget), akkor nekik örökre befelegzett. Mert minden *belső* bajunkat, a nemzeti-ségi kérdést is, nem akként lehet megoldani, hogy *befelé* folytatunk küzdelmet az államhatalom teljes erejével. Hanem akként, hogy a *külső* ellenséggel, a nem-

zet elnyomójával számolunk le. Amit egy jogász ember így fejez ki: „Egy élő lény csak akkor boldogulhat, ha önmagának élhet. Az államra nézve föltétlenül szükséges a külső függetlenség, hogy belül úr lehessen. Állam, amely valamely külső hatalomtól függ, *ezzel* szemben belső ügyekben sincs felsősége. Az európai középkor története abban a tekintetben tanulságos, hogy az államoknak külső függetlenségükért való harcuknak a *belső fejlődésre* való jelentőséget megvilágítja . . . Ma már szabályul van elfogadva, hogy a belső zavartalan fejlődésnek, nélkülözhetetlen föltétele, a külső függetlenség.“ (Seidler: Das Juristische Kriterium des States.)

Vagyis: nincs semmi értelme, amikor szabad kezet hagynak nekünk a belügyekben azon az áron, hogy önállósági küzdelmeinket nem folytatjuk. Nincs a belső ügyekben, nem is lehet szabad kezünk, ha külső hatalomtól tovább is függési viszonyban maradunk. Ellenben az önállóság már magában jelenti a belső ügyekben való szabadságunkat és felelősségünket is.

A nemzetiségi törekvések, az antiszociális szocialista politika, a nemzet függési viszonyából eredő belső betegségek. A nemzet függési viszonyának az az igazi értelme, hogy van egy hatalom, amelynek érdekéből és akaratából, a létért való küzdelem leghatalmasabb eszközeivel nem rendelkezünk. Van tehát egy hatalom, amelynek ki vagyunk szolgáltatva védtelenül. Ki kell a nemzet zömének vándorolni, a bentmaradtak pedig az egymással való harcokban emésztik föl erejüket.

Mert a magyar históriából leszűrt tanulság, hogy pártoskodás dúlt nálunk, mihelyt nem fenyegetett vesze-
delem, azért igaz, mert függetlenek nem voltunk. A
belső viszálykodás tünet, amely a külső hatalomtól való
függési állapotunkat jelzi. S ha ez a nemzet ki nem
küzdí önállóságát, ha e harc sikertelenségétől való félel-
mében a *békés fejlődés* hívévé szegődik, belső egyenet-
lenségekben pusztul el menthetetlenül.

S most már megadtuk a feleletet a második feje-
zetben feltett kérdésre is: hogy miért jelenti a gazda-
sági önállóság kiküzdése a nemzeti akarat diadalát, s
miért nem jelenti például a választói jog kiterjesztése.
Egy nem önálló és nem független nemzetről azt mon-
dani, hogy belügyekben szabad keze, szabad elhatáro-
zása van éppen annyi, mintha annak, akit szabadság-
vesztésre ítéltünk, büntetése enyhítésére megengednők,
hogy belső szervei a fogság tartama alatt is szabadon
működhetnek. A külső hatalomtól függő nemzetnek
belső szabadsága is ennyit ér. Azért adja az önkény ese-
rébe a nemzet jogaiért a választó jog kiterjesztését, az-
ért nem engedi meg, hogy a gazdasági önállósággal
a nemzetet tőle függetlenítve, kifelé is, befelé is érvé-
nyesíthesse akaratát.

A nemzeti jegybank problémája

A tőke szerepe a közösségben.

Ha megértettük az előbbiekből, hogy a gazdasági önállóság kérdése nem kereskedelem-politikai kérdés, hanem a nemzeti önállóságnak, a nemzeti élet teljességének okvetetlen megoldást követelő kérdése, akkor már fölemelkedtünk abba az eszmekörbe, amelyben az önálló magyar pénzrendszer problémáját is tisztáznunk lehet. Mert, hogy önálló legyen-e pénzrendszerünk, vagy közös; magyar jegybank szabályozza-e a magyar gazdasági életet, vagy az Osztrák-Magyar Bank, a közös gazdasági szerv mellett maradjunk meg tovább is: ebben a nagy kérdésben nem az a lényeg, hogy az előbbi vagy az utóbbi esetben lesz-e a kamatláb kisebb, vagy hogy fizető eszközeink a külföld, különösen pedig Ausztria fizető eszközével szemben megtartják-e értéküket? A kamatláb lehet alacsony, a nemzetnek mégis drága az a pénz, ha *fogyasztási* célokra kell költenie, idegen termelő erők szolgálatában. S a nagy kamatu pénz sem drága, ha *termelni* tudunk vele, a nagy kamatnál is nagyobb értéket. Egy pillantást kell csak

vetnünk a magyar hitelszervezetekre és fölismerjük jellemző vonásul, hogy a *fogyasztást* szolgálja, nem a termelést. A termelést szolgáló pénzintézetek a külföldön mindenütt, céljaiknak megfelelőg kevés, de annál hatalmasabb intézetekké koncentrálódnak, hogy a vállalkozás eshetőségeit meg ne érezzék. Nálunk ellenben az apróbb pénzintézetek szaporodnak egyre-másra, úgy, hogy például kétannyi működik Magyarországon, mint Ausztriában. Mivel mi csak *fogyasztási* hitelt élvezünk, azért van sok apró pénzintézetünk, mert erre a célra legjobban az ilyenek felelnek meg. Még a földbirtokos gazda sem kaphat üzeme céljaira kölcsönt, ha csak betáblázásra nem, még kevésbbé kaphat termelés céljaira más, akinek ingatlanja nincs.

Nekünk *fogyasztanunk kell* az osztrák termelő erő szolgálatában. Az osztrák termelő erőnek szüksége van olyan szervekre, amelyek pénzzé teszik, mobilizálják a mi ingatlanainkat, hogy tőle mindig többet vásárolhassunk. A pénzintézeteken kívüli szolgálatában áll a kereskedelem is, amely révén a magyar nép vásárló célokra hitelt kap földeskéjére, kis házára, lovára vagy egyetlen tehenére, sőt csak a jövőbe értékesíthető munkájára is. Széjjel kell csak nézni a vidéki városokban és falvakban s szembe tűnik: mennyire megnövelték egy évtized alatt is az ilyen fogyasztási hitelnyújtással az egyszerű nép szükségleteit. Ahol ezelőtt egy-két szatócs tudott megélni, megél most nyolc-tíz is. Mint apró hajszálesővecskék, akként hálózzák be az apró bankok és a kis szatócsok az országot, mindent megmozgatva,

hogy bennünket az osztrák ipar fogyasztójává tegyenek. Ha ilyen célokat szolgál a tőke nálunk most, ne beszéljünk mi arról sokat: mekkora a kamatláb a bankközösség ideje alatt s ne hasonlítgassuk össze a jelent a pénzügyi önállóság nyomán keletkező új alakulásokkal abból a szempontból, hogy nagyobb lesz-e akkor a kamatláb, vagy alacsonyabb. Most, amikor mi *objektum* vagyunk másgazdasági hatalomnak, csak Ausztria mérlegelheti, hogyan bír többet eladni portékájából nálunk: ha olcsóbban vagy drágábban hitelez? Ha fölszabadulva mint gazdasági *alany*, kilépünk a nemzetek versenyébe, majd csak akkor fogják megszabni a *mi* érdekeink, hogy a kamatláb mekkora legyen. És nem lesz sem nagy, sem kicsiny, csak olyan, amilyen a gazdasági életünkben megnyilatkozó erőnek megfelel.

Mert annak a követelésnek, hogy a kamatláb kicsiny legyen, nincs semmi értelme. Mint ahogy nincs értelme annak, ha a közös bank mellett alacsony kamatlábbal érvelnek. A pénz értéke is alá van vetve a kereslet és kínálat gazdasági törvényeinek: a kívánságunk csak az lehet, hogy ezeket a törvényeket idegen hatalom javára és a mi rovásunkra meg ne hamisítsák. Ez pedig az önálló pénzrendszer és önálló jegybank követelésével egyértelmű. Ha van önálló bankunk, ha önálló a pénzrendszerünk s emellett nagy a kamat: a gazdasági *föllandúlással* vele járó nagy pénzszükséglet okozza. Túlságosan nagyra a kamatláb még sem emelkedhetik, mert magában a nemzet gazdasági szerveze-

tében támad ellenhatás. Ha a pénz nagy kamatot hoz, pénzzé tesz mindenki mindent, amit csak pénzzé tehet s nagyobbodik a kínálat. Külföldi alacsonyabb kamatu tőke is özönlik be, amíg végre a kínálat ismét egyensúlyozza a keresletet.

Ime: az önálló gazdasági szervezet, amelynek önálló pénzrendszere, önálló jegybankja van, maga határozza meg azt a kamatlábat, amelyet termelése elbír. Külső befolyásoknak lehet s van is módosító hatása, de a pénz értékváltozásának oka általánosságban a nemzet gazdasági szervezetében van és a nemzeti termelés nagyságával van összefüggésben. Ezt mindig szem előtt kell tartanunk s nem szabad azt hinnünk: ha elég olesó tőkéhez juthatunk, gazdasági fejlődésünknek már minden föltétele megvan. Azért hiszik ezt mégis sokan, mert a fejlettebb gazdasági élet és a tőke gazdagsága mindig együtt jár. Nem gondolják meg, hogy a gazdasági élet nagyobb fejlettsége *a nemzet nagyobb fokú organizációjában, az emberi képességek intenzív és sokoldalú kifejlődésében nyilvánkozik meg*, s a tőke ezeknek a kísérője csupán. Ha egy fejletlen és gyöngé népet a véletlen szerencse oly mennyiségű aranyhoz juttatná, amely pénzzé verve nagyobb összegre rúgna a francia vagy angol nemzet összes tőkéjénél, azért nem volna fejlett gazdasági hatalom. Gazdasági erejét azért nem lehetne összehasonlítani Anglia vagy Franciaország gazdasági erejével. Sőt minden valószínűség szerint a sok pénz csak egy bomlási folyamat megindítására volna jó. Oly nagy vágyakat és szükségleteket

ébredésére hirtelen, amelyeknek kielégítésére csak a fejlettebb külföld képes, mert a hazai termelő erőnek ugrásszerűen való kifejlődése teljesen képtelenség. S így nemcsak a pénz áramlana ki előbb-utóbb, de elzül-lene az egész társadalom. Amint el kell zúllenie az egyes embernek, ha szükségletei mindig nagyobbak s mindig többet költ, mint amennyit megkeresni képes.

A tőke tehát, amely a termelésnek eszköze, eszköz a nemzet gazdasági életének szolgálatában, csak ott eszköz igazán, ahol a tulajdonképpen való termelő erő, a nemzet szervezettségében, az emberi képességekben lakozó termelő erő ki vannak fejlődve. Más-képp nem korlátok közé szorított eszköz, hanem *hódító hatalom*, amely nem a termelésben akar tényező lenni, hogy az előállított értékek egyrészét megkaphassa, hanem birtokba akar venni mindent, ahogy a terjeszkedő nagyhatalmak veszik birtokukba gyarmataikat. Hogy milyen kamatu az a pénz, amellyel így hódítanak, az a meghódítottak szempontjából nem lényeges.

A gazdaságilag önálló nemzetek, amint egyre új és új szükségleteik támadnak, megteremtik az új foglalkozásokat, amelyek azokat a szükségleteket kielégítik. Az egészséges fejlődés lényege éppen az, hogy nagyobb szükséglet csak nagyobb fejlettségi fokon jelentkezik, amikor ugyanis a kielégítésének is megvannak a föltételei.

Örülhetünk-e tehát annak, hogy a velünk közösségben élő másik fejlettebb gazdasági hatalom mester-ségesen kelt föl bennünk a maga termékeivel szükségle-

teket, a közösség hatalmas szerve, a közös bank pedig ezek kielégítéséről gondoskodik: ha ennek fejében képességeink kifejlesztéséről, új foglalkozások keletkezéséről, amellyel ki tudjuk mi magunk elégíteni szükségleteinket, *nemzeti* alapon való tovább fejlődésünkről kell lemondanunk? Hiszen ennek a folyamatnak a vége nem lehet más, mint a nemzet teljes pusztulása. Máris meg lehet állapítani, hogy annak az úgynevezett föllendülésnek, amellyel diesekedni szeretünk, jellemző vonása: *az objektumok nagymértékű emelkedése és az emberi értéknek, az intellektus értékének az iszonyatos súlyedése*. Ebben az úgynevezett fejlődésben nekünk nem *aktív*, csak *passzív* a szerepünk. Más hatalom gazdasági *objektuma* vagyunk s amilyen mértékben annak a hatalomnak a termelő ereje kifejlődött, szükségképpen oly mértékben emelkedett az objektumának, Magyarországnak, mint egy darab földnek értéke is. Hogy ebből az értékelkedésből nemesak a növekedő fogyasztás kielégítésére jutott, (mindig több pénzzel terheltük meg ingatlanainkat, hogy fogyasztsunk költségeit fedezhessük), de itt-ott, különösen az Alföld parasztságánál maradt is valami, készséggel elismerjük. De ez a fölgülemlett tőke is jobbára meddő: nem áll a termelés szolgálatában. Birtokvásárlásra fordítják tehát, s így egészségtelen módon verik föl még jobban a föld árát annyira, hogy a szegény föltőrekvő parasztosztály földhöz nem juthat, vagy ha spekulánsok segítségével hozzá is jut: köszönet nincs benne.

S amíg így a mi kis tőkénk, ahelyett, hogy ter-

melne, a paraszt földéhségén akar meghízni, vagy szépen a takaréokban hever: az osztrák tőke a maga organizált hatalmával egyre beljebb nyomul. Nemcsak birtokot vesz (körülbelül két millió hold van már idegen kézen), de ipara is terjeszkedik erre felé. A tőke, amellyel iparunkat csinálják, túlnyomóan osztrák tőke. *Ajtay* József dr. kimutatta, hogy hazánkban a lakosság száma körülbelül kétszázézerrel nagyobb, mint a mekkorának az eddigi kivándorlás után lennie kellene. Vagyis itt nagyjelentőségű bevándorlás is van, amit figyelemre még nem méltattak. És ha ebben a számban benne is van valamennyi galíciai zsidó is, zöme cseh, morva s mindenféle más Ausztriából származó munkás.

Tehát az osztrák tőke, ha nem a fogyasztás céljait szolgálja, nem jut be hozzánk magában, hogy mint a magyar munkaerőnek magyar gazdasági életnek *eszköze* értékeket állítson elő, hanem a kifejlesztett idegen munkaerővel: igazgatókkal, mérnökökkel, munkások tömegeivel együtt helyezkedik el itt nálunk, a mi saját munkaerőnk pedig szervezetlenül, kellőképen ki nem fejlődve hever s részben tengődik, részben kivándorol.

A közösség hívei, akik csak annyit látnak, hogy van már egy kis iparunk, örvendezve mondják: erősödünk. Azt hiszik, hogy elég, ha magyar földön építik föl az osztrák gyárakat. A dolog pedig úgy áll, hogy az osztrák tőke, az osztrák munkaerővel megvetette lábát, érdekeit tehát hazánkban is képviselheti. Amily mértékben a magyar nemzet dezorganizációjában elő-

rehalad s másnak enged tert, abban a mértékben tódul ide szervezett hatalmával az osztrák tőke s mindinkább nagyobb lesz az az érdekelttség, amely nagy erejével az osztrák álláspontot védelmezi. S végre eljutunk oda, hogy fölszabadulásunkról szó sem lehet többé, mert idebenn is döntő lesz azoknak a gazdasági ereje, akiknek érdeke Ausztria gazdasági érdekeivel azonos. Több mint valószínű, hogy a törvényhozókat tünteti ki az osztrák tőke legelőször azzal, hogy vállalataiba dús jóveldelemzéssel beülteti őket. Ott azután úgy érzik magukat csakhamar, mintha ennek az országnak a legjobban menne a dolga.

Nem az a fontos tehát: mennyi és milyen olesó tőkét juttat nekünk a közös vagy az önálló bank, hanem az, hogy milyen célokat szolgál az egyik esetben és milyeneket a másokban? Mi használhatjuk-e föl a tőkét termelő eszközü, vagy mi legyünk-e a tőkének eszközei: e kérdés mellett jelentéktelen a tőke olesóságának kérdése, amelynek különben sem igen van értelme. Mi azonban csak akkor használhatjuk föl a tőkét eszközü, ha mi magunk is megszününk más hatalom *objektumának* lenni s mint gazdasági *alany* magunk is az öncélú nemzetek sorába léptünk. Mivel pedig az önálló bank is okvetetlenül szükséges ahhoz, hogy mint gazdasági alany az öncélú nemzetek sorába léphessünk, az a kérdés: közös legyen-e a bank vagy önálló, abba az eszmekörbe tartozik, hogy önálló nemzet legyünk-e, vagy része a birodalomnak. S nem az, hogy a pénz melyik esetben olesőbb.

Éppen azért nem fontos azoknak az aggodalma sem, akik attól tartanak, hogy pénzüink a külfölddel, különösen Ausztriával szemben veszít értékéből. Addig nem terhelheti diszázsio valamely nemzet pénzét, amíg önálló pénzrendszere nincsen, tehát amíg szembe nem áll mint önálló tényező más gazdasági hatalommal. Vagyis a diszázsioiban egy nemzet gazdasági életének és pénzrendszerének *önállósága* jut kifejezésre, noha igaz, hogy kifejezésre jut a többi hatalmakkal szemben való gyöngesége is. De önállóvá és erőssé is csak ezen az úton lehet. Aki a maga lábán járni soha nem próbál: igaz, nem eshetik el, de magát másoktól függetlenné tenni, erejét és képességét kifejteni, sem tudja soha. Ha tehát a pénzügyi önállóság nyomán a diszázsio rögtön jelentkezik, az önállóság nem ok volt, hanem csak alkalom, amely lehetővé tette, hogy jelentkezhessek az, ami már eddig is megvolt, csak más formában és más, sokkal veszedelmesebb hatásokban nyilvánkozott meg. A diszázsiotól való félelemből megmaradni a közösségben ahhoz az esethez hasonló, amelyben egy nemzet hadseregét a legnagyobb ellenségének hadseregébe olvasztja bele, akitől legfőbb javait féltenie kell, hogy így elkerülve vele minden összeütközést, a vereségtől is biztosan megmenekedjék. Ezt a célját csakugyan el is éri, biztosan nem veri meg ellenfele, de ára rettenetesen nagy: mindaz, amit féltett, önállóságát is föladta. Az ellenséges hatalom is elért mindent, anélkül hogy ellenfelét legyőzni kellene, úrrá lesz rajta.

Pénzrendszerünk önállósága.

Az elmúlt korszaknak oly nagy volt a ragaszkodása a közösség minden intézményéhez, amellyel hatalmát biztosíthatta, hogy bíráló szemmel körül nézni, iavító szándékkal vizsgálódni soha meg sem próbálkozott. Mindent úgy talált jónak, amint éppen van, s meggyökeresedett a sülyedő korszakokat jellemző fölfogás, amely minden változtatást kisebbnek, jelentéktelenebbnek ítél, mint amit tőle joggal várni lehet, de ijesztően nagynak látja mégis azokat a bajokat és veszedelmeket, amelyeket azok a *jelentéktelen* változtatások ránk zúdíthatnak. Ez a romlott fölfogás nemcsak a letűnt rendszerre tette meg hatását, de, sajnos, az egész országra. A bátor kezdésnek, a kockázattól vissza nem riadó merész elhatározásnak, amely nélkül nagy dolgot véghez vinni nem lehet, mintha nem volna már talaja ebben az országban: kételkednek, lemondásra tanítanak azok is, akik eddig vezéreink voltak.

Kik tolonganak a fórumon, kiknek a szavát halljuk inkább: akik akarják az önálló bankot minden áron, vagy a kételkedőkét, a közösség híveit? A homlokterben ma is az aggodalmaskodó bölesek vannak; a szilárd elhatározásnak nyomát alig látjuk. Pedig minden igazság, minden helyes érv a bank önállóságának harcosait támogatja s a közösség mellett helyt álló argumentumot találni csak az képes, aki előbb belenyugodott abba, ha öntudatlanul is, hogy a nemzet önállóságával törődni nem kell.

Tulajdonképpen nemcsak a bank önállóságáról van itt szó, hanem általában a *pénzrendszer önállóságáról*. Tisztáznunk kell előbb a pénz fogalmát, hogy a pénzrendszer önállóságának problémáját megérthessük.

A pénz az uralkodó fölfogás szerint bizonyos éremennyiség, amelynek állandó értéke van s éppen azért vele minden más árút mérni lehet. Ha tehát valamely nemzet pénzegységét meg akarom határozni, tudnom kell, mekkora az egységben foglalt éretartalom. Így például a francia pénzegység, a frank, egy kilogram arany, háromezeregyszázad részének értékével egyenlő, mert egy kilogram aranyból háromezeregyszáz frank értékű pénzt vernek. A mi pénzegységünk, a korona, minthogy egy kilogram aranyból háromezerkétszáznyolevan darabot csinálnak, egy kilogram arany értékének háromezerkétszáznyolevanad részével egyenlő.

A pénzről való é fölfogás azonban helytelen. Ha a pénz csakugyan nem volna más, mint bizonyos súlyu éremennyiség, akkor jogosult volna a nemzet önállósági szempontját hátraszorítani s el lehetne ismerni, hogy a bank önállóságának vagy közösségének kérdése, pénzkérdés csupán. A közösség hívei azután a közös bank nagyobb tőkeerejével érvelhetnének a gyöngébb önálló bankkal szemben.

Am a pénznek nem az a lényege, hogy aranyból, vagy más nemes éreből való, noha megengedjük, hogy nagy fontossága van ennek is. A pénz egységének, például a koronának nem azért van határozott és megszabott értéke, mert bizonyos súlyu és értékű nemes

éretet tartalmaz. A természet előtt minden ére egyforma értékű, egyiket sem tüntette ki a többivel szemben. S ha vagy egy állandó értékű ére, — most az aranyat tartják annak — amelyről minden más változó értéket mérhetünk: nem a természet tette állandó értékűvé. Elfogulatlan ítélettel lehetetlen azt hinni, hogy *egy* anyag van olyan, amelyet a természet állandó értékkel ruházott föl, hogy az ember pénzül, az összes többi változó értékű anyag mérőeszközüül használhassa. Értéke valaminek, kisebb vagy nagyobb, állandó vagy változó, csak az *emberre* nézve van, aki érez, aki ítél, akinek jól vagy rosszul esik valami.

Minden nemzet gazdasági életének szüksége van a pénz mérőeszközére, amellyel minden árút mérni és kifejezni lehet. Mindegyik állapít tehát meg *egységet*, koronát, márkát, frankot vagy rubelt s ebben az egységben fejezi ki összes termékeinek értékét. A szabónak tehát, aki búzát akar, nem kell a ruhát buzára becserélnie, amely esere a legtöbbször nagyon nehézkes is volna, mert a gazda buzájáért, talán nem ruhát, hanem cipőt akar s akkor kénytelen a szabó előbb a ruhát becserélni cipőre, úgy mehet a gazdához buzáért. Ha van egység, márka, korona vagy rubel, amelynek valamely része vagy többszöröse kifejezi a ruha, a cipő, a buza értékét s ennek az egységnek, valamint többszörösének van valami fémből való, vagy papírosból való szimbóluma, amit *pénznek* nevezünk, úgy a szabó nem megy a vargához és a gazdához ruhát cserére kínálni, hanem az értékét egységben kifejező és kép-

viselő pénzt követel érte, amelyért ugyanolyan értékű bármilyen más árut mindig lehet kapni.

Amit jól meg kell jegyeznünk: a pénz *nem azért* töltheti be azt a szerepét, hogy az összes javak értékét bizonyos egységekben, koronában, márkában, frankban kifejezi és forgalmukat a szükségletek szerint való elosztásukat lehetővé teszi, mert aranyból vagy más nemes ércből való. Ha aranyból van, mindenesetre jó, de nem szükséges föltétel s ha csak papírból való is, akkor is betöltheti jól a pénz szerepét. Szóval, az nem tartozik a pénz lényegéhez, hogy bizonyos mennyiségű nemes ércet tartalmazva egyúttal áru is legyen, amelynek a pénz funkcióitól függetlenül is van értéke. Látni fogjuk majd, hogy az aranytartalom bizonyos szempontból nagyfontosságu, de *pénzzé* nem az teszi a pénzt.

A pénz, mint Georg Knapp megmutatta, a *jogrendszer* alkotása. Azt a funkciót, amelyet egy nemzet gazdasági életében végez, a *jogrendszer erejénél* fogva végezheti s nem nemes érctartalmánál fogva. Az állam jogalkotó tevékenysége teremtette meg azt az eszközt, amellyel az összes javak értékét bizonyos egységekben ki lehet fejezni s amelyet mindenki szívesen fogad el áruért, mint ezek képviselőjét, mert érte tetszés szerint ugyanannyi egységet tartalmazó más árut kaphat.

Hogy ez az eszköz milyen anyagból, nemes ércből vagy értéktelen papírból való-e, ismételjük, nem tartozik a *pénz* lényegéhez. A hosszúság egységének a méternek lényegéhez sem tartozik: milyen anyagból való. A korona, márka vagy frank az államhatalom ál-

tal megállapított egységek, amelyek a jogrendszer erejénél fogva az összes javak különböző értékét kifejezhetik és képviselhetik. Ha ez az egység még nemes ércet is tartalmaz, akkor *pénz* szerepétől függetlenül a *jogrendszeren kívül és a jogrendszertől függetlenül* is van értéke, szemben a papirospénzzel, amely ebben csak papiros, semmi egyéb. Mivel pedig az irányadó gazdasági hatalmak, bizonyos határozott áron veszik meg az arany kilogramját, ezzel a határozott árral meg van adva az a súly, amelyből a pénzegységnek aranyból való többszörösét, tíz frankot, tíz koronát sőt csínálják. Hogy kerekszámban beszéljünk: ha kétezer koronaért veszi meg az állam az arany kilogramját, akkor, minthogy két korona egy gram arany, a tízkoronás pénzdarab öt gram aranyat tartalmaz. Tehát állandó és határozott értéke azért van az aranynak, mert az irányadó gazdasági hatalmak *teszik* határozott értékűvé azzal, hogy bizonyos határozott árral veszik meg. Nem pedig azért, mert a természettől van fölruházva éppen ekkora és ilyen állandó értékkel. S így a pénzegységnek aranyból való többszörösében is állandó értékű arany mennyiség van. Ezért hiszik, hogy nem az egységgel a jogrend által megállapított egységgel, hanem anyagtartalmával mérjük a javak értékét.

Egy nemzet gazdasági életében tehát a termelőerő, a mindenféle javak előállításához szükséges anyag és munka a realitás, a pénz csak ezeknek az értékét fejezi ki és képviseli a jogrendszer erejénél fogva, hogy

a csereforgalmat s vele a munkafelosztáson alapuló nagyobb fokú termelést lehetségessé tegye. S minthogy minden önálló nemzet egyúttal önálló gazdasági szervezet, amely pénzrendszerével együtt alkot minden külső hatalommal szemben egységes termelési rendszert: *független* nemzetnek, más hatalommal közös pénzrendszere nem lehet. Joggal mondja Knapp: „Két állam, amelynek közös a pénzrendszere, nem két független állam többé, hanem államközösség, amelyet egésznek kell tekinteni.“ Ezért volt hiábavaló minden kísérlet, hogy a pénzügyet nemzetközi alapon szervezzék, még a leggazdagabb, egymással legélénkebb kereskedelmi összeköttetésben álló nemzetek között is. Pedig, ha a pénz nem volna más, mint bizonyos súlyú éremennyiség, tehát a nemzetek gazdasági szervezetétől és jogrendszerétől független, nem lehetne megérteni, miért nem egyforma a pénz, legalább az aranyvalutával bíró hatalmaknál?

Amint látjuk, a bank problémája általánosabb, sem mint hiszik, mert a *pénzrendszer önállóságának* problémájáról van szó. A közös pénzrendszernek csak természetes következése a pénzforgalmat szabályozó szervnek, a banknak közössége, amint hogy az önálló pénzrendszerrel a bank önállósága jár természetesen együtt.

Azok, akik közjogi harcot nem akarnak és a gazdasági politikára való áttérést sürgetik, ismét azt az ellenvetést tehetik, hogy az önálló vámterületnek és az önálló banknak a nemzeti önállóságnak nagy kérdé-

sei közzé való beállításával csak az önállósági harcba bonyolódunk bele jobban s még messzebb esünk az annyira óhajtott gazdasági politikától. Erre azt jegyezzük meg, hogy nem mi tesszük az önálló bankot a nemzeti önállóság nagy kérdésévé, csak megmutatjuk, hogy oda tartozik. Azután meg: közjogi harcaink sikertelenségének fő oka éppen az, hogy amikor az önállóság némely föltételéért küzdelemre szántuk magunkat, ugyanakkor e leglényegesebb föltételekről mondtunk le s a vámszövetség és bankközösség vaskapcsával magunk segítettük sekélyes gazdasági érveléssel hozzá kötni magunkat ahhoz a hatalomhoz, amelytől önállóságunkat ki akarjuk küzdeni. Teljes képtelenség tehát, hogy ilyen közjogi harcral döntő sikert elérni lehessen. Így megkötötte, ezt az állapotot *elfogadva* harcolni a magyar hadseregért, ahhoz az esethez hasonló, amelyben valaki védtelenül minden fegyver nélkül harcol az állig fölfegyverzett ellenségével. Meg kell értenünk, hogy amint a közös vagyis az osztrák hadseregben a magyar vér csak anyag, idegen, nem a nemzet céljainak szolgálatában, akképen a vám- és bankközösségben a magyar vagyon, a magyar tőke, a magyar munkacrő csak anyag, idegen és nem a nemzet céljainak szolgálatában. Nemcsak a hadsereget tápláljuk saját vérrünkkel, hogy bennünket saját vércink segítségével tartsanak fogva, de a közös gazdasági intézmények is tőlünk és belőlünk szívják föl azt az erőt, amelynek segítségével bennünket leköthetnek és kiszipolyozhatnak.

Nemcsak hadseregünket vezényli idegen hatalom, idegen nyelven, de gazdasági életünknek is idegen a vezényszava, eszközülnél használva föl a nemzet anyagi erejét. S így a közösség fő intézményei: az elosztrákosított hadsereg, a vámszövetség és közös bank szoros kölcsönhatásban vannak egymással, egyik a másikat föltételezi. Ha volna magyar hadsereg, amellyel a nemzeti akarat mindig érvényesülhetne Ausztriával és a császári hatalommal szemben: nem tudtak volna bennünket gazdasági lekötöttségben tartani. Ha gazdaságilag önállóak vagyunk, ha a nemzet anyagi sorsát nem Ausztria tartja kezében, képtelenség az osztrák közös hadsereg, mert létezésének alapja és célja: gyarmati helyzetünk megszűnt. Az irányadó bécsi sajtó hangoztatta is eleget, hogy neki a közös hadsereg nem kell, ha gazdaságilag tőle elszakadunk. A dinasztia ereje és akarata magában nem érne semmit sem a birodalmi egység megteremtésére.

Ügy kell tehát fölfogni a hadsereg kérdését, hogy ennek elosztrákosítása, nem önmagában álló, hanem az egész nemzet szervezetében s Ausztriához való viszonyában végbemenő folyamat egyik jelensége. Az osztrák centralizációnak gazdasági eszközökkel elért valóságos eredményei jelentkeznek a hadsereg intézményében, amelyeket meg nem történtté tenni akkor sem lehet, ha nagy erőfeszítéssel valami katonai vívmányt elérni sikerül is. Éppen ezért az elért vívmányt sem volnának képesek megtartani, ha a gazdasági közösség rendszeréből magunkat kiszakítani nem tudjuk, vele

csak a nemzeti föllobbanást lehetne lecsillapítani, hogy azután minden úgy folyjon tovább, mint azelőtt.

A bank kérdése óriási, mondhatni korszakos fontosságu éppen azért lehet, mert az önálló pénzrendszer s önálló jegybank fölállításával megakasztottuk a centralizációnak azt a folyamatát, amelynek eredménye a hadsereg intézményében is jelentkezik. Az osztrák gazdasági hatalmat a hódítás nélkülözhetetlen eszköztől fosztottuk meg ezzel s a vámszövetség egységet megbontottuk úgy, hogy a nemzetnek tervszerű és jól vezetett önállósági küzdelmével szemben összekovácsolni többé nem lehet. S így valóban megtettük az első döntő lépést a fölszabadulás felé, amelyen föl nem tartóztathatnak bennünket többé.

De hogy fölismerjük a bakkérdésének ezt a jelentőségét, meg kell látnunk benne az *önállósági* problémát, amikor nem azt fogjuk kérdezni, hogy *gazdaságosabb-e* az önállóság, mint a közösség. Amikor megértjük, hogy a két lehetőséget: közös és önálló bankot egy fogalom alá rendelni és a közöttük lévő különbséget gazdasági érdekekben kifejezni nem lehet. Az egyik a nemzeti önállóságot föltételezi, a másik a róla való lemondást. A nemzeti *életről* vagy életének csak valamely funkciójáról önszántából lemondani esérébe valami *gazdasági* haszonért képtelenség, mert minden gazdasági érték a nemzet élete fönntartására és céljaira való. Éppen ezért helytelen a nemzeti étellel, a nemzeti önállóság valamely föltételével gazdasági értéket szembe állítani és ha egy nemzet mégis alkutárgyává teszi ön-

állóságának föltételeit, ezekről úgynevezett gazdasági tekintetekből lemond: nem tette saját akaratából. Pénzrendszerünk nem azért közös, mert a közösséget gazdaságosabbnak ítéltük, hanem mert nem volt elég erőnk, akaratunk és öntudatunk sem, hogy önállóvá tegyük. S minden okoskodás, amely a közösség további fentartása mellett érvel, a tényleges állapotainkat, függési állapotunkat tükrözi vissza, reális hatalmat, a közösség fönntartóinak hatalmát képviseli, amellyel szemben az önállóság mellett való érveléssel győzni nem lehet, csak megfelelő erő kifejtéssel.

Az önálló bank mint a nemzet gazdasági életének *középponti szerve* a pénzforgalmat, a termelést és fogyasztást szabályozza, kifelé pedig gazdasági érdekeinek őre és védelmezője, *életfunkciót* végez, amelyet aranyban kifejezni épp oly kevésbé lehet, mint a nemzet életét általában. Vagy van ilyen szerve egy nemnek, amely eme életfunkciót elvégezi, tehát van önálló pénzrendszere és jegybankja, vagy nincsen és akkor ezt az életfunkcióját — idegen szervre kell bízni. És ha meg tudjuk látni és meg tudjuk érteni, hogy a nemzet egyik szervének, a hadseregnek elosztrákosodása nemzeti veszedelem, csodálatos, ha ugyanezt gazdasági életünk szervéről meglátni nem tudjuk és nem akarjuk.

Igaza van Knappnak, hogy két állam, amelyeknek közös a pénzrendszere, nem két független állam többé. A pénz minden intézményével együtt a jogrendszer terméke s így minden *önálló jogrendszernek szükségképpen önálló pénzrendszere van*. S ha mi mindig

csak jogainkat követeljük, de arra nem gondolunk, hogy az önálló nemzet jogrendszere ama intézményekben és intézmények által él, amelyeket a fejlődés folyamán megteremtett s elfogadjuk az idegen jogrendszer termékeit, amely által az idegen hatalom fejthet ki erőt és uralkodhatik rajtunk, sőt azt hisszük, hogy ezeknek az önállósághoz semmi köze nincs: önállósági harcainknak sikerre kilátása nem lehet.

Vámközösség és bankönállóság.

Minden önálló nemzet mint gazdasági alany a többi nemzetekkel való érintkezés útján ad életjelt magáról s vesz közvetetlenül tudomást a többi nemzetek életéről. Ebben a kölcsönös érintkezésben saját magáról való tudata folyton erősödik. Mindjobban világossá lesz előtte, hogy neki mindenkiétől elütő érdekei vannak s ebben a különös a többi nemzetétől elütő érdekekben egyesülnek lassan-lassan az ország különböző nyelvű és műveltségű széthúzó elemei s alkotnak egységes egészet kifelé.

A magyar államférfiak még nem ismerték föl, hogy amíg a nemzet összes tagjai egy érdekközösségbe, minden más hatalométól, Ausztriától is elütő érdekközösségbe nem foglalják össze, addig a nemzeti konszolidáció munkája sem sikerülhet. Tökéletes érdekközösség azonban csak a gazdaságilag önálló nemzet tagjait fűzheti össze s választhatja el a többi nemzettől. Sőt az ön-

állósággal megteremtett érdekközösség nemcsak elválasztja, de sokszor szembe állítja egyik nemzetet a másik hatalommal s amint a történelem mutatja, a nemzeti öntudat a nemzet egyéniségének kialakulásához ilyen szembeállításra szükség volt mindig. A hatvanhetes kiegyezés előtt a külső hatalommal való szakadatlan küzdelmeink tartották ébren és erősítették példátlanul a nemzet öntudatát. Azután pedig a vámszövetség egy érdekközösségbe foglalva Ausztriát és Magyarországot, a kereskedelem-politikának attól az eszközeitől fosztottak meg bennünket, azoknak az intézményeknek kifejlődését tették lehetetlenné, amelyek által a magunk érdekeit, szemben külső ellenséges hatalom érdekeivel észrevehetnők és megvédelmezhetnők: a nemzeti öntudat folyton halaványodott s rendkívüli esemény hatására lobban föl egy kis időre.

Addig, amíg a nemzet meg nem szűnik más hatalom gazdasági *objektuma* lenni, amíg ki nem küzdi gazdasági önállóságát és öncélú gazdasági *alannyá* válik, addig nemzetközi viszonylatokban önállóan egyáltalán nem szerepelhet, még kevésbbé erősítheti nemzeti öntudatát azzal, hogy a maga érdekeit más nemzetektől megkülönböztetni s ha nem is ellentétesnek, de mindenesetre *másnak* érzi. S amikor mi panaszkodunk, hogy a külföld tájékozatlan, nincs tisztában helyzetünkkel, azt sem tudja, hogy nemzet vagyunk: magunkat is vádoljuk meg, ne csak a külföldet. Mert az önálló nemzetet különböző életnyilvánulásaiból veszik észre, kénytelenek észrevenni akár tetszik, akár nem. A ma-

gyar nemzetnek pedig, minthogy *részévé* tettük az osztrák-magyar egységes gazdasági szervezetnek, ninesenek önálló intézményei és szervei: minden életnyilvánulása csak az Ausztriához való viszonyunkat érinti, ebben idéz elő folyton változást s teljes gazdasági közösség megteremtésére, más nemzetek nem szereznek róla tudomást.

Az első hatalmas lépést azon az úton, amelyen a magyar nemzet öncélú gazdasági alannyá, majd önálló nemzetté lehet, az önálló pénzrendszer és önálló bank megteremtésével tettük meg. A közös bank által, mint közös szerv által egyazon vérkeringésbe foglalt két szervezetet az önálló bank fölállításával ismét ketté választottuk: megindítottuk a csereforgalom eszközeinek önmagában zárt körfolyamatát, amely a nemzetgazdasági szervezetét táplálja. Lehet a tőke idegen is, de a nemzetgazdasági szervezetébe kapcsolt, a *nemzet gazdasági szervezetének élettörvényei által szabályozott körfolyamatban* meg van szabva a szerepe: a *nemzet* termelési érdekeit kell szolgálnia. Elveszti hódító szerepét s nem lehet öncél a nemzet fölött. Anyagi és erkölcsi erőforrásainkat eszközül nem használhatja föl és nem fojthat meg minden fejlődést csírájában, hogy bomlást idézzon föl és bekövetkezzék az a sajátságos állapot, hogy a kis fejlettségű és nagyon tőkeszegény Magyarországon aránytalanul nagy szerephez és hatalomhoz jut — a tőke. A szervezetlen nemzetet úrrá legyen a szervezett idegen tőke.

Erre az alapvető különbségre rá kell újra és újra

figyelmünket irányítani: micsoda szerepe van a tőkének, ha önálló saját szervei és intézményei által szabályozott gazdasági szervezetbe jut és micsoda szerepe van, ha öncélúságától megfosztott és önálló szervek által nem szabályozott gazdasági élet veszi föl? Az előbbi esetben az önálló pénzrendszer és önálló bank megteremtése esetén a tőke sorsa akár belföldi, akár idegen, a *nemzet termelési érdekeihez van kötve*. Nem is boldogulhat másképp, csak ha részt vesz a nemzet termelő erejének fejlesztésében. Alá van vetve azoknak a föltételeknek és törvényeknek, amelyek a nemzet gazdasági fejlődésének irányt szabnak. Minden ügye a nemzetnek ügye egyúttal a tőkének is: teljes erejét latba veti mellettük, ha bármily veszély fenyegeti. Ellenben a második esetben, amikor nincs önálló pénzrendszer, amely a nemzet gazdasági szervezetével egészet alkot, nincs középponti bank, amely a nemzet gazdasági életét szabályozza: az idegen tőke a nemzet fejlődésének föltételeitől független tényezőként idegen céllal lép be, idegen termelőerő szolgáltatában, csak eszközül használja föl a nemzetet és minden erőforrását. A nemzet erőinek lekötésében van tehát része, sorsa és érdeke is nem a nemzet fölszabadításához, hanem a meglévő állapotok fentartásához van kötve.

Ime: a tőkének a gazdaságilag önálló nemzethez és a gazdaságilag lekötött saját érdekei szerint nem szabályozott nemzethez való viszonya! S éppen ez a viszony a döntő fontossága. Mert ha egy nemzet a vámszövetségben alá van rendelve egy gazdasági hatalom-

nak, ez a hatalom szinte akadálytalanul minden újabb csatározás nélkül hódíthat és uralkodhat, ha az alárendelt nemzet, önálló, saját érdekei szerint való szabályozásnak alávetve nincs. Ebben az esetben a közös bank éppen olyan eszköze a hódításnak, mint az elosztrákosító hadsereg. S amint a hadsereg kérdésében nem az a probléma: a közös, vagy az önálló hadsereg eltartása olcsóbb-e, hanem az, hogy olyan hadserege legyen-e a nemzetnek, amely fogva tartja, idegen célokra eszközül fölhasználja, vagy pedig olyan, amellyel fejlődése föltételeinek megszerzése érdekében akaratát érvényesítheti, akképpen a bankkérdésben sem az a probléma: az önállóság vagy közösség esetén kisebb-e a kamat, hanem az, hogy idegen hatalom tartsa-e kezében anyagi erőforrásainkat s használhassa föl saját céljaira eszközül, vagy pedig maga a nemzet rendelkezék anyagi sorsa fölött, hogy az öncélú nemzetek sorába léphessen. Azért, aki a közös banknak tőkeerejére hivatkozik, annak azt mondjuk: nagy tőke kell egy nemzet leigázásához is.

Az önálló pénzrendszer és jegybank megteremtésével annak a nélkülözhetetlenül szükséges szervnek birtokába jutottunk, amely rögtön észreveszi és kifejezi azokat a bajokat, amelyeket a vámszövetségben az osztrák gazdasági túlerőtől elszenvedünk és akcióra serkent minden erőt, amelyek nemesak a baj megnövekedését akadályozzák meg, de előbb-utóbb meg is gyógyítják. Azt hiszem Natorp-nak, a kiváló filozófusnak kétségtelenül igaz tételével világosíthatom meg legjobban

amit mondani akarok. „Egy nemzet szervezete — mondja Natorp, — ha még van benne életerő, ellenhatáskép bármily nagy bajára is megtermi az orvosságot.“ Vagyis: a bajoknak is, a bajok gyógyításának is ugyanaz a forrása: a nemzet szervezete. Föltéve természetesen, ha megvannak szervei, amelyek által életfunkcióit végezheti s amelyek által fejlődhetik. Egyetlenegy nagy bajunkat sem lehet közvetlen beavatkozással gyógyítani. De tegyék teljessé a nemzet szervezetét, megtermi az a maga minden bajára az orvosságot. Shakespeare is azt írja valahol, hogy a természet nem gyógyítható, mert maga termi az orvosságot. Ugyanazt lehet mondani a nemzetekről is.

Az önálló bank tehát egyike azoknak a szerveknek, amely nélkül a nemzet szervezete nem teljes s azokra a bajokra, amelyeket gazdasági függésünk eredményeznek, nem támad gyógyító ellenhatás.

Azonban foglalkozunk egy kissé az önálló banknak egy fontos funkciójával.

Mindenki tudja, hogy a külföldi forgalmat váltófizetésekkel szabályozzák. Ha Magyarország például Németországból árucikkeket hoz be, ezekért nem küldi meg pénzben az árát. Magyarország is visz be Németországba árut s ezért sem küldik be hozzánk a pénzt. Ha egyszerűség kedvéért föltesszük, hogy úgy a kivitt, mint behozott áru értéke éppen ezer korona, akkor egy krajeárt sem kell ide-oda küldeni. Az a német kereskedő, amelyiknek Magyarországból jár ezer koronája, megkapja otthon attól, aki a nagykereskedőnek tarto-

zik ugyanannyival. Ebből az egyszerű példából látni, hogy a külföldi forgalom lebonyolítására legegyszerűbb váltóval fizetni, mert ezzel az ide-oda küldözgetés költsége meg van takarítva. Világos, ha Magyarország több árút hoz be Németországból, mint amennyit kivisz, több Németországra szóló váltót keresnek a börzén, amelynek árfolyama tehát emelkedik. S a német fizetési eszköz annyival emelkedhetik értékben szemben a magyar fizetési eszközzel, hogy eléri az úgynevezett aranypontot, amikor már érdemes az aranyat kiküldeni és a szállítási költségeket vállalni. Azonban a bank ekkor közbelép és nem engedi, hogy a német fizető eszköz értéke folyton emelkedjék a hazai fizetési eszközökkel szemben és aranykészlete kivándoroljon. Így szokták legalább mondani, hogy az aranykészletet kell védenie. Voltaképpen pedig úgy áll a dolog, hogy a Németországba való kivitelét akarja megnagyobbítani, vagy pedig az onnan való behozatalát megesőkkeníteni, hogy az egyensúlyt helyreállítsa. Mert ha ez sikerül, ha kivitelünk Németországba akkora értékű, mint amekkora a behozatalunk, akkor a behozott árút váltó segítségével ugyan, de kivitt árúval fizettük meg s az egyensúly helyreáll, megvan a váltóárfolyamban a paritás. Most már nem kell arannyal fizetni és a készlet épségben marad. Az aranykészlet megtartása tehát nem cél, hanem egyik eredménye a szabályozásnak. A kivitt értékekkel szemben ugyanis nincs többé fölös behozatalunk, amely fölös behozatalt csak arannyal lehetne kiegyenlíteni. Kitűnik ebből, hogy a nemzet-

közi forgalom lebonyolításánál is csak akkor van okvetlen aranyra szükség, ha kisebb értéket tudtunk kivinni, mint amekkorát behoztunk, amikor a mínusz arannyal kell kiegyenlíteni. Az is világos, hogy az a nemzet, amelynek fizetési mérlege állandóan passzív, aranykészletét s ha van, aranyvalutáját soká nem tarthatja meg, mert a mindig nagyobb különbözet kiegyenlítésére lassan-lassan külföldre vándorol, amíg végre a fizetési képtelenség föltartóztathatlanul bekövetkezik.

Ne foglalkozzunk most azzal, micsoda különféle eszközök és módok állanak a jegybank rendelkezésére a váltóárfolyam kedvező alakítására. Mi most arra vagyunk figyelemmel, hogy a középponti banknak rögtön meg kell éreznie, ha a nemzet termelése a fogyasztás növekedésével arányosan nem növekedik s külföldi termelő erőnek engedi át a teret. Ami különben nagyon természetes, hiszen az egész pénzrendszer s a jegybank maga is a nemzet termelőképességétől és termelő eszközeitől elválaszthatatlan egységet alkot. S amint megérezte, az ellenhatás is jelentkezik azonnal, megteremti a kiegyenlítés olyan módját, amelyben a nemzet pénzrendszere és termelése jogaihoz jut.

Ha most egyszerűség kedvéért néhány évtizeddel visszamegyünk, amikor a viszonylag erősebb Ausztria a vámszövetségben védtelen Magyarország gazdasági meghódításához hozzáfogott és föltesszük, hogy már akkor önálló pénzrendszer és jegybank áll Ausztriáival szemben: hogyan alakult volna a helyzet? A bank működése ébren tartotta volna az életnek, a fejlődés-

nek minden forrását: a keletkező ellentétet, amely a nemzet termelőképessége és fogyasztása között mindjárt támadt, éreztette is volna mindjárt s esirájában igyekezett volna lehetetlenné tenni, hogy a termelőképesség és a fogyasztás közt a szakadék egyre növekedjék. Ennek pedig óriási a jelentősége, mert ha ez az ellentét kiegyenlítést nem nyer akként, hogy a nemzet vágyakozása, amellyel maga akarja a saját erejéből szükségleteit kielégíteni, diadalmaskodik és nem szűnik meg tovább is folyton arra törekedni, hogy maga alkosson, maga állítsa elő a szükségeseket: a fejlődés nélkülözhetetlen hajtóereje veszett el. A minden önálló nemzetben elevenen élő vágyakozás, hogy azt, amire szükség van, maga teremtsen elő, az alkotóerőnek, a kultúrát teremtő képességnek egyik megnyilatkozási formája: ha ez elsekélyesedik, nemzeti veszedelem.

Ismételjük: az önálló jegybank működése a nemzet alkotó erejét, vágyakozását, hogy szükségleteit a maga erejéből elégítse ki, megóvta volna az elsekélyesedéstől. Csak olyan mértékben növekedhetett volna a nemzet fogyasztása, amilyen mértékben termelését növelni tudja. Mihelyt a fogyasztás a termeléssel szemben növekedik, ami a váltoárfolyamban kifejezésre jut, a középponti bank gondoskodni kénytelen korrekctívumról. Vagy alkalmazkodásra kényszeríti a fogyasztást, hogy a termelésnél nagyobb ne legyen, vagy pedig előbb megfelelő mértékben fokozza a termelést, hogy fogyasztani is többet lehessen. És ha a vámszövetség útját állta volna a termelőképesség kifejlődésének: az éb-

ren tartott és folyton élesztett alkotási vágy fölszabadulási energiává alakul és kiküzdí a teljes gazdasági önállóságot. De el nem alszik úgy, mint a közösség idején, amikor mesterségesen osztrák termelési érdekből nagyobb szükségletet lehetett fölkelteni, mint amekkorának kielégítésére a képesség megvolt, anélkül, hogy bármiféle ellenhatás akadályozta volna. Mihelyt ez megtörténhetett, mihelyt a nemzet valósággal nagyobb szükségletet érez, mint amekkorát termelő ereje kielégíteni képes, az idegen termelő erő megnyerte a csatát s akadálytalanul nyomulhat előre. S így folyton csak a szükségletek nagyobbodnak, a termelőképesség pedig már az előbbi fokon sem tudta azokat kielégíteni: az elnyomott nemzet végre az elé a lehetetlen földadat elé van állítva, hogy ugrásszerűen, minden fejlődés nélkül érje el a termelőképességnek azt a nagyobb fokát, amelyen ki tudja elégíteni a szerfölött megnövekedett szükségleteket. S mert ez képtelenség, a vágyakozásnak, amely maga akarja szükségleteit kielégíteni, amely mikor növekszik, egyúttal a legkülönbözőbb eszközöket és foglalkozásokat teremti meg, lassan-lassan el kellett bágyadnia, el kellett homályosulnia s végül teljes terméketlenségre lesz kárhoztatva. Ezzel természetesen együtt jár, hogy a nemzet többé nem érzi gazdasági elnyomását, fölszabadulni nem akar.

Amikor a nemzet így passzív fogyasztóvá süllyedt s alkotási vágya, ami tulajdonképpen fejlődési energia, még pedig a nemzet fejlődésének általános okaival kapcsolatos és összeforrt energia, lassan-lassan elalszik: a

passzivitás uralkodó vonásává válik a nemzetnek is, aki nem tesz, hanem akivel tesznek, aki elszenved valamit. Tehát önállóságáról, ami lényegileg *aktivitás*, szó nem lehet. Azért hangoztattuk az önálló banknak mint gazdasági életünk szervének azt a funkcióját, hogy a nemzet életforrásait nyitva tartja s ha a vámközösség akadályt gördít elé, a nemzet érzi elnyomatását, fájdalmasnak, tűrhetetlennek tartja a megkötöttség állapotát s minden ereje egy irányban feszül meg: amelyen az út maga előtt szabaddá teheti. S így a nemzet önállósági törekvését nemcsak nem fékezi, de olyan erővel segíti és gyarapítja, hogy minden ellenállást legyőz s amely nélkül győzni nem lehet. Az önálló bankkal kapcsoltuk bele ezt a nélkülözhetetlenül szükséges erőforrást és szembeállítottuk a nemzet teljes gazdasági erejét az elnyomó hatalommal, s a leszámolás elkerülhetetlen.

Az önállóan saját törvényei szerint szabályozott gazdasági szervezet folytonos vonaglása és izgalma, amelyet a bank mint központi szerv fejezett volna ki a kamatláb nyugtalan ingadozásával, úgy mint a manometer kifejezi a gőz feszítőerejének a változását: ez lett volna az első figyelmeztető. Azután, ha az önálló bank folyton több pénzt küld ki mégis külföldre (Ausztria a pénzrendszer önállósága esetén külföld) árucikkekért, ha a nemzet valóságos gazdasági erejét túlhaladó bankjegy kibocsátással tenné lehetővé a nagyobb fogyasztást osztrák gazdasági érdekből s a nemzet termelőképességének elnyomása árán: a pénzrendszer összeomlással fenyegetne s csak úgy tarthatná fenn, ha az idegen

gazdasági hatalom inváziójának elszánt küzdelemmel útját szegné. Semmiképpen sem lehetett volna a magyar pénzürendszert a maga természetes alapjától és fenntartójától, a nemzet gazdasági életétől függetlenné tenni, hogy idegen célokat szolgálhasson anélkül, hogy a pénz értékének esőkkenése hamarosan be ne következék. Már az első lépésnél meg van a külső hatalommal való forgalom nehezítve és fejlődésnek induló belső termelő erők még nehezebbé tették volna. A bankközösség ellenben valósággal függetlenné tette a pénzürendszert a nemzet gazdasági életétől és elvérezhetnénk teljesen, anélkül, hogy a közös pénzürendszer nagyon megérezné, mert hiszen az erősebb osztrák gazdasági élet a fenntartója. A közösség hívei azért mondják: a közös bank jó és nem bízhatjuk a fejletlen, a gyöngye magyar gazdasági életre, amelytől függetlenül oly szilárdan megáll. S nem gondolják föl, hogy azt a pénzürendszert, amelyet nem maga a nemzet tart fönn, nem is mondhatja magáénak, nem állíthatja céljai szolgálatába, hanem megfordítva, *neki kell eszközül szolgálnia*. Ha így nem jelentkezhetik a nemzetnek az erősebbel szemben való gyöngesége diszárszióban, ez csak olyan nyereség — ismételjük újra, — mint amilyent valamely hadsereg ér el, amikor összeolvad az erősebbel, hogy vele szemben való gyöngesége ki ne tűnjék. Éppen azért nemcsak gazdasági fejletlensége marad kétségtelen valóság, de nyomon kísérik mindazon jelenségek, amelyek egy nemzet individualitásának bomlását és egy más hatalomból való beolvadását jelzik. Ha csak arra a szá-

mokban kifejezhető eredményekre utalunk, amelyek fizetési mérlegünket jellemzik: még nem adtunk világos képet a közösség állapotáról, amelyben a pénzrendszer olyan szilárdan megáll. Bár nem nehéz belátni, hogy a baj nem lehet kiesiny, amikor kétszáz millióval passzív fizetési mérlegünk, noha körülbelül száznegyven milliót küldenek haza az amerikai kivándorlók. Ezt a száznegyven milliót nem a nemzet gazdasági élete teremtetten elő, joggal alig lehet a nemzet javára írni. Hatása sem a nemzet termelésére kedvez, csak a megnövekedett fogyasztást teszi lehetővé. Mert hazatérően a kivándorló, földet akar vásárolni mindenáron, mesterségesen úgy fölhajtja az árakat, hogy a hozadék semmiképpen sem felel meg a befektetett tőkének és csak az eladósodott eladó vagy a spekuláns jut pénzfölösleghez, amellyel újra fogyaszthat. S így a más gazdasági élet által előteremtett és hazaszármazott száznegyven milliót a föld értékelkedése nyeri el, amely értékelkedést azonban *nem a megnövekedett hozadék eredményezte*, tehát nem természetes, hanem csak ismét lehetővé tette egy időre a nagyobb fogyasztást. Így vándorol át Ausztriába az amerikai pénz is, hogy a háromszáznegyven millió passzívát kétszáznegyven millióra csökkentse le. A többi, ami még hiányzik, újabb adósságcsinálással lehet csak fedezni. Birtokainkat csakugyan, vagy kétszázhusz millió évi tehertöbblet nyomja és a nemzet törzsvagyona szép lassan, de biztosan konvertálódik fogyasztási tőkévé. Sőt még a nem birtokos osztály adóssága is növekedik, úgy, hogy nagy réteg

van olyan, amelyik tíz év múlva is azért dolgozik, amit már eddig elköltött. S ha meggondoljuk, hogy simán, minden rázkódtatás nélkül jutottunk ide, még csak diszázió sem terhelte pénzrendszerünket: jogos a félelem, hogy az önállóságra való áttérésnél valami nagy rázkódtatás a dolgok ilyen szép folyását megzavarná.

Ime tehát, akik a közös bank nagy tőkeerejére hivatkoznak, akik azt emlegetik folyton, hogy hitelszükségleteinket kielégíti, világosan láthatják: a mi saját vagyónkat teszi pénzzé és adja hitelbe nekünk fogyasztási célokra. Az osztrák termelő erő érdekeinek szolgálatában. S amikor sorakoztatják ez adatokat, amelyek megmutatják, hogy egyre nagyobbodó hitelszükségletünket elégíti ki a közös bank, ez a derék és kitünő intézet, nem látják-e, hogy éppen ez a veszedelem: a kamatot is új adóssággal fizetjük, a rövid lejáratu adósság hosszú lejáratuvá alakul s nem termelésünk, hanem maga a törzsvagyon kerül pénz alakjában forgalomba. Magukévá teszik-e a Neues Freie Presse okoskodását, amikor megállapítja azt a kétségtelen igazságot, hogy a közös pénzrendszer tiszta borát mi megvizezzük, vagyis különválás esetén jobban volna fundálva az egyedül álló osztrák pénzrendszer, mint most a közös s következtetnek-e ebből, úgy mint a Presse a bankközösség fentartása mellett? Lám, a Presse a mi kedvünkért *a általános gazdasági* szempontból megáll a közösség mellett, noha jobb volna neki az önállóság.

Mi megvizezzük a közösség tiszta borát, de abban az a megdöbbenő tény nyer kifejezést, hogy a közösség-

ben annyira megnövekedett a fogyasztás termelésünkkel szemben, hogy *termelésünkkel* nem nyújthatunk elég fedezetet bankjegyek kibocsátására és ingatlanaink folytonos megterhelésére van szükség, ami csak ugyan rontja pénzrendszerünket. Amikor a francia forradalom után az elkobzott papi birtokokra bocsátottak ki bankjegyeket: a bank nemsokára összeomlott, noha a kibocsátás alapjául szolgáló birtokok értéke teljes fedezetet nyújtott. Mert a forgalom lebonyolítására szükséges bankjegyek fedezetéül csak a *termelt* értékek alkalmasak (az áruváltó a legalkalmasabb fedezet), amelyeket a pénz segítségével juttat a termelő a fogyasztóhoz. A termelés és fogyasztás körfolyamában csakis úgy végezheti a pénz a maga funkcióját, csak úgy lehet a termelésnek és fogyasztásnak közvetítője, ha kibocsátásának alapjául a *termelt* érték szolgál, különben pedig, ha ingatlan birtok a kibocsátási alap, minden megakad és a krízis bekövetkezik. A francia bank tehát összeomlott, mert elkövette azt a hibát, hogy birtokra bocsátott ki bankjegyeket, mi pedig, minthogy termelésünkkel nem *nyújthatunk* elég alapot bankjegy kibocsátására, birtokainkat adjuk fedezetül s ezzel rontjuk a közös pénzrendszert. De összeomlani nem fog, mert veszedelem csak a magyar nemzet szempontjából nagy, csak a magyar nemzetnél nem végezheti a pénz termelésének és fogyasztásának közvetítését. A közösség szempontjából azonban minden rendjén van, sőt csak így van rendjén, hogy a pénz a közös bank segítségével az *osztrák termelés és magyar*

fogyasztás között legyen közvetítő. Az önálló pénzrendszer és jegybank megteremtése éppen azt jelenti, hogy a bankjegy más funkciót, mint a *nemzet* termelésének és fogyasztásának közvetítését, a nemzet termelésének megtermékenyítését, nem végezhet s ezzel a magyar gazdasági életnek az osztrák gazdasági hódítással szembe kellene kerülnie. Mihelyt az önálló bank is a közös bank funkcióját akarná végezni, csakhamar megakadna és azt a funkciót tovább végezni mégsem tudná. A közösség állapotában az a bankjegy, amellyel az osztrák árút fizetjük, a közös pénzrendszerben *megmarad*, csak Ausztriába vándorol. Ellenben az önállóság megteremtése esetén csak a magyar jegybankon keresztül mehet ki külföldi (akkor Ausztria is külföld) árúért pénz, a magyar jegybank pedig nem soká tudná aranyra beváltani és fizetni a külföldön (Ausztriában) termelt értékeket. Most a közösségben *közvetetlenül* nem érezzük, ha egész vagyonunk is átvándorol Ausztriába, a közösség azért rendíthetetlenül erős, ellenben az önálló szerv, az önálló jegybank útján rögtön megéreznénk, ha idegen termelő erő táplálásával pénzrendszerünk gyöngülni kezd s azon az úton tovább egy tapodtat sem mehetünk.

A jövő korszak el fog csodálkozni, hogy vitát lehetett folytatni azon: a közös bank vagy az önálló nyújt-e nagyobb hitelt. Elsősorban a középponti jegybank nemesak hitelintézet, hanem a *nemzet* termelésének és fogyasztásának szabályozója és megtermékenyítője, mellyel a hitelnyújtás is együtt jár. Magával a

hitelnyújtással tönkre lehet tenni a nemzetet, ha nem a nemzet termelését és fogyasztását közvetíti. Hallatlan és példátlan dolog az életrevaló nemzetek történetében, hogy egy idegen hatalomnak lehessen *joga* hiteiként nyújtani a magunk vagyonát, (mert többet semmiesetre sem ad, mint amennyit értékeink képviselnek) és pedig csakis arra a célra, hogy az ő termelésére költsük el mind, az pedig valósággal szégyen és gyalázat, hogy az állambölcsek a közös bank nagy nemzeti hasznát magyarázzák.

Fejlődés vagy átalakulás.

Egy nemzet soha sem úgy pusztul el, hogy hirtelen eltűnik a föld színéről s nyomába lép a másik. Hanem úgy, hogy lassan-lassan alakul át s vetkőzik ki nemzeti jelleméből, mialatt az idegen hatalom, amely ezt az átalakulást a maga érdekében megindította, lassan-lassan előrenyomul s végül úrrá lesz teljesen. Mivel pedig az elnyomó hatalomnak szükségképpen fejlettebbnek kell lennie (másképp nem tudna egy nemzetet átalakítva magába olvasztani), a lépésről-lépésre való előnyomulásával belekerülve, beleékelve magát a nemzet testébe, nagyobbfoku szervezettségével nemcsak hatalommá növekszik, de azt a hitet is kelti, hogy maga a nemzet fejlődött nagyot. Így az átalakuláson a legtöbben meg sem ütköznek, sőt fejlődést látnak benne. Mert hiszen igaz, hogy minden fejlődésben van átala-

kulás. Ám nem minden átalakulás: fejlődés, különösen nem a nemzet fejlődése. Átalakulás az is, ha egy nemzet beleolvad a másikba.

A fejlődési föltételeitől megfosztott és elnyomott nemzet *vagy* ellenhatással felel az elnyomásra és föl-szabadulásra törekszik, föltartózkodhatlanul, vagy pedig nem fejt ki kellő ellenhatást és az idegen uralmat eltűrve, lassan-lassan átalakul, kivetkőzik nemzeti jelleméből. De *fejlődni* egy nemzetnek, amikor nincsenek meg a fejlődés föltételei, teljes képtelenség. A változás, amelyen keresztül megy, a fejlődés látszatát kelti ugyan, de a valóságban lassu átalakulás. Eredményeit a dezorganizáció jelenségei mutatják világosan, amelyek a fejlődés lényegével a legnagyobb ellentétben vannak.

A vámszövetségben fejlődési föltételeitől megfosztott magyar nemzet is csak *ilyen* fejlődésnek indulhattott. Önálló pénzrendszer és önálló középponti szerv híjján, amely által megérezhette volna a szervezetében megindított veszedelmes alakulást s ellenhatással szállt volna vele szemben, nem szeghette útját az *ilyen* fejlődésnek. Alkalmazkodás, passzív tűrés lett úrrá az el-lentállás fokozódása és a föl-szabadulási törekvések foly-tonos erősödése helyett, s az átalakulás folyamata lekötötte a fejlődés energiáit.

Azzal, hogy nem volt önálló pénzrendszer, nem önálló bank, amely minden tőkét, az idegen tőkét is, a nemzet érdekeihez és sorsához köti és bejöhettett ide anélkül, hogy a nemzet fejletlen gazdasági életének

sorsában osztoznia kellene, kapcsolatban maradhatott, élvezhette a nagyobb fejlettségű osztrák gazdasági élet biztosságát és oltalmát: mindentféle befektetések és intézmények alakjában megvethette a lábát, amelyek inkább a nemzet *átalakulását*, mint *fejlődését* szolgálják. Vasuti hálózatunknak például, sokkal jelentősebb az a hatása, hogy a fejlettebb osztrák gazdasági erőnek utat nyitva hozzánk, minden fejlődést, amely a nemzet lelkéből fakad, esirájában elfojt, alkotási képességeinket (a háziiparban, a népművészetben megnyilatkozó képességeinket is), amely alapja és megteremtője volna a nagyszerű ipari élet kifejlődésének, rettenetesen keresztül gázol, mint az a hatása, amellyel a nemzet fejlődését mozdította elő. Bátran állíthatjuk, hogy az idegen gazdasági erők behatolását vasuti hálózatunk fejletlensége akadályozhatta volna meg legnagyobb mértékben és óvhatta volna meg legjobban a nemzet erőit a pusztulástól. Mert hiába, amely nemzetnek nincsenek meg a fejlődés föltételei, jövője szempontjából hasonlíthatatlanul jobb, ha fejletlen marad minden intézményében addig, amíg föl nem szabadul, mert ha idegen hatásoknak engedve alkalmazkodik, a fejlődéshez hasonlatos átalakulás, amellyel a bomlás együtt jár, megkezdődik, s a fölszabadulás reménye mindig kisebb. Ami egy önálló és gazdaságilag független nemzet életében a fejlődésnek nélkülözhetetlen eszköze, a gyenge fejletlen nemzetre, amely nem maga hozta létre: pusztító méreg. Meg lehetne mutatni, hogy a nemzet gazdasági ereje és érdeke egészen más vasuti hálózatot hozott

volna létre, olyant, amely nem Ausztriához fűz bennünket szorosan, hanem a Kárpátok hegyvidékét és Erdélyt kötné ezer szállal az Alföldhöz s összefoglalná tökéletes nemzeti egységgé a ma lazán összefüggő, mert gazdaságilag egymásra nem utalt, sőt Ausztriától ketté választott részeket.

A tőke és minden intézménye, amelyet nálunk megteremtett, létének és fejlődésének alapjait nem a nemzet gazdasági életében, nem a nemzet termelőerejének kifejlődésében bírja, hanem a fejlettebb osztrák gazdasági hatalomban. S amint ez a gazdasági hatalom a magyar nemzet alárendeléséből és kihasználásából meríti erejét, akként gazdasági intézményeink boldogulásának sem lehet más forrása. Úgy, hogy saját *intézményeinkben és intézményeink által* megy végbe a nemzet beolvasztásával járó átalakulásnak az a folyamata, amelyet előbb jellemeztünk. Azoknak tehát, akik a nemzet gazdasági fölszabadításán fáradoznak, tisztában kell lenniök azzal, hogy nemcsak külső, hanem hatalmasan szervezett és mélyen gyökeret eresztett belső erőkkal is meg kell küzdeniök s teljes elszánt-ságra, szilárd elhatározásra, a nemzetnek végsőkéig megfeszített erejére van szükség, ha sikert akarnak elérni. Tisztában kell lenniök azzal, hogy ezekre az intézményekre nézve a pénzrendszer és jegybank önállósága azt jelenti, hogy a fejlettebb osztrák gazdasági erővel való érdekkapcsolatból kiszakíttassanak és a fejlődésben mesterségesen megakasztott magyar gazdasági életre kell alapítaniok, kell hozzákapcsolniok egész lé-

tezésüket. Ez ellen minden élet ösztönükkel, — amely a nemzet élet ösztönével nem közös — minden szakértői véleményükkel tiltakozni fognak, kétségtelenül.

Látni való, hogy a jegybank kérdésében nem olyasféle probléma rejlik, amint általában hiszik: *jobb-e* az egyik, mint a másik: meg *lehet-e* teremteni az önállóságot vagy sem. Ha a nemzet és mindazok, akik az önálló jegybank megteremtésén dolgozni akarnak, így teszik föl a kérdést, még ha arra a meggyőződésre jutnak is, hogy az önálló jegybank *inkább* megfelel a nemzet érdekeinek, vagy hogy rendelkezünk majd a fölállításhoz szükséges aranykészlettel: az önálló pénzrendszer és jegybankot megteremteni nem fogják, mert akkora eréllyel, akkora elszántsággal amekkorára itt szükség van, semmi esetre sem rendelkeznek. Az akadályok annál nagyobbak lesznek, minél inkább ragaszkodunk a gazdasági önállóság megteremtéséhez s aki azért harcol, hogy a *meglévő jónál* jobbat érjen el, föltétlenül visszariad a bonyodalmak földidézésétől, megijed a sok *rossztól*, ami szemben a mostani viszonylagos jó állapottal fenyegetheti a küzdelem folyása alatt a nemzetet. Még az egyszer újra megújítja a szabadságot, esetleg csak 1917-ig s vívmányt lát ebben is. Az elnyomó hatalom pedig, amely most lép a fejlődésnek arra a fokára, amelyen trösztökké alakulva teljes fegyverzettel egységes vezetéssel haladhat a gazdasági centralizáció útján tovább, megnyerte azt az időt, amely még szükséges a nemzet teljes megtörésére és leigázására.

Korszakos tette csak az az államférfiu lesz képes, csak az teremtheti meg az önálló pénzrendszert, aki világosan látja, hogy a nemzet a romlás és pusztulás útján halad előre s nem a jelent kell az önállóságért való küzdelemtől féltetnie, hanem a jeltől a jövőt. Hogy egyetlen mód van a nemzet megmentésére: késedelem nélkül, kérelhetetlen harccal kiküzdeni gazdasági és politikai önállóságát. Mert ha nyugalmat hirdetnek a vezérek és halogatják az önállóságért való küzdelmet: azért a harc nem szünetel, folyik ellene napról-napra, ha nem is mindjárt észrevehető formában, hanem az átalakulás veszedelmes eredményeiben, amely fejlődésnek látszik a béke, a fokozatos fejlődés hívei előtt. A pártok alakulásában is kifejezésre jut az átalakulás folyamata és az az erő, amelyből a pártok táplálkoznak s egymással küzdelmeiket megvívják: a nemzetben lakozó, a nemzet egyéniségét fenntartó históriai erők az egyik oldalon, az átalakulási energiák a másikon. Ez alkalmazkodásra akarja bírni az egész nemzetet, amaz törhetetlenül ragaszkodik önállóságához. A régi alkalmazkodó szabadelvű párt és szociáldemokrata párt egyazon erőforrásból nyeri táplálékát: a fejlettebb osztrák termelő erőből. Hogy félre ne értsen bennünket senki sem, mi nem az osztrák tőke bevonulását tartjuk károsnak s nem ezzel szemben követeljük a gazdasági önállóság megteremtését. A veszedelem a közösségben az, hogy az osztrák tőke, ha át is jött hozzánk, az *osztrák gazdasági élettel maradt szerves kapcsolatban, vele az osztrák gazdasági élet*

terjeszkedik erre felé, ékelődik a magyar nemzet gazdasági szervezetébe, amely nemcsak fejletlenül, szervezetlenül marad, de benne *bomlást* is idéz föl. Ellenben az önálló pénzrendszer és jegybank megteremtésével ami osztrák tőke átjön, annak el kell az osztrák termelőerőtől szakadnia és csak a magyar nemzet gazdasági fejlődését szolgálhatja és az a szociáldemokrata párt, amelyet így a magyar gazdasági élet fejlődése teremtet meg, szintén a magyar nemzet fejlődését lenne kénytelen szolgálni s nem úgy mint most, átalakulását, idegen hatalomnak való alárendelését.

A mostani szociáldemokrata párttal soha sem lehet eredményesen megküzdeni, amíg a gazdasági közösség tart, mert benne éppen a közösség által megindított és a nemzet szervezetében valósággal végbemenő átalakulási energiák nyilatkoznak meg s mögötte az osztrák gazdasági túlerővel összeforrt császári hatalom áll, amely a teljes gazdasági centralizációra törekszik. A pártvezérek érzik ezt ösztönszerűleg, a nemzet önállósági harcában azért foglaltak állást a császár mellett a nemzettel szemben. Az ő szempontjukból hatalmukat a fejlett osztrák gazdasági élettől elszakítani és a fejletlen magyar gazdasági életre alapítani, amelyben nincsenek meg, hirtelen nem is lehet megteremteni egy nagy szociáldemokrata párt számára a gazdasági föltölteket, nem érdemes. S ha meg is lehetne teremteni, a vezérek *egyéni* érdekei szempontjából akkor sem érdemes az önállóságért komolyan küzdeniök, mert az osztrák gazdasági érdekekkel összeforrt császári önkényt,

amelyből hatalmukat merítik a nemzettel szemben, vagy mint ők mondják, a magyar osztályuralommal szemben, semmivel sem pótolhatják. Ezért van az nálunk, hogy a tőke és a szociálista párt egymással való érdekharcában is egynek érzik magukat a nemzet önállósági küzdelmével szemben.

Iha tehát a nemzet félve a harc esélyeitől aktivitásba nem lép gazdasági önállóságáért, elsősorban pedig az önálló pénzrendszer megteremtéséért: belső harcokat kell *elszenvednie*, amelyekben győztes soha nem lehet. Mert hiszen a közösség reá nézve éppen azt jelenti, hogy megkötötten, fejletlenül maradottan kell eltűnnie a szabadon fejlődő s belőlünk erősödő idegen gazdasági erők előrenyomulását, amellyel ha néha-néha zajos harcra is száll, megakasztani nem képes. Vagyis elvesztett esatát jelent már maga a gazdasági közösség, amelyben az osztrák gazdasági hatalom föltartóztathatatlanul halad előre s az egyetlen harc, amelyet vele eredményesen folytatni lehet: az önálló pénzrendszer és jegybank *minden áron* való megteremtésével szétszakítani a közösséget. A szétszakítással azok a pártok, amelyek az elnyomó hatalontól kapták táplálékukat, annak az érdekeit is védtek, erejüket vesztik, elzüllenek és kénytelenek a nemzet érdekeinek alávetett alakulásoknak részesévé lenni. A nemzet életének új korszaka kezdődik. Megindul a *fejlődés*, amely a nemzetiségi tömböket is megbontja és a magyar gazdasági életbe mindig többet kapcsol bele, amíg végre a nemzetiségek a nemzettel való érdekközösség kapcsán

vannak a nemzet sorsához kötve s helyezkednek szembe a külfölddel, ahová akkor Ausztria is tartozik.

Ismét hangoztatjuk: a nemzet nagy belső bajai-ban a külső hatalomtól való függésünk nyer kifejezést. Ezért ezeket a bajokat másképp gyógyítani nem lehet, csak az önállóság kiküzdésével. A függési állapotot *elfogadva* hiába lép kormányra a legtisztább lelkű hazafi azzal, hogy neki jó szándékai vannak, erkölcsös kormányzatot akar: nem ér semmit sem, sőt csak a föl-szabadulási vágy gyöngítésére jó. A végbemenő veszedelmes alakulással szemben teljesen tehetetlen. Nem használ sem szép szó, sem az erély. Ha például függésünk egyik belső megnyilatkozását, a szociálista pártot, úgy akarja a nemzeti ügynek megnyerni, hogy legyenzeti hiúságát, nagyobb figyelemre méltatja, mint amekkorát súlyánál és hatalmánál fogva fogva megérdemel: önbizalmát és étvágját növesztette meg csupán, amelyeket, hogy megtarthasson és kielégíthessen, fokozottabb mértékben van szüksége az ellenséges idegen hatalomra, mint azelőtt. Ha pedig minden eszközzel elnyomja: az idegen hatalmon kívül az elkeseredés fokozza meg energiáját.

A nemzeti ügynek — amíg a *közösség tart* — a szociálista pártot megnyerni nem lehet, mert életerejének abban a gazdasági hatalomban van a gyökere, amely a magyar nemzetet maga alá rendeli. Az önállóság megteremtése után ellenben nem kell megnyerni, mert alá van rendelve a nemzet élettörvényeinek ha akarja, ha nem. Világosan láthatjuk, micsoda követ-

kezményei vannak a *társadalom szervezetében* annak, ha a nemzet idegen gazdasági hatalomnak van alárendelve, ennek passzív fogyasztójává süllyed, amely következményeket a behozott és kivitt árúk viszonyából, a kamatláb nagyságából megérteni bizony nem lehet. Önálló nemzetek munkásmozgalmait a *termelő* erő fejlődése szüli meg, a termelő erő fokozódása fokozza. A munkásságnak része volt a termelés megnagyobbításában, joggal követeli tehát, hogy belőle ő is nagyobb mértékben részesedjék. De hogyan elégítse ki a feltörekvő munkástömegeket a lekötött, a kizsákmányolt, termelő erejében fejletlen nemzet, amelynek szükségleteit mégis nagygyá növelhette Ausztria? Hogyan elégítheti ki, amikor a vám- és pénzügyrendszer közösségében Magyarországnak magának is passzív a szerepe, *akivel* tenni lehet valamit, aki tehát maga nem tehet semmit sem. Elszenvedi, hogy az idegen gazdasági hatalom a maga érdekében megnöveszti igényeit és szükségleteit, amikor egyúttal termelő erejének kifejlődését megakadályozza, de ezzel együtt el kell szenvednie azt is, hogy mindig nagyobb tömegek mozdulnak meg, anélkül, hogy *vágyaikat maga a nemzet kielégíthetné.*

A meg nem szüntethető *drágaság* is egyik jelensége alárendeltségi viszonyunknak s kifejezi, hogy vásárló képességünk, amelynek gyöngye termelő képességünkben van a gyökere, igen kicsiny. Mert magában az árak emelkedése még nem jelent drágaságot, ha megfelelő arányban növekedett a jövedelem, vagyis nagyobbodott a termelés. Csak ha

az árak emelkednek anélkül, hogy a termelőképesség és termelés is nagyobbodnék, lehet a drágaság nagyobbodásáról szó, amely végre tűrhetetlenné válik. A vámszövetségben pedig mint egységes fogyasztási területen az osztrák termelő erővel megnövekedett osztrák vásárló képesség szabja meg nekünk is a fogyasztási cikkek árait, akiknek éppen a vámközösség akadályozta meg, hogy vásárló képessége kifejlődjék. S a nyomás, amellyel a tűrhetetlenül megdráguló élet mindig nagyobb tömegekre nehezedik, mozgalmakat indít meg, amelyeket kielégíteni a közösségben nem lehet, mert a nagyobb munkabérekövetelések csak a megnagyobbodott termelésből elégíthetők ki. Tetézi még a bajt, hogy ugyanazon az áron a selejtesebb áru marad itthon, mert kivinni csak a javát lehet.

Íme tehát: a gazdasági közösségben fogyasztási cikkeink árát nem a magunk a győnge termelő képessége szabja meg, hanem a nagy termelő erejű és vásárló képességű Ausztria s ezzel olyan mozgalmakat éleszt és növel nagyra szocialista jelszavakkal, amelyeket a *magyar nemzet így, fejődési föltételeitől megfosztottan kielégíteni nem képes*. Vagy kivándorolnak az emberek, vagy kénytelenek esatlakozni a befelé nyomuló osztrák gazdasági erőhöz, amelynek útját a szocialista párt egyengeti. Emellett nemcsak a szocialisták és úgynevezett szociológusok hirdetik világgá, hogy itt ázsiai barbárság, zsarnok osztályuralom áll a tömegek útjába, hanem azok is, akik az ország sorsát intézik, meg vannak győződve arról, hogy itt afféle

szociális probléma követel megoldást, mint amilyen minden fejlődő nemzetnél előfordul, akként is kezelik s segítenek elterjeszteni azt a fölfogást, hogy Magyarország a kórral haladni nem képes, reakciós, a közép-kort visszakívánó feudális ország s a szociálistákra vár a feladat, hogy jó útra tereljék.

Tragikuma a magyar nemzetnek, hogy minden, ami függési állapotának eredménye, ami *önállósági probléma*, másképp mint gazdasági önállóságának kiküzdésével soha meg nem oldható, *szociális vagy nemzetiségi problémaként* kezelik itthon is, külföldön is annak hirdetik. S így belső küzdelmek kötik le erejét és terelik el minden figyelmét a veszedelem igazi forrásáról, az elnyomtatásáról: mialatt helyzete az elnyomó hatalommal szemben folyton rosszabodik és a belső ellentétek még nagyobbakká lesznek. A mindent fölforgató és átalakító erőkkkel szemben, kénytelen lesz oly szívósan ragaszkodni és megtartani (mert fejlesztenie a közöségben nem lehet) azt, ami még a multból rámaradt és el nem pusztult, hogy csakugyan *reakciónak* hiszi mindenki, aki a haladásnak híve. S ellenségei ezekkel is megsaporodnak. Amellett az átlagos gondolkodásnak teóriájukat az osztályküzdelemről könnyen alkalmazhatják és könnyen elfogadhatóvá tehetik, mert a nemzet megfosztatván középosztályától, ahelyett, hogy új foglalkozások keletkezésével erősödhetett volna, a népszéles rétegeit pedig részben a kivándorlás, részben a benyomuló idegen gazdasági hatalom foglalván le magának: ami még megmaradt, a birtokos osztály egy része,

a nemzeti hagyományok védelmében annyira magában áll mindenkivel szemben, hogy az osztályuralom vádjá ellen védekezni képtelen. S így a világ legszabadságszeretőbb nemzete mint fejlődésre képtelen, reakciós hajlamu nép pusztul el. Föladja ezer oldalról ostromlott tarthatatlan állását és csatlakozást keres az összbirodalom hatalmásaival, akiknek segítségével legalább a tömeggel szemben sikerrel védelmezheti meg gazdasági érdekeit.

Ez a sors vár a nemzetre kérlelhetetlen bizonyossággal. Ezen az úton *haladunk valósággal* a gazdasági közösség mostani állapotában s nem menti meg semmi sem, ha rövidesen ki nem küzd gazdasági önállóságát. És éppen ezért, mert ezen az úton már előre haladtunk s nagy érdekelttség van már a *fejlődésnek* ehhez az irányához kötve: erős küzdelem és minden rázkódtatás nélkül az önnállóságra rátérni nem lehet. De az önálló pénzrendszer és jegybank föllállítása semmi rázkódtatásnak nem lesz *oka*. Minden bajnak az oka, hogy eddig nem voltunk önállóak s a romlás útján haladtunk eddig. Az önálló pénzrendszer megteremtésével csak érezni fogjuk, csak öntudatosná lesznek bennünk valamilyen formában a *most is meglévő* bajok s ezzel *megnyitottuk gyógyulás forrásait is*. Az eddigi *fejlődés* megakad, bizonyos küzdelmek és forrongások s tapogatózások után a nemzeti fejlődésnek eddig elnyomott erői szóhoz jutnak s föltartóztatlanul söprik el az akadályokat. 1911-ben akasztottuk meg az idegen gazdasági hatalom előrenyomulását s a nemzetnek vele járó

deorganizációját, ébresztettük föl a nemzetben a gazdasági önállóságra való vágyakozást, hogy elnyomatását tűrhetetlennek érzi s nincs nyugvása, amíg leráznia nem sikerült. Ezzel biztosítva van 1917-re a teljes gazdasági függetlenség, amelyet a politikai nyomon követ. Más biztosíték nincs, sőt az látszik bizonyosnak, hogy ha a nemzet erőit tovább is visszafejleszthetik és ezzel szembe az idegen gazdasági hatalom munkája folyhat tovább, a gazdasági centralizáció oly mértékben halad előre, hogy a nemzet nem támad föl többé.

A jövő politikája.

Onálló, szabadon fejlődő nemzet életében, a *fejlődés* energiái nyilatkoznak meg a pártok alakulásában és egymással való küzdelmében, amelyekkel szemben egyesek vagy önkényes pártesoportulások nem állhatnak meg sokáig. Amely nemzetet azonban, úgy mint a magyar gazdasági közösségben érvényesülő idegen hatalom maga alá rendeli és a beolvasztással járó átalakulásnak vet alá, annak pártjait és pártküzdelmeit is az *átalakulás* (nem a fejlődés) energiái mozgatják. Igazi parlamentarizmusról csak az első esetben lehet szó, amikor a nemzet fejlődése szabja meg a pártok uralmának váltakozását, nem pedig úgy, mint a második esetben, amikor az uralkodó pártot nem a saját súlya, nem a nemzetben élő vágyak és törekvések tartanak kormányon, hanem ezekkel szemben az idegen hatalom érdeke

és akarata, amelyeknek segítségével minden fölfelé való törekvésnek útját szegve, párturalmat teremt s lehetetlenné teszi a parlament váltógazdaságát. Az idegen hatalomra támaszkodó párturalom az idegen hatalomhoz való alkalmazkodást föltételezi, az ellenzék pedig a *fék* szerepére van kárhóztatva: nagy erőfeszítéssel megnehezítheti a nemzetnek egyéniségéből való kiforgatását, de meg nem akadályozhatja s a közösséget *elfogadva*, a hiábavaló küzdelmet előbb-utóbb föl kell adnia.

A pártok szerepét és helyzetét tehát nem néhány ember elhatározása és akarata szabja meg, hanem azok a körülmények és föltételek, melyeknek a nemzet van alávetve. Külső hatalomtól független nemzetnek nem lehet olyan pártja, mely a nemzet érdekeinek fölládozásával, külső hatalomhoz való alkalmazkodással juthatna vagy csak próbálna hatalomra jutni. Külső hatalomtól függő nemzetnek azonban szükségképpen kell olyan pártjának lenni, mely külső forrásokból táplálkozik, ehhez is alkalmazkodik, s amellyel megbirkózni másképp nem lehet, csak ha a külső hatalmak legyőzve függetlenségét kiküzdötte. Szóval, a nemzetnek az elnyomó hatalomhoz való viszonyának kell előbb megjavulnia, hogy a pártviszonyok megjavulhassanak. Maga a törekvés a nemzet fölszabadítására, amellyel szembehelyezkedtünk az elnyomó hatalomra támaszkodó pártjainkkal, egy táborba terelheti azokat is, akik addig külön utakat jártak (így jött létre a koalíció), de csak bizonyos időre, mert ha a nagy cél felé közelebb vinni a

nemzetet nem tudják, ha a törekvésből nem valósult meg semmi sem: a régi pártviszonyok alakulnak ki újra, ismét lesz alkalmazkodó, a nemzet egyéniségét fölálldozó párturalom, vele szemben tehetetlen kisebbség, amely mindig csökkenő reménységgel veheti föl a harcot.

Azért kellett oly éles megkülönböztetést tenni a nemzet *fejlődése* és az idegen hatalom fejlődésével és hódításával járó *átalakulása* között, mert állapotunkat csak az utóbbi forgalomból érthetjük meg. Igazuk van azoknak is, akik fejlődést látnak azoknak is, akik számos jelenségből a pusztulásra következtetnek. Mindakettőt a nemzet fejlődésének fogalma alá rendelni nem lehet. De megértjük, hogy szükségképpen együtt kell jelentkezni a fejlődés és a dezorganizáció jelenségeinek, ha a nemzet külső hatalommal van olyan alárendeltségi viszonyban, hogy fejlődése anyagául kell szolgálnia, de maga nem fejlődhetik, hanem pusztulásnak indul. De nem csak állapotainkat értjük meg az átalakulás fogalmából. Alapot nyerünk az önálló pénzrendszer és jegybank óriási fontosságának megítélésére abból, hogy a közös bank az *átalakulás* mellözhetlen eszköze az idegen hatalom kezében, amelytől ha az önálló bank megteremtésével megfosztjuk: hódító útjában megállítottuk s a veszedelmes átalakulás nem folyhatik tovább. Ezzel a nemzetnek az elnyomó hatalomhoz való viszonya lényegesen megjavult és az egész belső élet, a pártviszonyok is megjavultak.

Nem azért életkérdés tehát a függetlenségi párt

és a nemzet szempontjából az önálló bank kérdése, mert a függetlenségi párt elveszti hitelét, választói bizalmát, ha utolsó mentsvárát, az önálló bankot föladja, hanem azért, mert a nemzetnek az elnyomó hatalomhoz való viszonya nem változott meg, ha a teljes gazdasági közösség tovább is megmarad s a választók bizalma sem tudja megakadályozni, hogy a párturalom újra meg ne alakuljon, hogy az idegen hatalomhoz való alkalmazkodás ne legyen ismét urrá, amellyel szembe a nemzet bizalmának letéteményese is csak fékező lehet és nem alkotó. Hogy az új párturalom magvát nem a régi szabadelvű párt, hanem a függetlenségi párt fogja alkotni, csak rosszabbá teszi a nemzet helyzetét. Mert ha a függetlenségi program hirdetői vannak a hatalmon, megtűrve és elfogadva azt a közösséget, amely a valósággal érvényesülő hatásokkal folyton-folyvást pusztítja az önállóságra való képességet és a nemzet dezorganizációja a függetlenségi jelszavak hangoztatása közben halad előre: az az *ellenzék*, amely nem azért áll szemben e kormánnyal, mert független és szabadon fejlődő nemzetet akar, hanem a nemzet leigázásának akadálytalan folyását kívánja biztosítani, mindig nagyobb kilátással küzdhet a hatalomért s azokat, akik a kormányon vannak, nem ellenállásra, hanem az idegen hatalomhoz való alkalmazkodásra kényszeríti. Így azután előáll a helyzet: a hatalmon lévő függetlenségi párt örökös félelmében, hogy jönnek az ó-szabadelvűek, darabontok és szociálisták, akik mindent elalkudnak, kénytelen maga elalkudni mindent.

Az ellenzék most már a fék szerepét sem játssza, hajtóerővé, a nemzet beolvasztásának hajtóerejévé alakult. Ami életerő és ellenálló képesség maradt a nemzetben, hamarosan megörlődik.

Ha tehát a függetlenségi párt megelégszik programjának hangoztatásával 1917-ig, addig csak előkészületeket tesz s nem jut annak tudatára, hogy nincs előkészíteni valója, mert a közösség folytonosan és szakadatlanul pusztítja az önállóság föltételeit s hogy irgalmatlanul szét kell szakítani, meg kell bontani a közösséget, hogy belőle megmenthesse a pusztulásnak indult nemzetet: nem kerülheti el sorsát sem ő, sem a nemzet. Valósággal működő energiákkal szemben programokat hirdetni, *csakis hirdetni*, nem ér semmit sem. Az az előkészítés, amely Szterényi-féle iparpolitika néven ismeretes, semmiképpen sem előkészítője a gazdasági függetlenségnek. A Szterényi-féle iparpolitika arra a helytelen és káros föltevésre van alapítva, hogy a nemzet fejlődési föltételeit ha nincsenek meg, lehet pótolni; gazdasági életre való átvitele annak a hibás tételnek, hogy a nemzet ha függ is külső hatalomtól, belső életében teljesen szabad s államsegítséggel kifejtheti erejét.

Egy nemzet organikus egész, egységes gazdasági organizáció, amely vagy fejlődhetik s akkor nagyobb fokon szükségképpen gazdaságilag is kifejlődött. Ez megnyilatkozik a nemzet szervezetének gazdagabb differenciálódottságában (mihez a technika vívmányaira mellőzhetlenül szükség van), egyszersmint szorosabb

egységgé alkulásában. Vagy nem fejlődhetik, mert nincsenek meg a fejlődés föltételei s akkor a nagyobb fokra, a *nemzet* gazdasági kifejlődésére eljutni nem lehet. Hiába minden belső beavatkozás, ha a nemzetet fejlődésében külső hatalom akadályozhatja, amely lépésről-lépésre előrenyomulva beleékelődik testébe s az egyeseket, akik ekzisztenciájukkal a nemzet gazdasági szervezetébe voltak bekapcsolva, a maga kötelékébe vagy kivándorlásra kényszeríti, szóval ha itt egy *belső* harc folyhatik a fejlődése föltételeitől megfosztott nemzet és egy idegen fejlettebb organizáció között, amely emberanyagát is részben tőlünk szedi: a küzdelem sorsát belső beavatkozással megmásítani nem lehet. A külső hatalom mindjobban belsővé válik s annyira összeszővődik a nemzettel, hogy a *nemzet* gazdasági fejlődését elősegíteni *szemben* az elnyomó hatalommal már azért is képtelenség, mert a kettő nem áll külön, egymástól meg sem különböztethető, sőt a közösség egyre jobban szövi össze őket egymással. S a valószínűség éppen az, hogy az állam pénzsegítésének a fejlettebb külső hatalom veszi hasznát.

A Sztérenyi-féle iparfejlesztési akció sem előkészítő tehát a felszabadulásra, sokkal inkább erősíti — amennyiben hatásos — a mostani állapotokat.

Egyetlen mód van az előkészítésre: az önálló pénzrendszer és önálló jegybank megteremtésével megbontani és veszedelmes hatásától megfosztani a közösség rendszerét. Ezzel a hódító gazdasági hatalmat megállítottuk útjában s amennyire már bejutott, elszakít-

juk az osztrák gazdasági organizációtól s megfordul a kocka, a nemzet kényszeríti alkalmazkodásra őt. A fajvesztékelés nem marad el s a nemzet bukásán sajnálkoznak mindazok, akik eddig leigázásából hasznot húztak.

De azzal, hogy a nemzet kényszerít alkalmazkodásra mindent és megszűnik más hatalom *objektuma* lenni, a pártalakulásnak is új irányt adott. Az idegen hatalomhoz való alkalmazkodás elvével többé boldogulni nem lehet, mihelyt az idegen tápláló forrástól elszakítottuk. Rákényszerítettünk minden pártot, hogy a nemzet erőforrásaira támaszkodjanak. A függetlenségi párt pedig, amely az önálló bankjegy megteremtésével nemcsak külső hatalom mindenhatóságától szabadította meg a nemzetet, de eddig szunyadó, sőt visszafejlesztett erőforrásokat nyitott meg, hatalmasan megnövesztette a nemzeti öntudatot is, a függetlenségi aspirációkat tette kiirthatatlanná s olyan erőssé, hogy a teljes önállóságnak semmi sem állhatja útját.

A jövő politikáját tehát minden akarattal és törekvéssel szemben az szabja meg, hogy a nemzetnek az elnyomó hatalomhoz való viszonya hogyan változik meg? S mivel ennek a viszornak a megváltoztatása a nemzet javára, csakis a közösség rendszerének kikezdésével sikerülhet, azon fordul meg minden: az önálló pénzrendszer és bank megteremtésével megbontottuk-e a közösség rendszerét. Ha a közös bank megtartásával minden a régiben marad, a közösséggel megadott tények dynamikája kárhoztatja tétlenségre 1917-ig a füg-

getlenségi politikát, teszi mindinkább rosszabbá a nemzetnek az elnyomó hatalomhoz való viszonyát, úgy, hogy 1917-ben az elgyöngített nemzet tehetetlensége altat el minden fölszabadulási törekvést.

Befejezzük munkánkat, noha még számos vonatkozásban lehetne e nagy problémát megvilágítani. A legmagasabb szempontot foglaltuk el, amelyet részletkérdésekkel zavarni nem akartunk. Egy jeles szociológusnak írjuk ide még néhány sorát, aki az *akarat* problémájába mélyen behatolt.

„Megváltozhatatlan tény, hogy mindig és mindenhol minden akarat aktussal ezerféle kétség áll szemben, amelyek aggódva teszik föl a kérdést, hogy a számtalan lehetséges törekvés közül, amelyet véghez is kell vinni, melyik a helyes. Az értelem húzamosan eldöntetlenül hagyhat mindent és az akarat az, amely erőteljes elhatározásra szorít. *És az erőteljes elhatározásban van az abszolút értékes.* A teremtmény erejű cselekvés, amely egy termékeny előnyért, ezer apró hátrányt magára vállal, eleven hajtóereje minden fejlődésnek. *A skeptikus gondolkodás, amely végül annyira improduktív válik, hogy az akarat skepsziséhez vezet, a bomlás kezdete.*“